

ISSN 1686-2635

ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑
ตุลาคม ๒๕๖๐
- มีนาคม ๒๕๖๑
Vol.20 No.1
Oct 2017 - Mar 2018

I

วารสารสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
The Journal of the Center for the Promotion of Arts and Culture, CMU

รมพยอม

"คนเชียงใหม่"

วิสัยทัศน์สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

“พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณมีชีวิต

แหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตล้านนา และชาติพันธุ์”

บทบรรณาธิการ

วารสารร่มพยอมปี ที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ เล่มนี้ นำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับ “คนเชียงใหม่” ในด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม รวมทั้งการแต่งกาย ในนามกองบรรณาธิการต้องขอขอบพระคุณนักเขียนรับเชิญทุกท่าน ซึ่งแต่ละท่านเป็นปราชญ์ ผู้รู้ และผู้เชี่ยวชาญที่ทำการศึกษาร່วเรื่องราวของเชียงใหม่ในหลากหลายบริบท ได้กรุณาให้เกียรติเขียนและส่งบทความมาร่วมกันในการสารศิลปวัฒนธรรมฉบับนี้ อาทิ ดร. อุดม สมพร ผู้อำนวยการจิฬาสถาบันบ้านคูบัว จังหวัดราชบุรี บทความ เรื่อง คนยวน ราชบุรี อาจารย์ธวัชชัย ทำทอง อาจารย์ประจำสาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง บทความเรื่อง วิชาการสกุลช่าง เชียงแสนในเมืองนครลำปางและบทความจากมุมมองคนรุ่นใหม่ คุณกฤตพงศ์ แจ่มจันทร์ ผู้ศึกษาและสืบทอดลวดลายผ้าชิ้นเชียงใหม่ บทความเรื่อง ชิ่นเชียงใหม่... ยอแสงแห่งอารยธรรม

สำหรับในปีงบประมาณ ๒๕๖๑ นี้กองบรรณาธิการวารสารร่มพยอมได้ปรับระยะเวลาการจัดพิมพ์วารสารร่มพยอมปีที่ ๒๐ ในการเผยแพร่ให้เหมาะสมกับรอบเวลาของปีงบประมาณ โดยฉบับที่ ๑ ตั้งแต่ตุลาคม – มีนาคม และฉบับที่ ๒ ตั้งแต่เมษายน-กันยายน ทั้งนี้เนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอบทความยังเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมคงเดิม หากแต่มีการเพิ่มคอลัมน์ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อนำเสนอเกร็ดความรู้ต่างๆให้เกิดมิติใหม่แห่งการเรียนรู้ที่มีชีวิต ในชื่อว่า “พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนามีชีวิต แหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมล้านนา และชาติพันธุ์” รวมทั้งจะมีการเผยแพร่ในมิติการนำเสนอสื่อแบบมีชีวิต ในยุคดิจิทัลออนไลน์อีกด้วย

ผศ.วิลาวัณย์ เสวตเศรณี

บรรณาธิการบริหาร

รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑

คณะที่ปรึกษาทรงคุณวุฒิ

รักษาการแทนรองอธิการบดี
ฝ่ายกิจการสภามหาวิทยาลัย
ศาสตราจารย์คลินิก
นายแพทย์ศุภชัย เชื้อรัตนพงษ์
นายจุลทัศน์ กิติบุตร
นายนคร พงษ์น้อย
นายวิที พานิชพันธ์
นายรุจ จ่างตระกูล

บรรณาธิการบริหาร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เสวตเศรณี

ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์มานพ มานะแซม
ปัทมา จักขุรัตน์
สนั่น ธรรมธิ

กองบรรณาธิการ

ฐานันท์ เครือระยา
สันต์ทัศน์ เพ็ญจันทร์
วนิดา เชื้อคำฟู
ชนาภา คำวงศ์
รพีพรรณ ศรีทะ
พิชัย แสงบุญ
กิตติพันธ์ ไชยยาตีบ
วาสนา ม่วงคำ
ต่อพงษ์ เสมอใจ
สุทธธรรม โนบาง
ชุติมา พรหมวัฒน์

นักเขียนประจำ

สมโชติ อ่องสกุล
สนั่น ธรรมธิ
สุนทร บุญมี
พญ.ลลิตา ธีระสิริ

นักเขียนรับเชิญ

ดร. อุดม สมพร
อ.ธวัชชัย ทำทอง
กฤตพงศ์ แจ่มจันทร์

จัดส่งวารสาร

ปัญญา แก้วคำ
สนอง คำบุญปัน
จุฑามาศ ขุนหล่อ

ผู้จัดพิมพ์

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5394-3625
โทรสาร 0-5322-2680

ศิลปกรรมสิ่งพิมพ์

อุกฤษณ์ วงศ์สัมพันธ์

พิมพ์ที่

FLUKE Graphic Design & Printing
email: fluke.th@gmail.com
โทรศัพท์ 0-80496-9946

วารสาร “ร่มพยอม” จัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอความเคลื่อนไหวในแวดวงศิลปวัฒนธรรม หวังให้เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ กำหนดออกราย 6 เดือน ติดต่อส่งข่าวสารได้ที่ <http://art-culture.cmu.ac.th> หรือ email: artculture.cmu@gmail.com หรือสำนักงานบรรณาธิการ ทศนคติหรือขอคิดเห็นใดๆ ที่ปรากฏอยู่ในวารสารร่มพยอม เป็นความคิดเห็นอิสระของผู้เขียนแต่ละท่านมิใช่ทรงสนะของกองบรรณาธิการ หรือสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา Lanna Traditional House Museum

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
The Center for the Promotion of Arts and Culture, Chiang Mai University

เปิดให้เข้าชม

จันทร์ – ศุกร์ 8.30 – 16.30 น.

Open Mon – Fri 8.30 am – 4.30 pm

เสาร์ – อาทิตย์ 9.00 – 16.30 น.

Sat-Sun 9.00 am – 4.30 pm

Tel : 053 94 3625, 053 94 3626

<http://art-culture.cmu.ac.th/th/museum>

(หยุดวันนักขัตฤกษ์ Closed on public holidays)

สารบัญ

วารสารร่มพยอม
ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑
ตุลาคม ๒๕๖๐ - มีนาคม ๒๕๖๑
ISSN 1689-2635

ภาพปก :
ขบวนแห่เครื่องถ้วย (สัตตภัณฑ์)
ในแบบเชียงแสนโบราณ
โดยกลุ่มบ้านนอกที่ ๑
ณ เมืองโบราณเชียงแสน
จังหวัดเชียงราย
วันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑
ถ่ายภาพโดย : กมลเอก จันทวรรณ

1 คนยวน ราชบุรี
ดร. อุดม สมพร

46 อาหารรักษาโรค
แพทย์หญิงลลิตา ธีระศิริ

8 บ้านฮ่อม :
ชุมชนของคนเชียงแสนในเวียงเชียงใหม่
สมโชค อ่องสกุล

52 พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา
สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

16 วิหารสกุลช่างเชียงแสน
ในเมืองนครลำปาง
รวิชัย ทำทอง

56 ของกินบ้านเฮา ห่อเนื้เห็ดตะมอด
สุนทร บุญมี

26 การตั้งชื่อเด็กในล้านนา
สนั่น ธรรมธิ

57 ข้าวประชาสัมพันธ์

28 ชื่นเชียงแสน...ยอแสงแห่งอารยธรรม
กฤตพงศ์ แจ่มจันทร์

คนยวน ราชบุรี

เรื่อง: ดร. อุดม สมพร¹

ความเป็นมาของชาวไทย-ยวน (ล้านนาไทย) ในจังหวัดราชบุรี

ก่อนพุทธศักราช 2347 พื้นที่ตำบลคูบัวจะมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีไม่น้อยเพียงใดนั้น นักประวัติศาสตร์และโบราณคดีคงได้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลไว้อย่างกว้างขวางผู้เขียนจะไม่นำข้อมูลเหล่านั้นมากล่าวไว้ในที่นี้ แต่จะกล่าวถึงเฉพาะประวัติความเป็นมาของชาวบ้านในตำบลคูบัว ตั้งแต่พุทธศักราช 2347 จนถึงปัจจุบัน

ชาวบ้านในตำบลคูบัวประมาณร้อยละ 80 เป็นชนที่สืบสายมาจากบรรพบุรุษชาวเมืองเชียงแสนโยนนครอาณาจักรล้านนาไทย ซึ่งมีชื่อเรียกเองว่า “ยวน” ชาวยวนในจังหวัดราชบุรีจึงได้ชื่อว่า “ชาวล้านนาไทยท่าถิ่น”

ในปีพุทธศักราช 2347 ตรงกับปีขวดเป็นปีที่ 23 แห่งรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ขณะนั้นเชียงแสนตกอยู่ในอิทธิพลของพม่า พม่าอาศัยเชียงแสนเป็นแหล่งสะสมเสบียงอาหารและกำลังพลสำหรับจะยกทัพเข้าตีเมืองฝ่ายเหนือของไทย พระองค์ทรงมีพระราชดำริจะกำจัดอิทธิพลของพม่าให้สิ้นไปจากพื้นแผ่นดินไทย

พระองค์ทรงรับสั่งให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอกรมหลวงเทพหริรักษ์ร่วมกับพระยายมราชจัดกองทัพจากกรุงเทพฯ ขึ้นไปสมทบกับกองทัพนครลำปาง กองทัพนครเชียงใหม่ กองทัพเมืองน่านและกองทัพพนครเวียงจันทน์รวมเป็น 5 กองทัพ เพื่อให้เข้าโจมตีเมืองเชียงแสน กองทัพทั้ง 5 ล้อมเมืองเชียงแสนไว้ประมาณหนึ่งเดือนก็ตีเมืองได้ พม่าที่อยู่ในเมืองเชียงแสนแตกหนีไป กองทัพไทยได้รื้อป้อมปราการกำแพงเมืองและเผา

1 ผู้อำนวยการนิเวศสถานบ้านคูบัว จังหวัดราชบุรี

บ้านเรือนจนสิ้นซาก เพื่อไม่ให้เป็นประโยชน์แก่พม่าอีกต่อไปและได้กวาดต้อนชาวเมืองเชียงแสนทั้งหญิงชายที่อยู่ในวัยฉกรรจ์พอที่จะมีกำลังเดินทางไกลได้ประมาณ 23,000 คน

ชาวเมืองดังกล่าวถูกแบ่งออกเป็นห้าส่วน ส่วนละเท่ากัน เพื่อมอบให้แก่กองทัพทั้ง 5 กอง ทัพละประมาณ 4,000 กว่าคน กองทัพของเมืองหลวงได้พาชาวเชียงแสนเดินทางลงมายังกรุงเทพฯ ขณะเดินทางผ่านถึงเมืองสระบุรี บริเวณอำเภอเสาไห้ ชาวเมืองเชียงแสนส่วนหนึ่งมีความประสงค์ตั้งถิ่นฐานทำกินอยู่ ณ ที่นั้น ปัจจุบันชาวสระบุรีที่อยู่อำเภอเสาไห้ หนองโดน ของสระบุรีจึงมีเชื้อสายสืบจากบรรพบุรุษชาวเมืองเชียงแสน ปัจจุบันก็ยังรักษามรดกธรรมเนียมประเพณีของคนยวนโดยเฉพาะภาษาพูด ส่วนที่เหลือก็เดินทางมาพำนักที่กรุงเทพฯ ระยะหนึ่ง

ต่อมาทรงโปรดเกล้าฯ ให้นำชาวเมืองเชียงแสนไปตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน ณ เมืองราชบุรี ครั้งแรกตั้งครัวเรือนอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองฝั่งขวาทางด้านทิศตะวันออกของตัวเมือง ปัจจุบันเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านไร่นา (บ้านไร่ริมน้ำ) และเมื่อครอบครัวขยายมากขึ้นจึงได้แยกย้ายกันไปตั้งถิ่นฐานในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง เช่น

อำเภอเมือง

- ตำบลคูบัว ตำบลห้วยไผ่ ตำบลดอนตะโก
- ตำบลอ่างทอง ตำบลเจดีย์หัก ตำบลหินกอง
- ตำบลดอนแร่ ฯลฯ

อำเภอโพธาราม

- ตำบลหนองโพ-บางกะโด ฯลฯ

อำเภอบ้านโป่ง

- ตำบลหนองปลาหมอ ตำบลหนองอ้อ-หัวโป่ง ฯลฯ

อำเภอบางแพ

- ตำบลวัดแก้ว-วัดบ้านหลวง ฯลฯ

อำเภอปากท่อ

- ตำบลบ่อกระดาน-หนองบัว ตำบลทุ่งหลวง-พุทไธสง-พุแคย ตำบลอ่างหิน-นาคอก หนองโก ฯลฯ

อำเภอจอมบึง

- ตำบลรางบัว - รางอาร์ ชั่วใหญ่ ฯลฯ

อำเภอสวนผึ้ง

- ตำบลท่าเคย - ขุนแสน ทุ่งแหลม หนองหมู
- นาไธเคียว ตำบลบ้านโปะ- บ้านป่าหวาย ฯลฯ

ชาวล้านนาที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเมืองเชียงแสนกล่าวว่า ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของตนไว้ แต่ต่อมาด้วยอิทธิพลของวัฒนธรรมของชนกลุ่มอื่นเข้าไปผสมผสานทำให้ความเด่นชัดของวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของเชื้อสายล้านนาไทยลดลง แต่ถึงอย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมทางภาษาพูด และศิลปหัตถกรรมทอผ้าจากของสตรีชาวล้านนาก็ยังคงได้รับการอนุรักษ์และสืบทอดไว้เป็นเอกลักษณ์พอที่จะสังเกตได้บ้าง

ผ้าจกมรดกทางศิลปหัตถกรรมของสตรีชาวล้านนาในจังหวัดราชบุรี

ประวัติศาสตร์ความเป็นเชื้อชาติของชาวล้านนาไทย ปรากฏเด่นชัดอยู่ในภาคเหนือของไทยซึ่งประกอบด้วย พื้นที่ของจังหวัดเชียงราย พะเยา แพร่ น่าน ลำปาง ลำพูน และเชียงใหม่ แม้จะสืบความเป็นมาด้วยระยะเวลาอันยาวนาน แต่ก็ดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของเชื้อชาติทางด้านสังคมวัฒนธรรมเฉพาะของตนไว้ได้ โดยเฉพาะการแต่งกายของสตรีและภาษาพูด

ตามที่ได้กล่าวว่า ชาวล้านนาในจังหวัดราชบุรีสืบเชื้อสายมาจากชาวยุโรปเชียงแสนตั้งแต่พุทธศักราช 2347 มาแล้วนั้น ชาวล้านนาดังกล่าวก็ยังคงรักษามรดกธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของตนไว้ โดยเฉพาะภาษาพูดและการแต่งกาย

การแต่งกายของสตรีในช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐานในจังหวัดราชบุรี คงแต่งกายด้วยการห่มผ้าแถบสำหรับพันรอบอกหรือ ไม่ก็ใช้ผ้าแถบคล้องคอปล่อยชายปิดอก ถ้าไม่เช่นนั้นสละห่วยแล่งปิดหน้าอก ส่วนผ้าซิ่นนั้นก็นุ่งด้วยผ้าที่ทอขึ้นใช้เอง

สตรีจะต้องฝึกหัดทอผ้าขึ้น โดยเฉพาะซิ่นตีนจก เพราะมีค่านิยมว่าสตรีใดที่สามารถทอผ้าจากได้เป็นผู้มีคุณสมบัติของกุลสตรีเหมาะสมที่เป็นแม่บ้านแม่เรือนในแต่ละครัวเรือนจะต้องมีการสอนและฝึกหัดให้แก่ลูกสาวเมื่อใดที่ลูกสาวออกเหย้าออกเรือนผู้เป็นแม่จะเตรียมผ้าซิ่นตีนจกไว้เป็นของขวัญรับไหว้ในวันแต่งงาน ผ้าซิ่นผืนนั้นจะถูกเก็บงำไว้อย่างมิดชิดเป็นมรดกตกทอดถึงลูกหลานในเวลาต่อมา ผ้าซิ่นตีนจกบางผืนที่ถูกเก็บงำไว้มีอายุมากกว่า 100 ปี

ผ้าจีนไทยวน ราชบุรี ภาพจาก <http://www.jipathaphan.com>

การนุ่งขึ้นของสตรีจะแตกต่างกันออกไปตามโอกาส และวัย กล่าวคือ ผู้เฒ่าเมื่ออยู่เย้าเฝ้าเรือนทำงานบ้าน จะนุ่งขึ้นที่เรียกกันว่า **ขึ้นแล้** เมื่อจะออกงานสตรีวัยสาวจะนุ่ง **ขึ้นตา** แต่ยามใดจะไปงานบุญงานพิธีจะนุ่ง **ขึ้นตีนจก**

แหล่งกำเนิดและเอกลักษณ์ของผ้าจก ตระกูลราชบุรี

ผ้าจกเป็นมรดกทางศิลปหัตถกรรมชาวล้านนา

ที่มีวิธีการทอด้วยการจก (จก เป็นคำกริยา เป็นภาษาพื้นบ้านของชาวล้านนา หมายถึง การล้วง ควัก เอาของ ขึ้นมา เช่น จกปลาร้าออกจากไห จกปูออกจากรู) เอาเส้นด้ายมาผูกเป็นลายต่างๆ ลายที่ผูกมียหลายลายตามแต่ละครัวเรือนจะถนัด

วัตถุประสงค์การทำผ้าจกแตกต่างกันไปตามที่ ต้องการ เช่น ทอจกสำหรับประกอบเป็นเชิงขึ้น (ตีนขึ้น) เรียกว่า **ขึ้นตีนจก** ทอจกเป็นผ้าคลุมศีรษะนาค ทอจกเป็นผ้าขาวม้า ทอจกเป็นผ้าเช็ดหน้า ฉะนั้นคำว่า **ผ้าจก** จึงเป็นคำกลางๆ หมายถึง ผ้าที่ทอด้วยวิธีจก ส่วนขึ้นตีนจกนั้นหมายเฉพาะขึ้นที่มีเชิงเป็นผ้าจกหรือจกทั้งตัว

ลายที่ใช้เป็นแบบจกของสตรีล้านนาในราชบุรีนั้น ได้ถ่ายทอดตามแบบโบราณโดยตลอดมิได้เปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาลายลักษณะแปลกไปจากเดิมเลย โดยเฉพาะการจกเพื่อใช้ประกอบเป็นตีนขึ้นก็ยังคงรักษาและถ่ายทอดลายจากผืนต่อผืนไว้อย่างไม่ผิดเพี้ยน ประณีตและแนบเนียน แม้ด้วยสีสันทึบก็ยังคงเดิม ลายที่ใช้จกซึ่งเป็นลายหลักมีชื่อแตกต่างกันไป เช่น ลายดอกเสี้ยว ลายไก่อ้งแก้ง ลายกาบ ลายหัก ลายหน้าหมอน นกคู่กินน้ำอ่วม เต้าหรือจกลายผสม เช่น เสี้ยวผสมไก่อ้งแก้ง กาบผสมหน้าหมอน ฯลฯ สุดท้ายแต่ครอบครัวจะถนัดลายใด นอกจากที่เป็นหลักของผืนแล้ว ในแต่ละผืนต้องจกลายประกอบ

ของเชิง เช่น มะลิเลื้อยกุตซ้อนขอ ขอประแจ ดอกแก้ว ดอกข้าวตอก และชะเปา

โดยการมองภาพรวมของศิลปะผ้าจากของชาวล้านนาในราชบุรี จะเห็นนกคู่กินน้ำอ่วมเต้าโดยเด่นสง่างาม อยู่ท่ามกลางความหลากหลายของลายลักษณะปรากฏอยู่บนผืนผ้าอย่างละเอียดอ่อนลุ่มลึก สีเส้นที่กลมกลืนอันมีพื้นดำ จกแดง และแซมเหลืองเป็นหลัก ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของผ้าจกราชบุรี ถึงแม้ว่านกคู่กินน้ำอ่วมเต้าจะโดดเด่นสง่างามอยู่ท่ามกลางความหลากหลายของลายลักษณะจากฝีมือการจักที่ประณีตของสตรีชาวล้านนาในจังหวัดราชบุรีก็จริงอยู่แต่จากที่มาจากแต่ละพื้นที่ของราชบุรีหาได้มีรายละเอียดของเอกลักษณ์เหมือนกันไม่ ต่างก็คงลักษณะของแต่ละท้องถิ่น

ลักษณะเฉพาะของผ้าจากในราชบุรี พอสรุปได้ตามแหล่งกำเนิดได้ดังนี้

1. ตระกูลคูบัว
2. ตระกูลดอนแร่
3. ตระกูลหนองโพและบางกระโด

ผ้าจกตระกูลบัว เป็นผ้าจากที่มีกำเนิดที่ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผ้าจกตระกูลนี้ ได้แก่ ลายดอกเซีย ลายโค้งแก้ง ลายหน้าหมอน นกคู่กินน้ำอ่วมเต้าเป็นลายหลัก การจักจะใช้เส้นด้ายยืนสีดำเว้นดำไว้มากเพื่อจกลายหลักให้มีความเด่นชัดมันคงไม่มีความหลากหลายของลายประกอบ ส่วนสีเส้นยืนไม่มีพื้นดำจกแดง และแซมเหลืองเป็นหลัก ขนาดความกว้างของเชิงจกประมาณ 9-11 นิ้ว

ผ้าตระกูลดอนแร่เป็นผ้าจากที่มีกำเนิดที่ตำบลดอนแร่ ห้วยไผ่ หนองปลาหมอ และรางบัวลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผ้าตระกูลนี้ ได้แก่ ลายกาบและนกคู่กินน้ำอ่วมเต้าเป็นหลัก ลักษณะของลายจะเว้นพื้นดำไว้น้อย จกลายประกอบแน่นติดกันทำให้ความเด่นชัดลายลดน้อยลง และจะหลากหลายด้วยลายประกอบส่วนสีเส้นนั้นจะเป็นสีแดงดำ ขนาดความกว้างของเชิงจกจะกว้างและหนากว่าผ้าจกตระกูลคูบัว

ผ้าตระกูลหนองโพ และบางกระโด เท่าที่รวบรวมได้ในพื้นที่ตำบลหนองโพบางกระโด และหนองอ้อในเขตอำเภอโพธารามมีลักษณะของลวดลายสีเส้นและขนาดกว้างใกล้เคียงกับผ้าจกตระกูลคูบัว แต่จะแตกต่างตรงที่รูปลักษณะของนกกินน้ำอ่วมเต้าตระกูลคูบัวจะเป็นรูปลักษณะของสิงห์ในผ้าจกที่เก็บได้จากหนองโพ บางกระโด

ระยะการชบเซาของผ้าจากในจังหวัดราชบุรี

ถึงแม้ว่าการทอผ้าจากจะเป็นมรดกทางศิลปหัตถกรรมของชาวล้านนาในจังหวัดราชบุรี แต่นั่นก็เป็นความเฟื่องฟูของศิลปหัตถกรรมของผ้าจากในอดีต การทอผ้าจกเริ่มลดบทบาทของตัวเองมาประมาณ พ.ศ. 2470 หรือ 60 กว่าปีมาแล้ว หูกที่ไม่เคยเว้นว่างจากใยฝ้ายกลับว่างเปล่าเต็มไปด้วยเส้นใยของหยาไย ลูกหลานของชาวล้านนาเองมีไม่มากคนนักที่รู้จักขึ้นตีนจก การถ่ายทอดศิลปะทอผ้าจกสู่ลูกหลานที่เคยกระทำกันทุกครัวเรือนเริ่มจางหายไป จะมีเหลือบ้างก็เพียงไม่กี่ครัวเรือนเท่านั้น ทั้งนี้เพราะอิทธิพลของผ้าสมัยใหม่มีลวดลายสวยและหาซื้อได้ง่ายจากท้องตลาด จึงทำให้สตรีชาวล้านนาหันมานิยมใช้สอยถ้าหากทอผ้าใช้เองจะต้องใช้เวลาอันไม่ทันต่อการใช้สอย อีกประการหนึ่งเกิดจากความไม่นิยมใช้ผ้าขึ้นตีนจกของสตรีชาวล้านนาเอง และไม่ได้รับอนุรักษ์และสืบทอดเท่าที่ควรด้วยเหตุนี้ศิลปะการทอผ้าจกจึงชบเซามากในระยะดังกล่าวและมีแนวโน้มว่าจะสูญสิ้นไป

การฟื้นฟูศิลปะการทอผ้าจกราชบุรี

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าในระยะเวลาที่ล่วงมาแล้วกว่า 60 ปี จนถึงปัจจุบัน นับเป็นระยะที่การทอผ้าจกชบเซาลง ด้วยสาเหตุที่ไม่นิยมใช้ผ้าขึ้นตีนจกของชาวล้านนาเอง ซึ่งอาจจะมิสาเหตุมาจากการไม่รู้คุณค่าทางศิลปหัตถกรรมที่เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษหันไปนุ่งผ้าสมัยใหม่ เช่น กางเกงยีน กระโปรง ฯลฯ ตลอดจนไม่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่โดยตรงพร้อมทั้งการไม่ได้รับความสำคัญจากภาคเอกชนโดยทั่วไป การทอผ้าจกจึงหดหายไปที่สุดในที่สุด

แม้แต่ผ้าจากโบราณที่เป็นมรดกตกทอดมาจกยายายหลายชั่วอายุคนก็ยังถูกนักสะสมผ้าใช้อ่านาจทางการเงินกว้านซื้อจากชาวบ้านที่ยังพอมีหลงเหลืออยู่ในครัวเรือน ผ้าที่เก็บงำไว้เกือบไม่หลงเหลืออยู่นักสะสมเหล่านั้นจะซื้อไปด้วยใจรักศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านหรือด้วยเพราะอะไรผู้เขียนไม่อาจจะคาดเดาได้

ต่อมาในระยะ พ.ศ. 2529 จนถึงปัจจุบันผู้เขียนได้ฟื้นฟูผ้าจากโบราณด้วยการแสดงนิทรรศการผ้าจากโบราณจำนวนสองร้อยกว่าผืนขึ้น ที่วัดแคทราย เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2529 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตร

ชุมชนท้าวทั้งสี่
งานปอยขันโตก
อ.คูบัว จ.ราชบุรี

ขบวนแห่
งานปอยขันโตก

และพระราชทานรางวัลแก่ผู้ชนะการแข่งขันทอผ้าจาก และเจ้าของผ้าโบราณที่ชนะการประกวด ผ้าจากโบราณ เริ่มได้รับความสนใจจากสตรีชาวล้านนาและประชาชน โดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักสะสมผ้าโบราณคน หนึ่งๆ จะซื้อผ้าชิ้นตีนจกโบราณไว้ครอบครองไม่น้อย กว่าคนละ 400-500 ผืน ในขณะที่สตรีชาวล้านนา ผู้เป็นเจ้าของศิลปะผ้าจากกลับไม่มีเก็บไว้ให้เกิดความ ภาคภูมิใจแม้แต่ผืนเดียว

ในฐานะที่ผู้เขียนเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของบรรพบุรุษ โยนกเชียงแสนด้วยคนหนึ่ง จึงได้ตระหนักถึงเรื่องนี้ ด้วยความห่วงใย ไม่นานนักความภาคภูมิใจที่เคยมีความ รู้สึกว่าชาวล้านนาเป็นชนชาติที่มีความสามารถในการ ทอผ้าจากจะต้องเลือกรางและเมื่อเอกลักษณ์ทางศิลป วัฒนธรรมหมดไป อะไรคือสิ่งที่แสดงความเป็นเชื้อชาติ ของตน นี่คือนุลเหตุที่ผู้เขียนจะต้องจัดตั้งศูนย์สืบทอด ศิลปะผ้าจกราชบุรีขึ้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอด เอกลักษณ์ไว้ต่อไป

กระบวนการอนุรักษ์ศิลปะการทอผ้าจกราชบุรี

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ความเพื่องฟูของศิลปะผ้าจกราชบุรีได้ซบเซาเมื่อประมาณ 60 กว่าปีตลอดมาจนถึงปัจจุบัน การทอผ้าจกขึ้นใช้เองในระยะดังกล่าวลดน้อยลง แต่ก็ยังเหลือผ้าเก่าที่เป็นสมบัติแม่ซึ่งเก็บงำไว้บางครัวเรือน อย่างไรก็ตามก็มีบางครอบครัวที่ยังสอนลูกหลานของตนเฉพาะหมู่ญาติของตนเท่านั้นไม่เป็นที่แพร่หลาย จะมีไม่กี่คนนักในปัจจุบันที่รู้จักผ้าจก ทำให้ดูเหมือนหนึ่งว่าผ้าจกหายไปจากสตรีชาวล้านนา ฉะนั้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปะที่มีคุณค่านี้ ศูนย์ฯ สืบทอดศิลปะผ้าจกราชบุรีจึงได้จัดกิจกรรมตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. จัดนิทรรศการเพื่อการฟื้นฟู
2. จัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์
3. จัดกิจกรรมเพื่อการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง
4. จัดกิจกรรมเพื่อการตลาด

กิจกรรมเพื่อการฟื้นฟูศิลปะผ้าจกเป็นการทำให้ประชาชนเริ่มกลับมาสนใจผ้าจกซึ่งซบเซามาเป็นเวลานาน และเป็นการสร้างค่านิยมให้เกิดขึ้น กิจกรรมเพื่อบรรลุป้าหมายนี้ทางศูนย์ฯ ได้ทำแล้วคือ

1. จัดนิทรรศการผ้าจกโบราณจำนวน 200 กว่าผืนขึ้นที่บริเวณวัดแคทราย เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2529
2. จัดประกวดผ้าขึ้นดินจกโบราณ เพื่อรับโล่พระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
3. จัดแข่งขันทอผ้าจกเพื่อรับโล่พระราชทานอีกเช่นกัน
4. จัดประชาสัมพันธ์ทางสื่อมวลชนทั้งทางวิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และนิตยสารต่างๆ ตลอดจนจัดทำสารคดีเกี่ยวกับผ้าจกราชบุรี

กิจกรรมการฟื้นฟูดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการอนุรักษ์ศิลปะผ้าจกราชบุรีอีกครั้งหนึ่งและจะทำให้อยู่ในความทรงจำของประชาชนที่สนใจโดยทั่วไปเมื่อประชาชนเริ่มสนใจและเริ่มเห็นคุณค่าของศิลปะผ้าจกแล้วก็จะต้องอนุรักษ์สิ่งที่มีค่านี้ไว้

กิจกรรมเพื่อนการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ หมายถึง การป้องกันเก็บรักษาสິงที่ยอมรับว่ามีคุณค่ามีประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมเมื่อสิ่งมีค่ามีอยู่แล้วก็จำเป็นต้องเก็บรักษาหรือป้องกัน

สิ่งมีค่านั้นไม่ให้สูญสลายไป การอนุรักษ์เช่นนี้ รัฐมีองค์รหลักที่รับผิดชอบอยู่แล้ว คือ กรมศิลปากร แต่การอนุรักษ์ผลผลิตของศิลปะผ้าจกที่ศูนย์ฯ ได้ทำอยู่ก็คือ การเก็บรวบรวมผ้าขึ้นดินจกโบราณ ผ้าจกที่ใช้คลุมศีรษะนาค ผ้าขาวม้าจกและย่ามจกโบราณ ซึ่งเป็นมรดกตกทอดอยู่ในครัวเรือนของชาวล้านนาราชบุรีเก็บไว้ในศูนย์ฯ สำหรับผู้สนใจได้เข้าชมและศึกษา การเก็บรวบรวมทำโดยการขอบริจาคหรือไม่ก็ซื้อจากชาวบ้านในราคาย่อมเยา แต่วิธีการดังกล่าวไม่ค่อยจะได้รับความร่วมมือมากนัก เพราะชาวบ้านที่มีผ้าจกโบราณจะนำไปขายให้คนกะสมผ้าซึ่งให้ราคาสูงกว่า ถึงอย่างไรก็ตามก็ยังมีอยู่บ้างที่ชาวบ้านบางคนยังยินดีบริจาคให้

การอนุรักษ์ของศูนย์ฯ ดังกล่าวนี้นี้เป็นเพียงการเก็บรักษาผลงานของศิลปะการทอผ้าจกไว้เท่านั้น ถ้าหากเมื่อใดความเป็นศิลปะไม่มีอยู่เมื่อนั้นผลแห่งศิลปะย่อมไม่มี ศูนย์ฯ จึงต้องจัดกิจกรรมสืบทอดความเป็นศิลปะทอผ้าจกให้คงอยู่ตลอดไป

กิจกรรมการสืบทอดศิลปะผ้าจก

ผู้เขียนได้กล่าวแล้วว่าได้จัดตั้งโรงเรียนฝึกสอนการหัตถทอผ้าขึ้นที่อาคารของศูนย์ฯ เพื่อเป็นการถ่ายทอดวิชาความรู้เกี่ยวกับการทอให้แก่ผู้สนใจทั่วไปนับได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญในกระบวนการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรม เมื่อใดวิธีการถูกถ่ายทอดสู่คนรุ่นแล้วรุ่นเล่าเมื่อนั้นความเป็นศิลปะย่อมไม่หายไป

ในอดีต วิธีการถ่ายทอดศิลปะทอผ้าจกให้แก่ลูกหลาน ผู้เป็นแม่จะสอนการดูลายต่างๆ ในผืนผ้าเก่าที่เป็นแบบให้แก่ลูกหลานของตน ด้วยวิธีตาต่อตามือต่อมือ เป็นการเฉพาะตัว กล่าวคือผู้เป็นแม่จะใช้ขนเม่นเขี่ยเส้นด้ายที่ผูกมัดเป็นลายต่างๆ ให้ผู้ฝึกหัดทอดูว่าลายตรงนี้ใช้เส้นจกสอดข้ามเส้นยืนกี่เส้น ลายตรงนั้นใช้เส้นจกทับเส้นยืนกี่เส้น ผู้ฝึกหัดต้องตั้งใจจดจำไว้ ผู้ที่มีความมุ่งมั่นพยายามและมีความจำเป็นเลิศเท่านั้นจึงไม่เบื่อหน่ายต่อการฝึกหัดทอ เมื่อฝึกหัดทอบ่อยๆ ลายต่อลายผืนต่อผืนก็จะกลายเป็นทักษะมีความชำนาญทอและสืบทอดต่อกันมาเกือบทุกครอบครัว

ต่อมาประมาณพุทธศักราช 2520 หรือสิบกว่าปีล่วงมาแล้ว วิธีการถ่ายทอดการฝึกทอลายผ้าจกได้พัฒนาขึ้นอีกระบบหนึ่งที่สะดวกต่อการจดจำลาย และสอนกันได้มากขึ้น จากหนึ่งต่อหนึ่งเป็นผู้สอนหนึ่งต่อผู้เรียนมากกว่าหนึ่งคน วิธีการนี้ นายสมบุญ ค่ายอด

ชาวไท-ยวนผู้สอนทอผ้าจากชาวบ้านห้วย ตำบลตอนแร่อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ได้ใช้วิธีคัดลอกลายจากผืนผ้าที่เป็นต้นแบบลงในระบบเส้นกรรพกล่าวคือพื้นของจุดตัดระหว่างเส้นแนวตั้งกับเส้นแนวนอน และตัวแทนของจุดตัดเส้นยืน (เครือ) กับเส้นจก เส้นด้ายยืนแทนด้วย ช่องระหว่างเส้นแนวตั้ง และด้ายจกแทนด้วยแนวนอน วิธีการสร้างลายด้วยระบบเส้นดังกล่าวสะดวกในการฝึกหัดทอ เพราะผู้ฝึกหัดมีแบบสำหรับฝึกหัดโดยไม่ต้องจดจำลายไว้ในสมอง การสอนก็แนะวิธีดูลายให้แก่ผู้ฝึกหัดได้ครั้งละหลายคน โดยไม่ต้องใช้วิธีมือชี้สมองจำเหมือนในอดีตที่ผ่านมา

ปัจจุบันการฝึกหัดทอผ้าจากด้วยวิธีนี้ใช้สอนกันอย่างแพร่หลายและเป็นที่นิยมของผู้ฝึกหัดใหม่และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายสมบุญ คำยอด วิทยากรผู้สอนได้นำวิธีนี้ไปสอนกลุ่มผู้สนใจต่างๆ อาทิ กลุ่มตำบลตอนแร่อำเภอเมืองราชบุรี แต่ก็เป็นที่สังเกตว่ากลุ่มตำบลตอนแร่อำเภอเมืองราชบุรี จะใช้ลายที่ฝึกหัดทอเพียงลายเดียว คือ “ลายกาบดอกแก้ว” ผ้าจากที่มาจากตำบลดังกล่าวจึงมีลายกาบดอกแก้วเป็นส่วนมาก ฉะนั้นผ้าลายนี้จึงเป็นภาพลักษณ์ของผ้าจากตระกูลตอนแร่อันตั้งแต่ระยะ 10 กว่าปีที่ผ่านมานอกจากนี้ การทอผ้าจากวิธีนี้ยังได้เผยแพร่ไปยังอำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด โดยผู้หญิงจากอำเภอเขาสมิงได้มาฝึกหัดทอจากที่ศูนย์สืบทอดศิลป์ผ้าจกราชบุรี และกลับไปทอที่บ้านของตนเอง

ในระยะปีพุทธศักราช 2530 – 2536 การสอนศิลปะทอผ้าจากในจังหวัดราชบุรีได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ องค์การกุศลตลอดจนบุคคลบางท่านเป็นอย่างดี และเป็นความโชคดีอย่างยิ่งของการสืบทอดศิลป์ผ้าจกราชบุรีที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดทุกท่านที่ผ่านมาในระยะดังกล่าวสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไว้ให้เป็นสมบัติของชาติต่อไป หน่วยงานที่ให้การสนับสนุน อาทิ กรมการศึกษานอกโรงเรียนโดยศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนราชบุรี การอาชีวศึกษา โดยวิทยาลัยสารพัดช่างราชบุรีได้จัดสรรงบประมาณ ค่าตอบแทนวิทยากรผู้สอน ศูนย์สืบทอดศิลป์ผ้าจกราชบุรีเป็นผู้รับผิดชอบจัดกลุ่มและจัดวิทยากรผู้สอน กรมการพัฒนาชุมชนโดยสำนักงานพัฒนาการทั้งระดับจังหวัดและอำเภอสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมสนับสนุนทางเทคนิคและวิธีการย้อมสี ตลอดจนประชาชนสัมพันธ์ผลงานผ้าให้เป็นที่ยอมรับผู้บริโภค

ในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2534 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเพื่อเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดศูนย์สืบทอดศิลป์ผ้าจกราชบุรี ณ บริเวณวัดแคทราย หมู่ 13 ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

และปีพุทธศักราช 2536 ม.ร.ว. คำลุนเทพ เทวกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรี ได้อนุมัติเงินงบประมาณจังหวัดราชบุรี ให้จัดตั้งศูนย์หัตถกรรมขึ้นอีก 3 แห่งที่ตำบลคูบัว ตำบลตอนแร่อำเภอเมืองราชบุรี และตำบลรางบัวเพื่อส่งเสริมผู้ทอผ้าจากในเชิงพาณิชย์ศิลป์ เสริมรายได้ภายนอกการเกษตรให้แก่ประชาชน ในขณะเดียวกันก็มอบนโยบายให้การประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี จัดสอนศิลปะผ้าจากให้แก่นักเรียนเป็นหลักสูตรเสริม นับว่าเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอีกทางหนึ่งด้วย

ปีพุทธศักราช 2535 กรมอาชีวศึกษาได้มีคำสั่งที่ 360/2535 แต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ศิลปผ้าจากเมืองราชบุรีขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วยผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคราชบุรีเป็นประธานกรรมการ ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคโพธาราม ผู้อำนวยการวิทยาลัยสารพัดช่างราชบุรี ผู้ช่วยผู้อำนวยการวิทยาลัยสารพัดช่าง (ฝ่ายวิชาการ) เป็นกรรมการและนายอุดมสมพร ผู้อำนวยการศูนย์สืบทอดศิลป์ผ้าจกราชบุรี เป็นเลขานุการและผู้ประสานงาน มีหน้าที่ดำเนินการสนับสนุนส่งเสริมการเรียนการสอนผ้าจากและอนุรักษ์ศิลปผ้าจากเมืองราชบุรีให้สืบไป

ในปีพุทธศักราช 2536 นายอุดม สมพร ในฐานะผู้อำนวยการศูนย์ฯ และเลขานุการคณะกรรมการได้พัฒนาวิธีการสอนทอผ้าจากขึ้นมาอีกระดับหนึ่งเรียกว่า “ระบบ HAND-HI-TECH” โดยได้รวบรวมลายเส้นผ้าจากโบราณของจังหวัดราชบุรีไว้ในแผ่นกระดาษเพื่อให้ นายธีรภัทร์ ภัทรสถิตกุล อาจารย์วิทยาลัยเทคนิคราชบุรี สร้างโปรแกรมนำลงบันทึกไว้ในระบบคอมพิวเตอร์ และสร้างโปรแกรมสอคลายสำหรับจก ทั้งนี้ได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์และคอมพิวเตอร์ จากนายเผด็จชัย ศรีวิเชียร ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคราชบุรี

วิธีการสอนระบบ HAND-HI-TECH จะใช้คอมพิวเตอร์สร้างที่ลวดลาย ผู้ฝึกหัดจะทอจากตามแต่ละลวดลาย เมื่อจกสอที่หนึ่งแล้วเสร็จก็จะกดคอมพิวเตอร์อีกครั้งหนึ่ง สอที่สองก็จะขึ้นบนจอ ผู้ฝึกหัดก็จะทอตามไปจนครบลายของดอกที่ได้สร้างไว้ในคอมพิวเตอร์แทนการดูลายที่กระดานพาตไว้หน้าหูก

จิปาค:กันทลตามบ้านคูบัว อ.เมือง จ.ราชบุรี

www.เที่ยวราชบุรี.com

ห้องจัดแสดงการทอผ้า
และผ้าทอไทยวน ราชบุรี
ในจิปาละสถานบ้านคูบัว
จ.ราชบุรี
ภาพจาก <http://www.เที่ยวราชบุรี.com>

จิปาค:กันทลตามบ้านคูบัว อ.เมือง จ.ราชบุรี

www.เที่ยวราชบุรี.com

ได้กล่าวมาแล้วว่า ในอดีตผ้าทอจากขึ้นเพื่อใช้เองภายในครอบครัว แม่ทอไว้สำหรับเป็นผ้ารับไหว้เมื่อลูกสาวจะออกเหย้าออกเรือนหรือทอไว้สำหรับรับขวัญข้าวเมื่อเก็บเกี่ยวเอาข้าวขึ้นจากยุ้งแล้วการทอมีได้รับแรงหากยามใดมีเวลาว่างก็นั่งทอด้วยความสบายใจ เหนื่อยนักก็พักผ่อน สร้างสรรค์งานด้วยจิตใจที่มุ่งมั่นเพื่องานทอให้แก่ลูกหลานและสิ่งที่ตนนับถือ ฉะนั้นทุกตารางนิ้วของผืนผ้าจะเกิดลายที่ละเอียดอ่อนประณีต ด้วยเหตุนี้จึงไม่แปลกอะไรที่ผู้คนทั่วไปให้ค่านิยมแก่ผ้าจากโบราณที่ตกทอดกันมา

แต่ในปัจจุบันการสร้างสรรค์ผลงานการทอผ้าจากของช่างฝีมือเปลี่ยนเจตนารมณ์ ความมุ่งหมายไปจากเดิมกลายเป็นการทอเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริม อีกทั้งขีดจำกัดของราคาและความต้องการของผู้บริโภคเป็นเงื่อนไขให้ผลงานทอผิดเพี้ยนไปจากเอกลักษณ์เดิมของผ้าในอดีต

ถึงแม้ว่าผู้สนใจในศิลปะการทอผ้าจากจะผูกมัดค่านิยมให้แก่ผ้าเก่าโบราณอย่างเหนียวแน่นก็ตามแต่นายอุดม สมพร ได้สร้างมิติใหม่เกี่ยวกับสีสันของผ้าขึ้นมาใหม่ ในพ.ศ. นี้ที่เรียกว่า “เบญจรงค์ขามิติใหม่ของผ้าจากราชบุรี” เพื่อให้ปรากฏแก่ลูกหลานในอนาคต

บ้านฮ่อม :

ชุมชนของคนเชียงใหม่ในเวียงเชียงใหม่

เรื่อง: สมโชติ อ่องสกุล¹

ภาพ : ต่อพงษ์ เสมอใจ

ถนนท่าแพ

บ้านฮ่อม เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ระหว่างกำแพงเมืองชั้นในและชั้นนอก ด้านทิศเหนือมีอาณาเขตติดต่อกับถนนท่าแพ ซึ่งมีวัดมหายานและวัดบุพพาราม ด้านตะวันออกติดแนวกำแพงชั้นนอกซึ่งมีวัดช้างม่ือ ด้านทิศใต้ติดถนนลอยเคราะห์ซึ่งมีวัดพันตองและวัดลอยเคราะห์ ด้านทิศตะวันตกติดคูเวียงชั้นในและประตูท่าแพชั้นใน

ตอนที่1 : พัฒนาการของชุมชน

(1) ยุคตั้งบ้านฮ่อม เชียงใหม่

บ้านฮ่อมเป็นชุมชนไทยวนที่ถูก “เทศร่ว” มาจาก

เมืองเชียงแสนในสมัยพระเจ้ากาวิละครองนครเชียงใหม่ (พ.ศ.2325-2356)

เมืองเชียงแสนเป็นที่มั่นแห่งใหม่ในล้านนาของพม่า ตั้งแต่ พ.ศ.2317 หลังจากถูกกองทัพกรุงธนบุรีร่วมกับพญาเจ้าบ้านแห่งเชียงใหม่พร้อมพญาภาวโละแห่งลำปาง ขับไล่ออกจากเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ.2317 จึงเป็นภาระกิจที่ต้องขับไล่พม่าออกจากเชียงแสน

ปีพ.ศ.2347 กองทัพผสมมีเชียงใหม่ ลำปาง เวียงจันทน์และกรุงเทพฯร่วมกันเข้าตีเมืองเชียงแสน จึงประสบความสำเร็จสามารถขับไล่พม่าออกจากเมืองเชียงแสนและบริเวณล้านนา

¹ รองศาสตราจารย์สมโชติ อ่องสกุล กรรมการบริหารหลักสูตรด้านการศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เมื่อเข้ายึดเชียงแสน กองทัพผสมนำโดยทัพหลวงจากกรุงเทพฯ ได้ “เทศน์” ชาวไทยวนออกจากเชียงแสนทั้งหมดแบ่งกำลังคนให้ไปอยู่เมืองต่างๆ 6 เมือง ดังนี้ (1) กรุงเทพฯ (2) เวียงจันทน์ (3) ลำปาง (4) อำเภอสายให้ จังหวัด สระบุรี (5) คูบัว ราชบุรี (6) เชียงใหม่ โดยที่เชียงใหม่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ ณ บริเวณบ้านฮ่อม และบางส่วนให้อยู่บริเวณรอบนอกคือ (1) วัดเชียงแสน อำเภอเมือง เชียงใหม่ (2) บ้านเชียงแสน อำเภอหางดง (3) บ้านเชียงแสน อำเภอสารภี (สร้อยดี อ่องสกุล. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2539. หน้า 266.)

สันนิษฐานว่าชาวเชียงแสนที่นำมาไว้ที่บ้านฮ่อมนั้นเป็นชนชั้นผู้ปกครองได้แก่ บรรดาเชื้อสายเจ้านายและขุนนาง ส่วนชาวเชียงแสนที่เป็นชาวบ้านทั่วไปถูกนำไปไว้บริเวณวัดเชียงแสน บ้านเชียงแสน อำเภอหางดง และบ้านเชียงแสน อำเภอสารภี ดังปรากฏว่าบริเวณบ้านฮ่อมเป็นที่อยู่ของคนที่ฐานะหน้าที่ในราชการท้องถิ่นของเชียงใหม่ เช่น แสนไชยพละ (อ้าย ไชยมงคล) พญาพิทักษ์เทวี (หนานบุญทา ศิริพันธ์) พญาคำคำ ท้าวคำปัน ข้าราชการสมัยเทศบาลเช่นหลวงจัดจันทนิกร (ใหม่แก้ว จันทปัญญา) ขุนสมานา และขุนโชติสุขรัตน์ (บิดาของสงวน โชติสุขรัตน์ (พ.ศ.2473-2518) รวมทั้งเป็นบ้านของ “หม่อมเชียง” หม่อมคนหนึ่งของพระเจ้าอินทวิชยานนท์เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 (พ.ศ.2413-2440) ผู้เป็นมารดาเจ้าแก้วนริศ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 9 (ที่ชอย 4 ก)

ทั้งนี้พระครูสุวรรณสารพิศิษฐ์ (พระครูสนิท อภิชาติ) อดีตเจ้าอาวาสวัดช้างค้องหรือช้างฆ้อง เจ้าคณะตำบลช้างคลาน ซึ่งเป็นชาวบ้านฮ่อมได้เล่าไว้ตอนหนึ่งว่า “บรรพบุรุษของท่านเป็นชาวเชียงแสน เมื่อพระเจ้ากาวิละตีเชียงแสนแตก พระเจ้ากาวิละโปรดฯให้อพยพ เครือญาติของเจ้าหลวงเชียงแสน มาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ที่บ้านฮ่อมในเขตกำแพงเวียงชั้นนอก โดยให้อำนาจปกครองตนเอง ลงโทษผู้กระทำผิดได้เอง ยกเว้นลูกหลานของเจ้าหลวงเชียงใหม่ ถ้าทำผิดในบริเวณบ้านฮ่อม ให้จับตัวส่งเจ้าหลวงเชียงใหม่พิจารณาโทษ” (ดู **ชีวประวัติพระครูสุวรรณสารพิศิษฐ์เจ้าอาวาสวัดช้างฆ้อง** เจ้าคณะตำบลช้างคลาน อ.เมือง จ.เชียงใหม่)

ครั้งเมืองเชียงแสนแตกใน พ.ศ.2347 นั้นเจ้านายสายเชียงแสน เช่น ลูกสาวคนหนึ่งของเจ้าหลวงเชียงแสนตกเป็นภริยาของเจ้าหลวงลำพูน และขุนนางบางคนจากเชียงใหม่ก็ได้ไปแต่งงานกับหญิงสาวชาวเชียงแสน เช่น พญามหาอินทร์ แม่ทัพคนหนึ่งของพระเจ้ากาวิละ ซึ่งได้รับมอบหมายให้รักษาเมืองเชียงแสนได้แต่งงานกับหม่อม (ทวด) สีมอย มีบุตรด้วยกัน 2 คน ภายหลังพญามหาอินทร์ ได้ส่งหม่อมสีมอยพร้อมบุตรทั้งสองคนมาอยู่ที่บ้านฮ่อมเชียงใหม่ โดยที่ตัวท่านนั้นจะตั้งใจจะตามมาภายหลังแต่ก็ได้ถึงแก่กรรมเสียก่อน

ภายหลังบุตรชายคนหนึ่งของพญามหาอินทร์กับหม่อมสีมอยชื่ออุ่นเรือน ได้รับแต่งตั้งเป็นพญาพันธุ (ตันตระกูลอินทะเคชะ)

หลังจากพญามหาอินทร์ตาย หม่อมสีมอยได้แต่งงานใหม่กับพญาแสนภักดี (ตันตระกูลภักดี) มีบุตรสาวคนหนึ่งชื่อนางบัวจี ภักดี ต่อมานางบัวจีได้แต่งงานกับนายก็ แซ่เตีย บุตรของนายบูเซ็ง นางกัน แซ่เตียพ่อค้าจีนย่านวัดเกต

บุตรชายคนเล็กของนายก็ - นางบัวจีก็คือ นายทองอยู่ ตียาภรณ์ ซึ่งเป็นบิดาของนางสาวประพิมพ์ ตียาภรณ์ (พ.ศ.2464-2534) ขณะที่มารดาของนางสาวประพิมพ์ ตียาภรณ์คือนางกิมเหรียญ กิตติบุตร (ดู **อนุสรณ์งานศพ น.ส.ประพิมพ์ ตียาภรณ์** : ประสบอุบัติเหตุเครื่องบินตกที่สุพรรณบุรี 26 พฤษภาคม พ.ศ.2534) กรณีนี้ทำให้เห็นสายสัมพันธ์ระหว่างคนระหว่างชุมชนจากเชียงใหม่-เชียงแสน (รุ่นหม่อม) เป็นชุมชนบ้านฮ่อมกับชุมชนวัดเกต (รุ่นแม่) และชุมชนอื่นๆมาเป็นสมาชิกในชุมชนบ้านฮ่อม (รุ่นลูก-หลาน) ซึ่งมีอีกหลายกรณีซึ่งเชื่อมสายสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและชาติพันธุ์

(2) สมัยเทศบาล

เนื่องจากทางด้านทิศเหนือของบ้านฮ่อมตั้งอยู่ติดกับถนนท่าแพซึ่งเป็นย่านการค้าที่เชื่อมโยงตั้งแต่ริมแม่น้ำปิงเข้าสู่ตัวเมือง ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 หลังจากมีการทำสัญญาเชียงใหม่ ฉบับแรก (พ.ศ.2416) และฉบับที่ 2 (พ.ศ.2426) มีการเปิดสถานกงสุลอังกฤษขึ้นในเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ.2427 ทำให้การค้าระหว่างเชียงใหม่กับพม่ามีความรุ่งเรืองและคึกคัก (สร้อยดี อ่องสกุล.

ประวัติศาสตร์ล้านนา.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2539.หน้า 464.) เป็นผลคนในบังคับอังกฤษได้แก่ มอญ พม่า อินเดีย ไทใหญ่ ต้องสู้หรือปะโอ (PA-O) เดินทางเข้ามาค้าขายและรับจ้างทำงานเป็นลูกจ้างบริษัททำไม้ บริติชบอร์เนียวและบอมเบย์เบอร์มาในดินแดนล้านนาจำนวนมากทั้งที่เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง แพร่ น่าน

ในระยะแรกนั้นถือได้ว่าการค้าในตัวเมืองเชียงใหม่ ตกอยู่ในมือของพ่อค้าชาวไทใหญ่ มอญ พม่า โดยพ่อค้าคนจีนยังเข้ามาไม่มาก ดังปรากฏในคำบอกเล่าของแม่เผ่าอู่อิงด๊ะ ได้เล่าว่าในสมัยนั้นที่กาดหลวง (ตลาดวโรรส) เต็มไปด้วยบรรดาพวกพ่อค้าไทใหญ่ มอญ พม่า ที่นำสินค้ามาขายชนิดนำไปวางจำหน่าย เท่าที่จำชื่อได้มี ไก่ป่น จองจิ้งคะ จองมาส จองหลอย จองจิง จองสุนา พก่าอิ่งด๊ะ ปูจองดีตุ๋ จองเลกุล่าปูหลวยกาโป ส่างอิ่ง ส่างกันนะ จองหม่องฮาด ฯลฯ

พ่อค้าไทใหญ่เหล่านี้เมื่อมาอยู่อาศัยในเชียงใหม่ ก็มีหัวหน้าเป็นคนไทใหญ่เรียกว่า “เฮดแมน” (Headman) ทำหน้าที่ปกครองดูแลชุมชนชาวไทใหญ่ด้วยกัน คนไทใหญ่ในเชียงใหม่เรียกเฮดแมนว่า “ปูแมน” (“ปูกุลา เจ็ดศอก” ใน ปราณี ศิริธร. **เพชรล้านนาเล่ม 2.** เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, 2538.หน้า230-231.)

สำหรับที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของพ่อค้าชาวพม่า ไทใหญ่ และตองสู้ (PA-O) ส่วนใหญ่จะเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยปะปนกันบริเวณสองฟากของถนนท่าแพตั้งแต่สี่แยกวัดอุปกุดไปจนถึงหน้าวัดแสนฝาง วัดมหาวัน วัดบุพพาราม วัดเซตวันและย่านชุมชนข้างฝือก วัดป่าเป้า

ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้พื้นที่ชุมชนบ้านฮ่อมทางด้านทิศเหนือบริเวณท่าแพ ใกล้วัดมหาวัน วัดบุพพาราม มีลูกหลานของชาวพม่า มอญ ไทใหญ่ ตองสู้ (PA-O) ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยสืบมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ร้านสลามอง โดยมีวัดมหาวัน วัดหนองคำ และวัดป่าเป้า เป็นศูนย์รวมจิตใจของศรัทธาชาวไทใหญ่ มอญ พม่า ตองสู้ (PA-O)

ตัวอย่างตระกูลไทใหญ่ของบ้านฮ่อมซึ่งยังคงมีลูกหลานสืบมาถึงปัจจุบัน เช่น สกุลลิลิต จากคำบอกเล่าของแพทย์หญิงจางง ลิลิต ซึ่งอยู่ที่บ้านฮ่อม ถนนท่าแพซอย 4 ได้เล่าให้ฟังว่า บรรพบุรุษต้นตระกูลทางคุณตาเป็นไทใหญ่อพยพมาจากพม่า เข้ามาเชียงใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเอาผ้าจากพม่ามาขาย ส่วนคุณตาชื่อ ส่างสุณะ (เป็นคนเดียวกับจางงุนนะที่กล่าวถึงในชุมชน

วัดป่าเป้า) ได้รับเลือกจากชาวไทใหญ่ให้เป็น Headman ปกครองชาวชุมชนไทใหญ่ในเชียงใหม่

ส่างสุณะ (จางงุนนะ) เป็นคนเคร่งศาสนา ไม่ทานปลา ไม่โกหก ไม่ลักทรัพย์และมีบทบาทสำคัญในการบูรณะวัดป่าเป้า วัดทรายมูล ส่างสุณะ (จางงุนนะ) ตั้งบ้านเรือนอยู่ตรงบริเวณที่ปัจจุบันเป็นตึกแถว ธนาคารหน้าวัดบุพพารามและเป็น Headman คนสุดท้ายของเชียงใหม่

คุณปู่ของแพทย์หญิงจางง ลิลิตเป็นไทใหญ่ ชื่อสะลอบกาโป ได้ชื่อว่ามีคาถาอาคม มีอาชีพเป็นพ่อค้าไม้ มีช้างหลายเชือกเพื่อใช้ชักลากไม้จากป่า ต่อมาได้แต่งงานกับยาอูสา มีลูก 4 คน บุตรคนที่ 2 ชื่อนายคำป็น ลิลิต บิดาของแพทย์หญิงจางง มีอาชีพขายผ้าและของเบ็ดเตล็ดที่กาดหลวง (คำบอกเล่าของแพทย์หญิงจางง ลิลิต อายุ 68 ปีเมื่อ 24 พ.ศ. มีนาคม 2545)

ชาวไทใหญ่ มอญ พม่า และตองสู้ (PA-O) ที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยที่บ้านฮ่อมนี้ ประมาณร้อยละ 50 ได้แต่งงานกับชาวเชียงแสนในบ้านฮ่อม โดยมากฝ่ายชายเป็นไทใหญ่ มอญ พม่า ตองสู้ (PA-O) ส่วนฝ่ายหญิงจะเป็นลูกหลานชาวเชียงแสนบ้านฮ่อมดังเช่นกรณีอาจารย์ถิน รัตติกน (พ.ศ.2451-2538) เกิดที่บ้านฮ่อมเมื่อ 5 เมษายน พ.ศ.2451 บิดาชื่อแสงเมืองเป็นคนพม่ามารดาชื่อแวนแก้วเป็นคนบ้านฮ่อมมีเชื้อสายเชียงแสน ต่อมา พ.ศ.2482 สมรสกับนางเทียมตา (สุยะโกมล) รัตติกน (ดู **ที่ระลึกงานฌาปนกิจศพถิน รัตติกน** 18 มกราคม พ.ศ. 2538) และจากคำบอกเล่าของประพันธ์ ศิริมณีซึ่งเกิดบ้านฮ่อมอยู่ที่ถนนท่าแพซอย 4 เล่าให้ฟังว่า คุณตาชื่อศิริเป็นตองสู้ (PA-O) แต่งงานกับคุณยายก่องแก้ว เป็นชาวเชียงแสนในบ้านฮ่อมที่สืบสายมาจากแสนธัญไชย (คำบอกเล่าของประพันธ์ ศิริมณี 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545)

ต่อมาเมื่อพ่อค้าชาวจีนเข้ามามีบทบาททางการค้าแทนชาวไทใหญ่ ทำให้พ่อค้าคนจีนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยในเชียงใหม่เช่นที่ย่านวัดเกต ท่าแพและบ้านฮ่อมมากขึ้น และมีหลายคนที่ได้แต่งงานกับหญิงสาวบ้านฮ่อม เช่นท้าวคำป็น ธนินไชย มีลูกเขยหลายคนเป็นคนจีน

หญิงสาวชาวบ้านฮ่อมรุ่นแรกๆที่แต่งงานกับพ่อค้าคนจีนคือแม่คำดิบ แม่คำดิบแต่งงานกับจีนอิมี่ลูก 7 คน

คือ (1) แม่เรือนคำ (2) แม่หนึ่ง ขวชาติ (พ.ศ. 2424-2497) (3) แม่หมาน้อย (4) นายกิมสัว (5) นายเย็น (6) แม่ศรีแก้ว (7) แม่กิมเหรีญ

แต่ละคนก็มีครอบครัวต่อมาเช่นแม่หนึ่ง (พ.ศ. 2424-2497) แต่งงานกับนายชัย (ไฉอัน) ขวชาติ เมื่อ พ.ศ.2449 มีลูก 4 คนคือ (1) นายสุนทร ขวชาติ (2) นายเชล ขวชาติ (3) นส.สุรางค์ (4) นายวิจิตร ขวชาติ (ดู **หนังสืออนุสรณ์** 25 มีนาคม พ.ศ. 2498) สืบสายเป็นสกุลต่างๆเช่นสกุลตันสุทิส สกุลขวชาติ สกุลลิหขีวะ สกุลนิมากร สกุลฉัตตะวานิช สกุลสุวรรณยืน โดยมีบ้านต้นตระกูลอยู่ที่บ้านฮ่อม (คำบอกเล่าของประพันธ์ ศิริมณี พ.ศ. 2545)

กรณีของสกุลนิมากร สืบสายมาจากขุนอนุกร (บุญเย็น แซ่นิม) บิดาของขุนอนุกร (บุญเย็น) เป็นคนจีน มารดาคือแม่เฒ่าไหว มีบ้านและร้านค้าอยู่ถนนท่าแพ ติดคลองแม่เข้าด้านตะวันออก ทำการค้าผ้า และฝ้าย ปัจจุบันยังคงปรากฏร่องรอยอาคารเก่าให้เห็นอยู่ แต่ด้านหน้าได้เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงเป็นร้านอาหาร (คำบอกเล่าของยายชีวเฮียง โจลานนท์อ้างใน พตท. อนุ เนินหาด. **สังคมเมืองเชียงใหม่รุ่น 3**. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, 2544. หน้า56.)

แม่เฒ่าไหวเป็นพี่สาวของแม่วันดี นิมแสงเฮง แม่วันดีเป็นภรรยาของนายเลียงโฮก นิมแสงเฮงอยู่ชุมชนวัดเกตมีบุตร 5 คนคือ (1) นางกิมเป้า (2) นายบุญมี นิมานันท์ (3) นายกิมซิว นิมานันท์ (ต่อมาเป็นขุนอนุพลนคร) (4) นายสุนทร จารุสวัสดิ์ (5) นายกำธร นิมานันท์

รุ่นต่อมามีสายสัมพันธ์เพิ่มขึ้นเมื่อขุนอนุพลนคร (กิมซิว นิมานันท์) บุตรคนที่ 3 ของนางวันดีแห่งชุมชนวัดเกตมาแต่งงานกับแม่นายคำบาง อินทะเคหะบุตรคนที่ 3 ของหลวงผดุงมัจฉกิจ (อุ่นเรือน อินทะเคหะ) และแม่คำอ่อน แห่งชุมชนบ้านฮ่อม มีทายาท 4 คนคือ (1) นางเซงเนี้ย ตันสุทิส (2) นส.ทองอยู่ นิมานันท์ (3) นส.เซงลั้ง นิมานันท์ (4) นายเซงฮี้ นิมแสงเฮงต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นนายวรศักดิ์ นิมานันท์ (พ.ศ.2461-2533) (ดู**ที่ระลึกงานฌาปนกิจศพขุนอนุพลนคร** 24 ตุลาคม พ.ศ.2506 และ**ที่ระลึกงานฌาปนกิจศพนายวรศักดิ์ นิมานันท์** พ.ศ.2533)

บางกรณีชายหนุ่มของบ้านฮ่อมก็เป็นฝ่ายเชื่อมโยงหญิงสาวจากชุมชนอื่นโดยเฉพาะลูกจีน เช่น กรณีหลวง

ขจัด จันทนิกร (ใหม่แก้ว จันทรปัญญาพ.ศ.2416-2481) แห่งบ้านฮ่อมได้สมรสกับนางบัวคำ (แซ่แต่) จันทรปัญญา ลูกสาวของนายหน้อย แต่หยงฮวด (ลูกนายซ้อ นางหงษ์ คนที่ 11) กับนางคำมูล แซ่แต่แห่งชุมชนวัดเกต

สภาพดังกล่าวจะเห็นได้ว่าในชุมชนบ้านฮ่อมประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่หลากหลายทางชาติพันธุ์เช่นคนจากเชียงแสน มอญ พม่า ไทใหญ่ ตองฮู้ (PA-O) คนจีน และมีสายสัมพันธ์กับชุมชนอื่นในเชียงใหม่เช่นชุมชนวัดเกตอย่างแนบแน่น โดยต่างมีฐานะดีทางเศรษฐกิจและสังคม

(3) ยุคเป็นเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

ตั้งแต่ พ.ศ.2458 พื้นที่บ้านฮ่อมเป็นส่วนหนึ่งเขตสุขาภิบาลเชียงใหม่ และตั้งแต่ พ.ศ.2478 เป็นเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

(3.1) ภาพในความทรงจำช่วงหลังสงครามโลก

สภาพบ้านฮ่อมช่วง พ.ศ.2486-2499 ซึ่งเป็นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ได้มีผู้ร่วมสมัยบันทึกไว้เป็นรูปร้อยกรองดังนี้

มองออกไป ทิศใต้ ตรงหน้าวัด (วัดลอยเคราะห์)
กะทัดรัด ร้านตัดผม นวลเกศา
มีลุนวอล ตัดผม ทรงงามตา
มีคนมา ให้ตัด ทรงงามตา
ถัดวันตก (ทิศตะวันตก) เคียงข้าง ร้านตัดผม
คนนิยม มีเตาล้อ เกียนว้าวลี
พ่อหนานอ้าย เจ้าของ เตาล้อมี
ฝีมือดี ซ่อมแซม เกียนล้อว
เรียงถัดไป เป็นบ้านเรือน ครัวท้าว
เดินเลาะลัด เลียบกำแพง ไปทางเหนือ
มีต้นไม้ ใหญ่ารก ปกป่าเคลือ
ดอกเรืองเรื่อ รอบวัด (ลอยเคราะห์) ลัดเลาะเดิน
มีกองขอย เลียบกำแพง ดินแดงอาด
น่าประหลาด เย็นระรื่น ชื่นใจเห็น
เลี้ยวมุมขวา ไปวันออก ซอกทางเดิน
ก็เผชิญ พบกองขอย ข้างหน้างาม
กองขอยนี้ เลียบกำแพง ไปทางใต้
ขอยนี้ไซ้ มีหนองน้ำ ฉ่ำ สนา
พ่อหนานเอี่ยม อาจารย์วัด ข้างมืองาม
บอกเล่าตาม ที่มีมา แต่โบราณ

(ดู บันทึกความจำในอดีต ศิษย์เก่าวัดลอยเคราะห์ พ.ศ.2486-2499)

(3.2) ด้านการศึกษา

ในด้านการศึกษานี้ได้เกิดโรงเรียนขึ้นในพื้นที่บ้านอ่อม 4 แห่งดังนี้

(1) **โรงเรียนครุมา** ก่อตั้งโดยครุมา หรือครูบุญมา สุริยเรือนแก้วและแม่คำแสน สุริยเรือนแก้วเปิดสอนชั้นประถมศึกษาที่ 1 ถึง 4 โดยลูกๆ ของครุมาช่วยสอน ดำเนินกิจการจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง คนบ้านอ่อมที่เป็นศิษย์เก่าของโรงเรียนนี้ที่ยังมีชีวิตอยู่ (ช่วงพ.ศ.2545) ได้แก่ ครูอำพร พนมเป็ญ (ครูโรงเรียนปรินสรอยแยลส์วิทยาลัยจนเกษียณต่อมาถึงแก่กรรม) ครูสมพร พรหมประสิทธิ์ ครูบังอร ฟองอิสระ ครูเฉลิมศรี สุภานันท์ คุณนวลศรี (ไชยมงคล) อิศรางกูร ณ อยุธยา พญ.จำนง ลิลิต คุณมณี ยศถาวร นายถาวร โชติสุขรัตน์

(2) **โรงเรียนบูรณศิลป์** ครั้งแรกตั้งที่ด้านถนนท่าแพใกล้คุ้มเจ้าไชยวรเชษฐ ต่อมาย้ายมาตั้งที่บ้านอ่อมเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาแบบสหศึกษาของเอกชนแห่งแรก ดำเนินการโดยนายสมบุรณ์ จันทรปัญญา (พ.ศ. 2456-2524) บุตรของขุนพัศธุการภักดี (คำฟู จันทรปัญญา พ.ศ. 2418-2490) ส่วนสถานที่เดิมที่ถนนท่าแพเปลี่ยนเป็นโรงแรมสุภาวดีระยะหนึ่งแล้วปิดกิจการไปเมื่อ พ.ศ.2510

(3) **โรงเรียนบูรณศักดิ์** เป็นโรงเรียนแห่งที่สองของตระกูลจันทรปัญญา ก่อตั้งโดยนายสมบุรณ์ จันทรปัญญา (พ.ศ.2456-2524) เมื่อประมาณ พ.ศ.2497 โดยใช้พื้นที่บริเวณบ้านและขยายออกมาเปิดเป็นโรงเรียนชั้นป.1 ถึง ม.6 ต่อมาเปิด ม.7 ถึง ม.8 มีนายศักดิ์ อุตตโม เป็นอาจารย์ใหญ่ (ถึงแก่กรรม พ.ศ.2545) จึงเป็นที่เล่าสู่กันหมู่ศิษย์เก่าว่าชื่อโรงเรียนนี้นำมาจากชื่อเจ้าของคือ นายสมบุรณ์ สนิทกับชื่อของอาจารย์ใหญ่คือศักดิ์ อุตตโม (บิดาของอาจารย์วุฒิ อุตตโม ข้าราชการบำนาญภาควิชาการ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และผู้ช่วยศาสตราจารย์อุมพร วงษ์บุณยวาทย ข้าราชการบำนาญคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)

โรงเรียนบูรณศักดิ์ได้กลายเป็นสถานศึกษาของคนในบ้านอ่อมและคนจากอำเภอรอบนอก เช่น อำเภอหางดง อำเภอสารภี อำเภอสันป่าตอง อำเภอสันกำแพง

อำเภอพร้าว อำเภอแม่แจ่ม ตลอดจนจังหวัดลำพูน เพราะขณะนั้นโรงเรียนมัธยมศึกษายังมีไม่มาก

นักเรียนที่อยู่อำเภอรอบนอกใกล้ๆ ต้องนั่งรถคอกหามาเรียนแบบเข้าไปเย็นกลับ นักเรียนที่อยู่ไกล เช่น อำเภอพร้าว อำเภอแม่แจ่มก็มาพักวัดเป็นขโมยวัดในชุมชนบ้านอ่อม เช่น วัดพันตอง วัดมหาวัน วัดลอยเคราะห์ วัดช่างฆ้อง โดยพ่อแม่ต้องขอให้เจ้าคณะอำเภอฝากเด็กเข้าพักเป็นขโมยวัดต่างๆ โรงเรียนบูรณศักดิ์เลิกกิจการเมื่อ พ.ศ.2517 ศิษย์เก่าหลายคนมีชื่อเสียงในสังคม เช่น นายสวัสดิ์ ศรีสุวรรณดี อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ อดีต กกต.เชียงใหม่

(4) **โรงเรียนพาณิชย์การเชียงใหม่** เป็นโรงเรียนแห่งที่สามของตระกูลจันทรปัญญา ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2509 โดยอาจารย์มรกต จันทรปัญญา ธิดาของนายสมบุรณ์ จันทรปัญญา (พ.ศ.2456-2524) เป็นโรงเรียนอาชีวศึกษาหลักสูตรพาณิชย์การทั้งระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ซึ่งทำให้ผู้เรียนจบมัธยมศึกษาต้นทั้งในชุมชนบ้านอ่อมและชุมชนอื่นๆ ทั้งในและนอกเชียงใหม่ส่วนหนึ่งได้มีสถานที่เรียนอาชีวศึกษา

ในสมัยต่อมาได้มีโรงเรียนเพิ่มขึ้นอีก เช่น โรงเรียนอนุบาลตรุณนิมิตร (ของนายสมบุรณ์ กันทะปา) โรงเรียนเมโทรเทคโนโลยี (พื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นที่ตั้งวัดเมืองเลน) ฯลฯ

(3.3) ด้านผังเมือง

ในทางการปกครองท้องถิ่น พื้นที่ชุมชนบ้านอ่อมถูกจัดให้อยู่ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2478 ซึ่งมีคนจากบ้านอ่อมได้เป็นผู้บริหารเทศบาลนครเชียงใหม่หลายคน เช่น นายเซฟ ศิริพันธ์ บุตรของแม่คำแปง ศิริพันธ์ (พ.ศ.2434-2527) นายสมบุรณ์ จันทรปัญญา (พ.ศ.2456-2524) นายบุญช่วย อินทะเคชะ ฯลฯ โดยบางคนเป็นผู้บริหารเทศบาลนครเชียงใหม่ยุคริ่หรือกำแพงเมืองและสร้างประตูเมืองในช่วง พ.ศ.2508-2512และการสร้างถนนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ (ดู รายชื่อคณะเทศมนตรีเทศบาลนครเชียงใหม่) ซึ่งด้านทิศตะวันตกของบ้านอ่อมอยู่ติดคูเมืองและประตูท่าแพได้รับผลการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพตั้งแต่ครั้งนั้น เช่น แนวกำแพงทั้งในและนอกคูเมืองได้ถูกทำลาย

ถนนลอยเคราะห์

ถนนลอยเคราะห์

โรงเรียนพณิชยการเชียงใหม่

ไนท์บาร์ซาร์

ต่อมาเมื่อมีเทศบัญญัติ (พ.ศ.2531และ พ.ศ.2533) และกฎกระทรวงที่ออกตามความในพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ.2518 ควบคุมการสร้างอาคารรอบคูเมือง วัดจากคูเมืองด้านนอกระยะ 22.00 เมตร ห้ามสร้างอาคารสูงเกิน 12.00 เมตรและข้ออื่นๆ รวม 19-20 ข้อ (ดูเทศบัญญัติของเทศบาลนครเชียงใหม่เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างตัดแปลงรื้อถอนเคลื่อนย้ายใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภทในท้องที่ตำบลศรีภูมิตำบลช้างม่อยตำบลพระสิงห์ตำบลช้างคลานตำบลหายยาในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.2531 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2533)

พื้นที่บ้านฮ่อมจึงได้รับการกำกับตามกฎหมายดังกล่าว ซึ่งอาจเป็นเหตุผลหนึ่งทำให้บ้านเก่าในเขตบ้านฮ่อมคงเหลืออยู่จำนวนหนึ่ง อย่างไรก็ตามโดยเหตุที่พื้นที่บ้านฮ่อมอยู่ในเขตธุรกิจของเมืองดังนั้นจึงพบว่าภาคธุรกิจเอกชนได้พยายามเลี่ยงข้อกฎหมายดังกล่าว เช่น การติดตั้งป้ายโฆษณาสูงจากระดับถนนเกิน 12.00 เมตร การสร้างอาคารบดบังโบราณสถาน

ในระยะมากกว่า 6.00 เมตร การตั้งสถานบริการกลางคืน ตลอดแนวคูเมืองด้านนอกและตลอดแนวถนนลอยเคราะห์ ฯลฯ ทำให้บรรยากาศแบบเดิมของบ้านฮ่อมเปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะตั้งแต่ทศวรรษ 2520 “ความเงียบ” อันเป็นสมบัติชุมชนอย่างหนึ่งได้หมดสิ้นไปทำให้คนบ้านฮ่อมจำนวนหนึ่งไม่อยู่ในพื้นที่บ้านฮ่อมแล้วให้ “คนนอก” เข้าอาคารปรับปรุงเป็นสถานบันเทิงห้องพักรายวัน ฯลฯ เป็นที่นิยมของชาวต่างประเทศ

(3.4) ด้านเศรษฐกิจ

คนในบ้านฮ่อมหลายคนสามารถสะสมที่ดินจนกลายเป็นเจ้าของที่ดินกลางเมืองรายใหญ่และที่นาขนาดใหญ่ในอำเภอรอบนอกๆ เช่น อำเภอแม่ริม อำเภอสันทราย อำเภอดอยสะเก็ด ตระกูลที่มีชื่อเสียงเป็นเจ้าของที่ดินรายใหญ่เป็นที่รู้จักกันดีในบ้านฮ่อม เช่น สกุลจันทร์ปัญญา นอกจากมีที่ดินแปลงใหญ่ในเขตบ้านฮ่อมแล้วยังมีที่นาแถวอำเภอแม่ริมจำนวนมากส่วนสกุลลิลิตเป็นเจ้าของที่ดินรายใหญ่ในย่านถนนท่าแพที่ดินบริเวณท่าแพเกสต์เฮาส์ เดิมก็เป็นของ

คนสกุลลิลิต นอกจากนี้ก็มีขุนนายบัวคำ สุวรรณศิริ ได้ชื่อว่าเป็นเศรษฐีที่ดินรายใหญ่มีที่ดินแถวอำเภอแม่ริม ปัจจุบันลูกหลานทำธุรกิจฟาร์มผีเสื้ออยู่ที่อำเภอแม่ริมหรือกรณีของขุนสมานฯ บ้านอยู่ริมช่วงท่าแพซึ่งเข้ามาเป็นเชยของบ้านฮ่อมโดยแต่งงานกับป่าเชื้อลูกแม่เผ่าหนูน คนบ้านฮ่อม แม่เผ่าหนูนมีที่นาอยู่คอยสะเก็ดมากกว่าร้อยไร่ (คำบอกเล่าของครูอัมพร พนมเปี้ย พ.ศ. 2545)

สำหรับชาวบ้านคนอื่นๆ หลายคนเป็นเจ้าของที่นา เช่น บ้านของครูอัมพร พนมเปี้ย มีที่นาอยู่ที่อำเภอแม่ริม หมู่บ้านไต้ข้าวเนา อำเภอแม่ริม มีที่ดินประมาณ 40 ไร่ โดยจ้างให้คนอื่นทำนา ส่วนชาวบ้านฮ่อมที่อยู่แถววัดมหาวัน เช่น คนในสกุลไทยชนะ สกุลสุวรรณปัญญา ส่วนใหญ่มีที่นาอยู่อำเภอรอบนอก เช่น อำเภอสันทราย หนองหาร และแม่ใจ ซึ่งในการทำนาสมัยก่อน ชาวบ้านฮ่อมเป็นเจ้าของที่นาไม่ทำนาเองแต่จ้างคนอื่นซึ่งเป็นชาวบ้านในพื้นที่อำเภอรอบนอกทำนาให้ในลักษณะ “นาแบ่งกึ่ง” เมื่อได้ผลผลิตก็จะมี การแบ่งกันคนละครึ่งระหว่างเจ้าของนา กับคนทำนา บางรายเก็บเฉพาะค่าหัวนา

อย่างไรก็ตามต่อมาที่นาของชาวบ้านฮ่อมที่อยู่อำเภอรอบนอก เช่น อำเภอแม่ริม อำเภอสันทราย แม่ใจ ส่วนใหญ่ได้ขายให้กับนายทุนจากที่อื่นกันเกือบหมดแล้ว โดยเฉพาะในช่วงที่ภาคธุรกิจส่งออกฮาร์ดแวร์ในเชียงใหม่มีการเติบโตในช่วงปี พ.ศ.2530 เป็นต้นมา ชาวบ้านฮ่อมหลายคนได้ขายที่นาของตนให้แก่บริษัทพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ เช่น บริษัทแลนด์แอนด์เฮาส์ ที่เข้ามาลงทุนทำธุรกิจอสังหาริมทรัพย์แถวสันทราย แม่ใจ

ชาวบ้านฮ่อมที่ยังไม่ขายที่นา ณ เวลานั้น (พ.ศ. 2545) เช่น คุณยายวันดี ไทยชนะ ยังมีที่นาเหลืออยู่บางส่วนอยู่ใกล้กับหมู่บ้านจัดสรรของบริษัทแลนด์แอนด์เฮาส์ ยังให้คนอื่นเช่าที่ทำนาอยู่ แต่ผลผลิตข้าวที่ได้จะเปลี่ยนไปเป็นแบ่งให้คนทำนา 2 ส่วน เจ้าของที่นาได้ 1 ส่วน (คำบอกเล่าของคุณยายวันดี ไทยชนะ วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2545)

(3.5) ยุคเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดิน

ความเปลี่ยนแปลงที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนบ้านฮ่อมก็คือการเปลี่ยนแปลง

การถือครองที่ดินของคนในชุมชนบ้านฮ่อม ที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2520

(3.5.1) นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวกับการเติบโตย่านท่าแพ กล่าวได้ว่าปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินของชาวบ้านฮ่อม นั้น เป็นผลพวงมาจากนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาลนับตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมาที่มุ่งเน้นพัฒนาเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการคมนาคม ธุรกิจการค้าการท่องเที่ยวและบริการ

โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยว ในปี พ.ศ.2510 องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อศท.) ได้วางแผนให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวแห่งที่ 2 ของประเทศรองจากกรุงเทพฯ และต่อมาในปี พ.ศ.2511 ก็ได้เข้ามาตั้งสำนักงานสาขาที่เชียงใหม่เป็นแห่งแรกโดยตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 48 ถนนท่าแพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

หลังจากการประชุมพาด้า (PATA) ในเชียงใหม่เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.2512 องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อศท.) ได้ร่วมกับภาคธุรกิจเอกชนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ๆ ขึ้น เช่น สร้างศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ที่ประตูหิยาเมื่อปี พ.ศ.2513 จัด “งานลานนาไทยในอดีต” ขึ้นในวันสงกรานต์เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2519 ที่ประตูท่าแพทำให้ภาพแม่ญิง ถีบรถจักรยานทางจ้อง (ร่ม) ตรึงใจนักท่องเที่ยว ตามด้วยการจัดงานไม้ดอกไม้ประดับตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 ฯลฯ ประกอบกับในช่วงต้นทศวรรษ 2510 มีทหารอเมริกันมาพักผ่อนระหว่างทำสงครามเวียดนามอย่างต่อเนื่องทำให้เศรษฐกิจย่านท่าแพคึกคักยิ่ง

การเติบโตของภาคธุรกิจการท่องเที่ยว ทำให้ถนนท่าแพถูกใช้เป็นสถานที่จัดขบวนแห่ในพิธีต่างๆ เพื่อตอบสนองอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและได้กลายเป็นย่านขายสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านหรือสินค้าที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว เช่น ผ้าไหม ไม้แกะสลัก ร่ม เครื่องเงิน เครื่องเงิน ฯลฯ

ยิ่งต่อมาเมื่อมีนักธุรกิจลงทุนก่อสร้างตลาดไนท์บาร์ซาร์ บนถนนช้างคลานที่อยู่ใกล้เคียงพร้อมเปิดให้บริการตั้งแต่ปี พ.ศ.2517 เพื่อให้เป็นแหล่งขายสินค้าที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวและเป็นแหล่งท่องเที่ยวยามราตรี ทำให้ที่ดินในย่านถนนท่าแพกลายเป็นที่สนใจของบรรดานักธุรกิจนักลงทุนจากต่างถิ่นอย่างมาก เป็นผลให้ใน

ช่วงทศวรรษ 2520 ได้มีนักลงทุนต่างถิ่นและต่างชาติเข้ามาซื้อที่ดินจากชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนย่านถนนท่าแพ เพื่อลงทุนก่อสร้างศูนย์การค้า โรงแรม ธนาคาร เกสต์เฮาส์ สถาบันการเงิน ร้านอาหาร โรงพิมพ์ และโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ โดยเฉพาะธุรกิจโรงพิมพ์ ในช่วงปี พ.ศ.2520 จะพบว่าบนถนนท่าแพ มีโรงพิมพ์ไม่น้อยกว่า 4 แห่งคือ (1) ท่าแพการพิมพ์ 354 ถ.ท่าแพ (2) โรงพิมพ์กลางเวียง ถ.ท่าแพซอย 6 (3) นครพิงค์การพิมพ์ 263 ถ.ท่าแพ (4) แพร่การพิมพ์ ถ.ท่าแพซอย 3

นอกจากนั้นมีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น โรงงานทำขนมกลาแฉะฉันทรสวย ถ.ท่าแพซอย 2, โรงงานย้อมผ้า-ย้อมผ้า โพรสตาโร ถ.ท่าแพซอย 1, โรงงานลูกชิ้น, โรงงานทำขนมปัง ขนมเค้ก ขนมอบต่างๆ ซึ่งต่อมาโรงพิมพ์และโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้หลายแห่งได้เลิกกิจการ โดยโรงงานอุตสาหกรรมในครัวเรือนบางส่วนย้ายไปที่ตั้งแห่งใหม่ที่มีข้อมูลว่าจะมีการตัดถนนสายใหม่เช่นถนนวงแหวนรอบสอง (ดูทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรมเชียงใหม่ ปี พ.ศ.2520, 2527, 2532, 2533, 2537, 2538)

(3.5.2) การเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินในบ้านฮ่อม ช่วงที่ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ การถือครองที่ดินของชาวบ้านฮ่อมอย่างมากอยู่ในช่วงสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ.2523-2531) และพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณเป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ.2531-2534) ซึ่งเป็นช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) และฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) ที่มุ่งพัฒนาเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางด้านธุรกิจการค้าและบริการ การท่องเที่ยวของภาคเหนือตอนบน ในช่วงนั้นที่ดินในย่านถนนท่าแพและข้างคลานซึ่งเป็นย่านธุรกิจการค้าของเมืองกลายเป็นทำเลทองที่มีราคาสูงดังเห็นได้จากราคาที่ที่ดินย่านท่าแพขณะนั้น เช่น ที่ดินติดถนนท่าแพ ระยะ 20.00 เมตร ราคา 150,000 บาท / ตารางวา (ดู**ข้อมูลพื้นฐานเพื่อประกอบการทำแผนการลงทุนจังหวัดเชียงใหม่**:เชียงใหม่ :มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.)

ปัจจัยด้านราคาที่ดินที่มีราคาสูงในช่วงนั้น เป็นตัวกระตุ้นสำคัญทำให้ชาวบ้านฮ่อมซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ตามแนวถนนท่าแพ ตัดสินใจขายที่ดินของบรรพบุรุษให้นักลงทุนจากต่างถิ่นเช่นจากกรุงเทพฯ พิจิตร อยุธยา ฯลฯ ตลอดจนชาวต่างชาติ เช่น จีนฮ่อ แวก ฝรั่งเศส ฯลฯ

ถนนท่าแพ

ซึ่งในช่วงนั้นต่างสนใจเข้ามาลงทุนทำธุรกิจเกสต์เฮาส์ ในย่านถนนท่าแพและในชุมชนบ้านฮ่อมเป็นจำนวนมาก

ปัจจุบันที่บ้านฮ่อมมีครอบครัวดั้งเดิมไม่มาก ที่เหลืออยู่เช่น บ้านยายคำแปง กิติมณี บ้านเครือญาติแม่เจ้าเขียว (แม่ของเจ้าแก้วนารัฐเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 9) บ้านอาจารย์จินดา สรรพศรี บ้านครูอัมพร พนมเปญ (ต่อมาย้ายออก) บ้านอาจารย์ถิน รัตติกาน บ้านครูประพันธ์ ศิริมณี บ้านพลเอกสม ชติพันธ์ บ้านครูบังอร ฟองอิสระ บ้านคุณยายคำ สามัคคี บ้านแม่เผ่าหนู บ้านวรปรีชา บ้านลูกหลานท้าวคำปันบ้านขุนสมาน บ้านแพทย์หญิงจาง ลิลิต บ้านศรีคำ สุวรรณศรวล ฯลฯ (คำบอกเล่าของครูอัมพร พนมเปญ และอาจารย์จินดา สรรพศรี 2545) (ดู แผนผังบ้านฮ่อม จัดทำโดยอาจารย์ประพันธ์ ศิริมณี คนบ้านฮ่อมในภาคผนวก)

นอกจากปัจจัยด้านราคาที่ดินที่สูงขึ้นๆ แล้ว ยังเกิดจากปัญหาการแบ่งมรดกกันในกลุ่มลูกหลาน บ้างเกิดจากการแต่งงานกับคนภาคกลาง ต้องไปอยู่กรุงเทพฯ เช่นกรณีลูกๆ ของขุนพิศดารภักดี (คำฟู จันทรปัญญา พ.ศ. 2418-2490) เป็นต้น

กล่าวได้ว่าชุมชนบ้านฮ่อมเป็นย่านที่มีเกสต์เฮาส์หนาแน่นที่สุดของเชียงใหม่ ตัวอย่างรายชื่อเกสต์เฮาส์ที่ตั้งอยู่บริเวณถนนท่าแพ ในชุมชนบ้านฮ่อม เช่น ท่าแพเกสต์เฮาส์, บ้านจงคำ, ไนท์เพลสอินน์, โกลด์ซิติ์เกสต์เฮาส์, ท่าแพโฮมเพลส, อินเตอร์อินน์, มิสเตอร์จอห์นเฮาส์, ซินแท็กซ์, ธนา, ฟลามิงโกเกสต์เฮาส์, มิดทาวน์เฮาส์ ฯลฯ ซึ่งรายชื่อเกสต์เฮาส์เหล่านี้เป็นเฉพาะที่แจ้งชื่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเท่านั้น แต่จากการสำรวจพบว่ายังมีเกสต์เฮาส์อีกจำนวนมากในย่านชุมชนบ้านฮ่อมถนนท่าแพ ที่ไม่ได้ระบุไว้ในเอกสารการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหลายแห่งเพิ่งเปิดใหม่

วิหารสกุลช่างเชียงแสนในเมืองนครลำปาง

เรื่อง: ธวัชชัย ทำทอง¹

ศิลปกรรมทางพุทธศาสนาที่พบในเมืองลำปางนั้นสามารถแบ่งออกเป็นหลายกลุ่ม โดยจำแนกตามยุคสมัยทางประวัติศาสตร์และอิทธิพลของงานช่างในแต่ละยุคสมัย กล่าวคือ เมืองลำปางในยุคแรกเริ่มนั้นตำนานระบูก่อตั้งมาแต่ครั้งสมัยทริภุญชัยและล่มสลายไปพร้อมกับการถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา ศิลปกรรมในยุคทริภุญชัยที่พบในเมืองลำปางปรากฏเป็นหลักฐานน้อยมาก เมื่อเทียบกับเมืองลำพูนหรือเมืองอื่นๆ ในเขตลุ่มแม่น้ำปิง โดยหลัก

ฐานที่มักกล่าวอ้างถึงงานศิลปกรรมยุคทริภุญชัยในพื้นที่เมืองลำปางคือพระพิมพ์ดินเผา เศียรพระพุทธรูป และลวดลายปูนปั้นประดับฐานเจดีย์ที่พบในเขตบริเวณวัดร้างกู่ขาวและวัดปันเจิง² นอกจากนี้ยังมีพระเจ้าศิลา หรือพระเจ้าละโว้ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปหินทรายแกะสลักเป็นปางนาคปรกนั่งขัดสมาธิ ประดิษฐานเป็นพระประธานในวิหารพระเจ้าละโว้ภายในวัดพระธาตุลำปางหลวงที่ตำนานกล่าวอ้างถึงพระเจ้ากรุงละโว้ หรือพระบิดาของพระนางจามเทวีได้มอบพระพุทธรูปองค์นี้

1 อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

2 ศรีศักร วัลลิโภดม. คันทาอดีตของเมืองโบราณ. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธการพิมพ์, ๒๕๓๘. หน้า ๒๐๒-๒๐๓.

3 นอกจากเมืองลำปางแล้วกลุ่มชาวเชียงแสนที่อพยพก่อนเมืองแตกยังกระจายไปอยู่ตามเมืองต่างๆ อีกมากเช่น เมืองเชียงรุ่ง เมืองฮาเขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ในจีน ชุมชนวัดพระหลวง จ.แพร่ และอำเภอลับแล จ.อุตรดิตถ์ ฯลฯ

ให้แก่เจ้านันทยศ เจ้าเมืองเขลางค์ผู้เป็นหลานชายไว้สักการบูชา แต่ทว่ารูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปศิลาองค์นี้ เป็นศิลปกรรมแบบลพบุรีที่เกิดขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 17 - 18 ในขณะที่ตำนานได้กล่าวอ้างระบุไปถึงพุทธศตวรรษที่ 13 ดังนั้นหลักฐานระหว่างงานศิลปกรรมกับตำนานจึงไม่สอดคล้องกัน

งานศิลปกรรมในพื้นที่จังหวัดลำปางในยุคที่สองเป็นช่วงสมัยที่เมืองลำปาง ภายใต้ชื่อเมืองนครมีฐานะเป็นหัวเมืองหนึ่งที่สำคัญของอาณาจักรล้านนา ปรากฏหลักฐานทางด้านงานศิลปกรรมที่ตกค้างอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในยุคทองของล้านนาที่มีการอุปถัมภ์การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามสำคัญ โดยกลุ่มชนชั้นปกครองตั้งแต่ระดับกษัตริย์จนถึงขุนนางงานศิลปกรรมในยุคนี้ได้ตกผลึกจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของภาคเหนือมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าในเวลาต่อมาล้านนาจะตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าเป็นเวลาสองร้อยปี แต่ก็ไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบงานศิลปกรรมล้านนามากนักภายหลังการพินาศจนกระทั่งถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของสยามประเทศ รูปแบบงานศิลปกรรมในเมืองลำปางจึงเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงเนื่องด้วยสาเหตุจากนโยบายการรวบรวมผู้คนให้เข้ามาเป็นพลเมืองจำนวนมากส่งผลทำให้เกิดความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์ โดยเฉพาะเมืองลำปาง ปรากฏหลักฐานการอพยพผู้คนเข้ามาอยู่เมืองลำปางจำนวนหลายครั้งโดยเฉพาะกลุ่มชาวไทลื้อจากสิบสองปันนา ไทเขินจากเชียงตุง และชาวไทยวน หรือคนเมืองจากเมืองเชียงแสนและเมืองเชียงรายในพุทธศตวรรษที่ 24 ช่วงสมัยเจ้าเจ็ดตนแห่งราชวงศ์ทิพจักรวงศ์ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ได้มีการอพยพย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวพม่าที่เข้ามาทำการสัมปทานป่าไม้และชาวสยามในเวลาต่อมา ด้วยเหตุนี้เมืองลำปางในช่วงเวลาดังกล่าวจึงปรากฏงานศิลปกรรมที่มีลักษณะผสมผสานของรูปแบบใหม่ที่เกิดจากความหลากหลายทางชาติพันธุ์นั่นเอง

ชาวเชียงแสนในเมืองลำปาง

ชาวเชียงแสนในเมืองลำปางปรากฏหลักฐานการอพยพของผู้นจากเมืองเชียงแสนเข้ามาตั้งรกรากอาศัย

1. ภาพวิหารวัดหัวข่วง

2. ภาพพระประธานปูนปั้นในวิหารวัดหัวข่วง มีสามองค์คือ องค์กลางมีขนาดใหญ่สุด และองค์ซ้ายและขวามีขนาดรองลงมาเช่นเดียวกันกับวัดสุชาดาราม รวมถึงธรรมาสถูปหลวงของทั้งสองวัดนี้มีรูปแบบและลวดลายที่เชื่อมโยงกันอย่างชัดเจนคาดว่าน่าจะเป็นช่างกลุ่มเดียวกัน

3. ภาพถ่ายเก่าด้านหน้าวิหาร วัดหัวข่วงในอดีตซึ่งปัจจุบันตำแหน่งบันไดทางขึ้นด้านหน้าถูกรื้อทิ้งแล้วสร้างระเบียงยื่นออกมาเต็มหน้ากว้างของวิหารพร้อมย้ายสิ่งท่อนปูนปั้น ในภาพออกมาอยู่มุมระเบียง (ที่มา:เกรกซ์ อินทร์พรหม)

อยู่ในเมืองลำปางในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 24 โดยสามารถแบ่งออกเป็นสองกลุ่มกล่าวคือ กลุ่มที่อพยพหนีภัยคุกคามหรือการกดขี่ของชาวพม่าเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองลำปางในช่วงสมัยเจ้าเจ็ดตน³ และกลุ่มเชลยสงครามที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในเมืองลำปาง โดย

4. ภาพด้านหน้าวิหารในปัจจุบันที่มีการบูรณะครั้งใหญ่โดยการเดิมลานระเบียงด้านหน้า เจาะช่องหน้าต่างวิหารให้กว้างขึ้น เพิ่มมุขหลังคาคลุมบันไดทางขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2508

เฉพาะเมื่อครั้งเมืองเชียงแสนถูกตีแตกและทำลายจนกลายเป็นเมืองร้าง ในปีพุทธศักราช 2547⁴ สงครามในครั้งนั้นได้มีการแบ่งไพร่พลที่ถือเป็นเชลยสงครามชาวเชียงแสนออกเป็น 5 กลุ่มโดยกระจายอยู่ตามหัวเมืองที่เป็นกองทัพหลักในการร่วมรบตีเอาเมืองเชียงแสนคือ เมืองเชียงใหม่ เมืองละคอนหรือเมืองนครลำปาง เมืองน่าน เวียงจันทน์ และกรุงเทพฯ⁵ โดยกลุ่มที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาในเมืองลำปางถูกกำหนดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตเมืองเก่าซึ่งปัจจุบันคือพื้นที่ส่วนใหญ่ในเขตชุมชนตำบลเวียงเหนือ ตั้งแต่ชุมชนบ้านปงสนุกขึ้นไปจนกระทั่งถึงชุมชนหัวข่วงประตูม้า ชุมชนวัดช้างเผือก ชุมชนวัดนางเหลียว ชุมชนวัดดอกพรวัว ชุมชนวัดดอกบัว ชุมชนวัดแสนเมืองมา ชุมชนวัดศรีล้อมและชุมชนวัดหัวเวียง เขตวันนอกจากนี้ยังปรากฏชุมชนชาวเชียงแสนที่อพยพมาก่อนสงครามเมืองเชียงแสนอาศัยกระจายอยู่ในเขต

เมืองลำปางจำนวนมากโดยสามารถแบ่งออกเป็นสองกลุ่มคือกลุ่มที่อยู่รวมตัวเป็นชุมชนเฉพาะชาวเชียงแสน เช่น ชุมชนบ้านพิชัย บ้านสามัคคี ตำบลพิชัย อำเภอเมือง ชุมชนบ้านนาแสง อำเภอเกาะคา และกลุ่มที่อพยพโยกย้ายมาเป็นครอบครัวโดยเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกับชาวลำปาง ดังปรากฏหลักฐานบันทึกหน้าลานของวัดลำปางกลางฝั่งตะวันออกที่ระบุถึงการที่มีชาวบ้านและพระสงฆ์ชาวเชียงแสนอพยพมาอาศัยอยู่ในชุมชนการพบพบสาโบราณที่เป็นบันทึกของชาวเชียงแสนที่วัดศรีก้า รวมถึงคำบอกเล่าของลูกหลานชาวเชียงแสนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนในเขตตำบลปงแสนทอง ตำบลชมพู อำเภอเมืองลำปาง ตำบลท่าผา ตำบลศาลา อำเภอเกาะคาและตำบลล้อมแรดอำเภอเถิน เป็นต้น⁶ (ภาพที่ 1, 2, 3, 4)

4 ภูเดช แสนสา. ครัววกกฎหมายจารีตตำนาน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ล้านนา. เชียงใหม่: แม็กพริ้นดิง, 2556. หน้า 74-75.

5 ภายหลังสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้โปรดเกล้าให้กลุ่มชาวเชียงแสนกลุ่มที่ถูกส่งลงไปกรุงเทพฯ ย้ายไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี และอำเภอดุสิต จังหวัดราชบุรีมาจนถึงปัจจุบัน

6 ข้อสังเกต ในชุมชนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำวังตั้งแต่ตำบลปงแสนทองเลียบเลาะลงมาจนถึงอำเภอเกาะคาจะมีประเพณีการล่องสะเปาที่จัดขึ้นในวันแรม 1 ค่ำ เดือนเกียงหรือแรม 1 ค่ำ เดือน 11 แบบภาคกลาง ของทุกปี ในขณะที่กลุ่มอื่นๆ นิยมจัดกันในเดือนยี่เป็ง ซึ่งประเพณีดังกล่าวจัดขึ้นตรงกับวันประเพณีไหลเรือไฟของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำโขง

วิหารสกุลช่างเชียงแสน

การศึกษารูปแบบวิหารสกุลช่างเชียงแสนนั้น จำเป็นที่จะต้องเข้าใจรูปแบบวิหารสกุลช่างล้านนา ก่อน เนื่องจากถือเป็นแม่แบบหลักที่ส่งอิทธิพลด้าน สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมไปทั่วอาณาจักรล้านนา ในทางกลับกันจากประวัติศาสตร์และหลักฐานทาง โบราณคดีของเมืองเชียงแสนสะท้อนให้เห็นถึงความ สำคัญเมืองเชียงแสนในฐานะเป็นแหล่งบ่มเพาะต้นแบบ ทางด้านศิลปกรรมให้กับอาณาจักรล้านนาเช่นกันทั้งนี้ รูปแบบและสัดส่วนของวิหารล้านนานั้นถูกกำหนดขึ้น เป็นสูตรสำหรับคำนวณโครงสร้างเรียกว่า **มอก**⁷ ที่ใช้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งล้านนา ด้วยเหตุนี้วิหารล้านนา จึงมีรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์ที่สามารถจำแนกออก จากวิหารสกุลช่างอื่นได้อย่างชัดเจน การใช้สูตรคำนวณ โครงสร้างที่เป็นมาตรฐานเดียวกันเป็นเพียงตัวกำหนด สัดส่วนและรูปทรงของโครงสร้างวิหารเท่านั้น ส่วนรายละเอียดอื่นๆ มักจะมีการเสริมเติมแต่งตามจิตความงาม ของช่างหรือผู้อุปถัมภ์ในแต่ละท้องถิ่น และค่านิยมตาม ยุคสมัยจึงทำให้เกิดรูปแบบความงามที่หลากหลายและ สามารถใช้จำแนกชี้ชัดว่าเป็นวิหารสกุลช่างใด เช่น สกุล ช่างลำปาง สกุลช่างเมืองน่าน สกุลช่างเชียงแสน เป็นต้น

จากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีพบโบราณสถานและโบราณวัตถุในเมืองเชียงแสน ที่สะท้อนถึง รูปแบบวิหารในเมืองเชียงแสนในยุคต้นคือในช่วงราว พุทธศตวรรษที่ 19 - 20 พบว่าส่วนใหญ่มีรูปแบบ ผังวิหารแบบเดียวกันกับที่พบในเมืองเชียงใหม่ เวียงกุมกาม หรือเมืองอื่นๆ ในพื้นที่ล้านนาตอนกลาง คือผังวิหารแบบยกเก็จ ที่เรียกกันว่า วิหารจีบลมขุ หรือวิหารหักจอก⁸ และผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ซึ่งผังวิหารแบบยกเก็จนั้นสามารถคาดเดารูปทรงของ อาคารและรูปทรงของหลังคาได้ด้วยวิธีการวัดขนาด ฐานอาคารวิหารแล้วกำหนดตั้งค่าด้วยสูตรคำนวณ โครงสร้างวิหารล้านนา หากลงตัวตามสูตรก็สามารถ ระบุชี้ชัดถึงรูปทรงของวิหารทั้งแนวกว้างและแนวยาว ได้อย่างชัดเจน ในกรณีผังวิหารแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้า

นั้นสามารถใช้สูตรคำนวณโครงสร้างวิหารล้านนาได้ เฉพาะแนวยาว คือสามารถระบุรูปทรงหลังคาว่าจะ เป็นวิหารแบบซ้อนชั้นจำนวนกี่ชาย แต่ไม่สามารถ ระบุหลังคาตามแนวยาวคือชดของวิหารได้เนื่องจาก รูปแบบวิหารแบบฐานเชียงสี่เหลี่ยมผืนผ้าสามารถ ปรับเปลี่ยนชดหลังคาได้หลากหลายรูปแบบตั้งแต่ วิหารแบบจั่วเดียวหรือวิหารทรงโรง จนกระทั่งวิหาร แบบสองชด หรือสามชด ก็สามารถสร้างในผังวิหาร รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าได้ทั้งสิ้น

นอกจากนี้ยังพบว่าวิหารในเมืองเชียงแสนบาง หลังเคยได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มาหลายยุคสมัย โดยปรากฏหลักฐานคือ ฐานวิหารที่สร้างทับซ้อนกัน อยู่ ซึ่งในกรณีนี้พบว่าโดยส่วนใหญ่แล้วจะสร้างวิหาร ที่มีแผนผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าครอบผังวิหารเดิมที่เป็นฐาน ยกเก็จ สะท้อนให้เห็นรูปแบบรสนิยมความงามของ การสร้างวิหารในเมืองเชียงแสนในยุคหลังได้เปลี่ยน ไป⁹ หากพิจารณาจากประวัติศาสตร์พบว่าภายหลัง จากอาณาจักรล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า เมือง เชียงแสนถือเป็นศูนย์กลางของอำนาจที่สำคัญพม่าใน การควบคุมหัวเมืองล้านนา มีการโยกย้ายผู้คนตั้งแต่นั้นขึ้นปกครองลงมาถึงระดับประชาชนอยู่เสมอ อีกทั้งพื้นที่อาณาเขตเมืองเชียงแสนในอดีตครอบคลุมไป จนถึงหัวเมืองทางตอนเหนือโดยมีชายแดนติดอาณาเขต ของเมืองสิบสองปันนา ครอบคลุมพื้นที่ที่ประชากร มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ซึ่งกลุ่มชาวไทเขิน และชาวไทลื้อมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวเมืองเชียงแสน เป็นอย่างมากโดยเฉพาะจารีตประเพณีต่างๆ หรือการ นับระบบปฏิทินทางจันทรคติแบบชาวไทลื้อ ที่ต่อมา เรียกว่าเดือนแบบเชียงแสน¹⁰ นอกจากนี้ยังมีอิทธิพล จากพม่าที่เข้ามามีบทบาทโดยตรงในวิถีชีวิตชาว เชียงแสนจากการเป็นผู้ปกครองมายาวนานกว่า 200 ปี ส่งผลให้เมืองเชียงแสนในยุคพม่าปกครองมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่หลากหลายรวมถึงรสนิยมความ งามของวิหารสกุลช่างเชียงแสนในยุคหลังด้วยเช่นกัน

7 ธวัชชัย ทำทอง, “มอวิหาร:วิธีการกำหนดระเบียบสัดส่วนในการออกแบบวิหารในภาคเหนือของไทย” วารสารหน้าจั่ว ฉบับที่ 32 (มกราคม-ธันวาคม 2560):หน้า 51-66.

8 วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์.วิหารล้านนา.กรุงเทพฯ:เมืองโบราณ, 2544. หน้า 58-59

9 เอกสิทธิ์ เรือนทอง. พัฒนาการของแผนผังโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อย. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชา โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556. หน้า 40-48.

10 การนับเดือนทางจันทรคติแบบชาวเชียงแสนหรือการนับแบบชาวไทลื้อ จะนับช้ากว่าเดือนทางจันทรคติกาลันนา 1 เดือนและเร็วกว่าเดือน แบบภาคกลาง 1 เดือน

5. ภาพวิหารวัดสุธาธาราม

10. ตัวอย่างลักษณะการตั้งเสาไม้ในวิหารสกุลช่างเชียงแสน วัดสุธาธารามจะวางเสาไว้บนตอม่อ ที่ก่อจากอิฐหรือหิน ซึ่งเป็นรูปแบบเดียวกันกับการสร้างอาคารแบบชาวไทลื้อที่นิยมวางเสาอาคารไว้บนตอม่อในขณะที่ชาวล้านนาทั่วไปนิยมฝังเสาอาคารลงในหลุมดิน

จากที่กล่าวมาข้างต้นชี้ให้เห็นว่าวิหารสกุลช่างเชียงแสนในยุคหลัง ภายใต้การปกครองของพม่าได้รับการปรับเปลี่ยนและคลี่คลายรูปแบบจากเดิมที่เป็นแบบล้านนาในยุคสมัยราชวงศ์มังรายอย่างชัดเจนแต่ด้วยเหตุที่เมืองเชียงแสนถูกทำลายจนกลายเป็นเมืองร้างเป็นเวลานาน จึงไม่ปรากฏอาคารวิหารแบบสกุลช่างเชียงแสนที่สมบูรณ์อีกเลย ภายหลังการอพยพย้ายถิ่นฐานและการกวาดต้อนเชลยชาวเชียงแสน ภูมิปัญญาความรู้ทางด้านงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมแบบเชียงแสนจึงปรากฏเป็นหลักฐานกระจายอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ เป็นจำนวนมาก

วิหารสกุลช่างเชียงแสนในเมืองลำปาง

วิหารสกุลช่างเชียงแสนในเมืองลำปางพบว่า

9. ลักษณะการลดทอดหลังคาแบบการซ้อนปีก ที่เป็นลักษณะที่เด่นชัดของวิหารสกุลช่างเชียงแสนที่คาดว่าจะได้รับอิทธิพลทางศิลปะจากกลุ่มสกุลช่างไทลื้อทำให้รอยต่อของชดแบบเชียงแสนจะไม่มีแผงแลและปากแลแต่จะไปปรากฏเฉพาะด้านหน้าและหลังของวิหารเท่านั้น นอกจากนี้ในภาพยังชี้ให้เห็นวิธีการติดบ้านลมซึ่งไม่ปรากฏในสถาปัตยกรรมวิหารล้านนาทั่วไป (ที่มา: Facebook คุณ siratuang)

6. ภาพพระประธานภายในวิหารวัดสุธาธาราม ด้านหน้าฐานชุกชีมีแนวรั้วปูนและดินสาลิหารที่ประดับกระจกแบบพม่าเมื่อครั้งการบูรณะในสมัยสร้างอริยะและครอบครัว

กระจายตัวอยู่ตามชุมชนชาวเชียงแสนที่ถูกกวาดต้อนมาอาศัยอยู่ในเขตตำบลเวียงเหนือและบริเวณใกล้เคียง ปรากฏพบอาคารวิหารแบบเชียงแสนจำนวนมาก โดยเฉพาะวิหารวัดสุธาธาราม และวัดหัวข่วง ซึ่งถือว่าเป็นวิหารสกุลช่างเชียงแสนที่เก่าแก่และสมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทย ที่เหลือจะเป็นอาคารวิหารแบบเชียงแสนในยุคหลังที่ได้การบูรณะปรับปรุงจนกลายเป็นรูปแบบผสมจำนวนมากเช่น วิหารวัดนางเหลียว วิหารวัดป่าดัวะ วิหารวัดศรีล้อม อำเภอเมือง วิหารวัดสบถ อำเภอเมืองปาน เป็นต้น นอกเหนือจากนี้เป็นวิหารแบบทรงโรงที่พบในชุมชนชาวเชียงแสน เช่น วัดแสงเมืองมา วัดดอกพรวัว อำเภอเมือง วัดนาแสง อำเภอเกาะคา เป็นต้นวิหารทรงโรงนี้เป็นรูปทรงวิหารที่ถือเป็นแบบพื้นฐานที่สามารถสร้าง

12. การประดับช่อฟ้าและปราสาทเพื่องหลังคาวัดของวิหาร
สกุลช่างเชียงแสนวัดป่าดัวะ

13. ช่อฟ้าวิหารวัดศรีล้อมที่เป็นยุครอยต่อระหว่างศิลปะแบบ
เชียงแสนและแบบภาคกลาง

ได้รวดเร็วและไม่ซับซ้อน เป็นที่นิยมกันโดยทั่วไปในล้านนาจึงไม่สามารถนำมาใช้ระบุชี้ความเป็นวิหารแบบเชียงแสนได้ ในส่วนของชุมชนชาวเชียงแสนที่เหลือวิหารถูกรื้อถอนแล้วสร้างใหม่ตามรูปแบบสมัยนิยมจนไม่เหลือเค้าโครงเดิม เช่น วิหารวัดช้างแต่ม วัดดอกบัว และวัดเขตนันต์นั้นวิหารเชียงแสนที่พบในเมืองลำปางจึงเป็นหลักฐานสำคัญในการกำหนดรูปแบบอัตลักษณ์วิหารสกุลช่างเชียงแสนได้เป็นอย่างดีโดยผู้เขียนได้จำแนกรายละเอียดลักษณะเฉพาะของวิหารสกุลช่างเชียงแสนในเมืองลำปางไว้ดังนี้

1. วิหารสกุลช่างเชียงแสนที่ตกค้างอยู่ในเมืองลำปางนั้น ทั้งหมดมีรูปทรงที่เกิดจากสูตรคำนวณโครงสร้างแบบล้านนาแต่ปรับปรุงแก้ไขการซ้อนชั้นของโครงสร้างหลังคาระหว่างชดที่เหลื่อมกันให้เป็นรูปแบบวิหารไทลื้อ กล่าวคือ การลดชั้นหลังคาของวิหารล้านนาโดยทั่วไปจะเป็นการลดชั้นหลังคาทั้งชุดอาคารตัวอย่างเช่น หอวิหารหรือห้องกลางวิหารคือตำแหน่งชดหลังคาที่สูงที่สุด เมื่อลดชุดหลังคาห้องถัดไปจะต้องลดทั้งชุดกล่าวคือหลังคาชดบนและชดล่างจะไม่เชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องกัน แต่การลดชั้นแบบวิหารเชียงแสนหรือวิหารไทลื้อ จะเป็นการลดชั้นหลังคาแบบที่เรียกว่า **หลังคาซ้อน** หรือ **หลังคาซ้อนปีก** โดยการลดชั้นของวิหารแบบเชียงแสนนี้ชุดที่ลดต่ำลงมาจะทั้งชายคาบนของชดล่างสอดเข้าไป

ระหว่างคอสองของชดบนตรงตำแหน่งแผงแลของวิหาร ดังนั้นวิหารกลุ่มนี้จึงไม่มีปากแลและแผงแลระหว่างชด จะมีปากแลและแผงแลเฉพาะชดหน้าและชดหลังของวิหารเท่านั้นโดยวิหารที่พบทั้งหมดเป็นหลังคาแบบสองชาย รูปแบบการลดชดมีทั้งแบบหน้าสามชดหลังสองชด และหน้าสองชดหลังสองชด (ภาพที่ 5, 9)

2. รูปแบบเสาที่สร้างขึ้นจากไม้และวางบนตอม่อที่ทำจากอิฐหรือหิน ซึ่งเป็นรูปแบบเฉพาะของชาวไทลื้อที่นิยมสร้างอาคารบ้านเรือนหรือวิหารไว้บนก้อนหินหรืออิฐ¹¹ แตกต่างจากล้านนาที่ส่วนนิยมใช้เสาวิหารไม้ชุดฝังดินลงไป ทำให้มักเกิดปัญหาเสาของวิหารทรุดหรือผุกลวง ภายใน¹² (ภาพที่ 10)

3. ฐานพระพุทธรูปจะเป็นฐานขนาดใหญ่เต็มห้องท้ายวิหารโดยองค์พระประธานตั้งอยู่บนฐานชุกชีอีกชั้นหนึ่งเพื่อให้มุมมององค์พระพุทธรูปประธานดูสูงเด่นสง่าโดยเฉพาะวัดสุขาดาราม ฐานชุกชีรับพระพุทธรูปองค์ประธานจะยกสูงวางบนฐานชุกชีชั้นแรกซึ่งมีขนาดของฐานที่ใหญ่เต็มด้านกว้างและยาวเท่ากับสองห้องของวิหาร (ภาพที่ 6)

4. เครื่องประดับหลังคาส่วนใหญ่เป็นช่อฟ้าแบบตั้ง ซึ่งเป็นรูปแบบที่พบในศิลปกรรมล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 - 21 ขึ้นมา โดยช่อฟ้าของวิหารสกุลช่าง

11 หลักฐานจารึกการสร้างวิหารวัดป่าดัวะระบุถึงการตั้งเสาวิหารไว้ว่า “ศักราชได้ 1291 ตัว เดือน 10 เหนือขึ้น 6 ค่ำวัน 6 ได้ลงมือเทพะวิหารหลังเก่านั้น กันถึงเดือน 10 แรม 5 ค่ำ วัน 5 ได้หล่อดินเสา ถึงเดือน 11 ขึ้น 3 ค่ำ ได้เอาเสาตั้งขึ้น ใส่ข้อใส่แปดตลอดถึงมุง ใส่ช่อฟ้าปานลม แหนบนหน้าแหนบหลัง ติดคำฝักแก้วแล้วทั่วบริมมวล สมเปิงครจกได้ถวายตาน..”

12 ไม่รวมกรณีการสร้างเสาวิหารด้วยอิฐหรือศิลาแลงแล้วอาบปูนเนื่องจากเป็นเทคนิคเดียวกัน

13 ตัวอย่างจากช่อฟ้าโบราณของวิหารหลวงวัดพระธาตุเสด็จและวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง

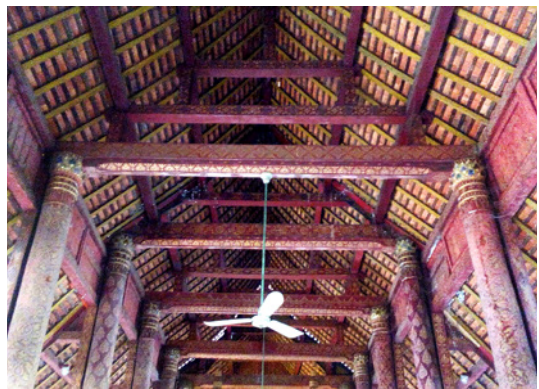
16. ภาพโปสการ์ดวิหารแบบไทลื้อในประเทศลาวสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงในแบบแผนโครงสร้างการซ้อนชั้นหลังคาและรูปแบบการประดับตกแต่งอาคารในแบบเดียวกันกับวิหารสกุลช่างเชียงแสนในเมืองลำปาง

17. วิหารไทลื้อวัดแสนเมืองมา อำเภอเชียงคำ จ.พะเยา เป็นวิหารแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้าโดยท่อน้ำสุดท้ายจะลดมุมเล็กน้อยเช่นเดียวกันกับวิหารวัดสุชาดาราม

18. วิหารไทลื้อวัดร่องแง อำเภอปัว จังหวัดน่าน

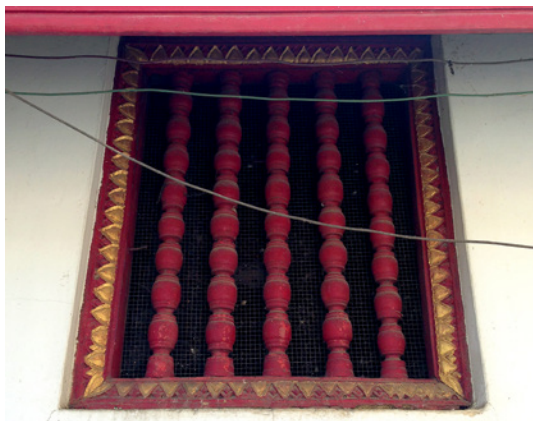
11. ภาพโครงสร้างภายในวิหาร สกุลช่างเชียงแสนทุกหลังที่พบในเมืองลำปางเป็นแบบม้าต่างใหม่ สตรีค่านวนมอกแม่ 12 หรือสตรีค่านวนโครงสร้างสำหรับสร้างวิหารแบบสองชาย

เชียงแสนที่พบในเมืองลำปางทั้งหมดไม่ใช่รูปแบบดั้งเดิมที่พบทั่วไปในลำปาง¹³ คาดว่าน่าจะเป็นรูปแบบอิทธิพลจากศิลปะพม่า กลางสันหลังคาประดับด้วยปราสาทเพ็อง ป้านลมแบบเดิมพบที่วัดสุชาดารามลักษณะคือการตีไม้ป้านลมปิดหัวแป แต่อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าแผ่นกระเบื้องและระแนงเล็กน้อยแล้วฉาบปูนทับด้านบนประดับด้วยลวดลายปูนปั้น ซึ่งต่างกับแบบล้านนาทั่วไปที่จะตีไม้ป้านลมให้มีความสูงกว่ากระเบื้องเล็กน้อยแล้วฉาบปูนลาดน้ำด้านหลัง รูปแบบการติดป้านลมแบบวัดสุชาดาราม มีความสัมพันธ์กับรูปแบบป้านลมของวิหารจำลองสำริดที่พบจากเมืองเชียงแสน¹⁴ และรูปแบบการติดป้านลมของวิหารที่พบในเมืองหลวงพระบาง ประเทศลาว รวมถึงการติดป้านลมวิหารแบบชาวไทลื้อ¹⁵ ในสิบสองปันนา (ภาพที่ 12, 13)

จากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวิหารสกุลช่างเชียงแสนที่พบในจังหวัดลำปางสามารถระบุได้ว่า วิหารสกุลช่างเชียงแสนที่ตกค้างอยู่ในเมืองลำปางเป็นวิหารเชียงแสนที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบทางสถาปัตยกรรมจากชาวไทลื้อในยุคหลังการซ้อนชั้นของหลังคาวิหารสกุลช่างเชียงแสนในจังหวัดลำปางนั้นสามารถเทียบเคียงได้กับวิหารแบบไทลื้อที่วัดร่องแง อำเภอปัว จังหวัดน่าน และวิหารไทลื้อวัดแสนเมืองมา อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยาโดยชุมชนทั้งสองวัด เป็นกลุ่มชาวไทลื้อที่อพยพมาจากสิบสองปันนา นอกจากนี้ยังพบโครงสร้างวิหารที่ซ้อนชั้นหลังคาในรูปแบบเดียวกันกระจายตัวอยู่ในเขตเมืองเชียงตุงโดยเฉพาะวิหารวัดบ้านแง และวิหารวัดบ้านแสน และกลุ่มชุมชนไทลื้อในเขตชุมชนชาวไทลื้อในเขตประเทศลาวอีกด้วย (ภาพที่ 16, 17, 18)

14 ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดเชียงใหม่

15 ป้านลมวิหารชาวไทลื้อนิยมตีป้านลมไว้ด้านล่างกระเบื้องแล้วฉาบปูนประดับด้วยเมฆตั้งเมฆไหลที่ทำจากดินเผาเคลือบสี

14. ช่องหน้าต่างของเดิมที่เหลือไว้เฉพาะห้องท้ายสุด
ของวิหารวัดหัวข่วง

15. ชุดลูกตั้งวิหารวัดสุทธาการาม

นอกจากนี้ยังพบวิหารที่มีโครงสร้างหลังคาแบบ เชียงแสน กระจายอยู่ตามชุมชนต่างๆ ในจังหวัดลำปาง อีกจำนวนมากแต่ไม่ได้หมายความว่า ชุมชนเหล่านั้นจะมีเชื้อสายชาวเชียงแสนหรือชาวไทลื้อเสมอไป แต่เหตุที่มีการเลียนแบบโครงสร้างของวิหารแบบเชียงแสน ไปใช้ในชุมชนอื่นๆ นั้นก็เนื่องจากระสนิยมทางความงามของผู้สร้าง และผู้อุปถัมภ์วัดนั้นๆ เช่น วัดน้ำล้อม วัดบ้านสัก อำเภอมือง วัดสบลี อำเภอมืองบ้าน วัดสองแควสันติสุข อำเภอกะคา เป็นต้น (ภาพที่ 11)

รูปแบบการประดับตกแต่งวิหารสกุลช่างเชียงแสน ในเมืองลำปาง

การจำแนกวิหารแบบเชียงแสนกับวิหารแบบ ล้านนานั้นสามารถบ่งบอกได้จากรูปแบบโครงสร้าง ดังได้กล่าวในข้างต้น ในส่วนการประดับตกแต่งนั้น เป็นลักษณะร่วมที่พบในวิหารแบบล้านนาทั่วไป จึงไม่สามารถระบุแบบเฉพาะของวิหารสกุลช่างเชียงแสน จากลวดลายการตกแต่งได้ ดังนั้นการอธิบายลักษณะ การตกแต่งของวิหารสกุลช่างเชียงแสนที่พบในเมือง ลำปางจึงจำเป็นต้องศึกษาและจำแนกรายละเอียด เฉพาะวิหารนั้นๆ อย่างละเอียด ในที่นี้ผู้เขียนได้จัด หมวดหมู่รูปแบบการตกแต่งของวิหารเชียงแสนในเมือง ลำปางไว้เป็นสองกลุ่มใหญ่คือ

1. กลุ่มวิหารเชียงแสนแบบดั้งเดิมที่ค่อนข้าง สมบูรณ์ทั้งโครงสร้างและการตกแต่งซึ่งในกลุ่มแรกนี้ ปรากฏเหลืออยู่เพียงสองหลังเท่านั้น คือวัดสุทธาการาม และวัดหัวข่วง วิหารทั้งสองวัดนี้สันนิษฐานว่าจะสร้าง ในเวลาใกล้เคียงกัน โดยมีรูปแบบโครงสร้างผังอาคารเป็น ฐานสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 7 ห้องและหลังคารูปแบบ เดียวกัน แตกต่างกันตรงที่การวางผังอาคารของวิหาร วัดหัวข่วงเปิดห้องหน้าวิหารให้เป็นระเบียงก่อผนังด้าน หน้าวิหารในช่องเสาที่สอง ในขณะที่วิหารวัดสุทธาการามห้องหน้าสุดของวิหารมีการย่อมุมเล็กน้อย¹⁶ ปิด ผนังตั้งแต่ด้านหน้าของวิหาร¹⁷ ประตูทางเข้าประดับ ด้วยสิ่งปั้นปั้นด้านซ้ายและขวาจำนวน 1 คู่ทางขึ้นของ วิหารวัดหัวข่วงและวัดสุทธาการามมี 3 ด้านคือ ด้านหน้า ด้านข้างเหนือและใต้โดยวัดหัวข่วงจะมีการสร้างหลังคา คลุมเป็นมุขยื่นคลุมบันไดทั้งสองด้าน¹⁸ ส่วนวัดสุทธาการามสร้างเป็นซุ้มประตูหน้าทางติดผนังเฉพาะประตูด้าน ทิศใต้ผนังของอาคารเจาะเป็นช่องหน้าต่างโดยเฉพาะ วัดสุทธาการามจะประดับช่องหน้าต่างด้วยไม้กลึงติด เรียงเป็นลูกกรงที่เรียกว่า ลูกตั้ง รวมถึงใช้ประดับผนัง ห่องแรกเพื่อการถ่ายเทอากาศ ส่วนวัดหัวข่วงนั้นเดิม เป็นช่องหน้าต่างประดับลูกตั้งเช่นกันต่อมาได้บูรณะ เจาะช่องหน้าต่างใหม่ให้กว้างขึ้นจึงได้รื้อถอนของเดิม ออก คงเหลือของเดิมไว้เฉพาะห้องท้ายวิหารเท่านั้น

16 การลดมุมของวิหารวัดสุทธาการามเป็นการลดมุมเพียงเล็กน้อยพบการลดมุมรูปแบบเดียวกันนี้ที่วัดแสนเมืองมา อำเภอยางตลาด จังหวัดพะเยา การลดแบบดังกล่าวไม่เหมือนกันกับวิหารจืบลมพูหรือวิหารหักจอกที่นิยมกันโดยทั่วไปในล้านนา

17 หลักฐานจากภาพถ่ายเก่าพบว่าเดิมมีการก่อฐานปูนขึ้นเป็นลานโถงด้านหน้าวิหารลดระดับจากพื้นวิหารเล็กน้อย ต่อมาได้รื้อถอนออกไปใน ภายหลัง

18 เป็นมุขหลังคาคลุมบันไดที่สร้างต่อเติมขึ้นเมื่อคราวบูรณะวิหารครั้งใหญ่เมื่อปีพุทธศักราช 2508

7. ภาพถ่ายเก่าคณะสงฆ์และสามเณรที่จำพรรษาที่วัดสุทธาดารามในอดีต ในภาพจะมีระเบียงก่อปูนเป็นลานโล่งหน้าวิหาร ปัจจุบันได้รื้อถอนระเบียงดังกล่าวออกไปและสร้างเป็นบันไดแทนที่ ภายหลังวัดสุทธาดารามไม่มีพระภิกษุสามเณรจำพรรษาอยู่เลยอยู่วัดรวมกับวัดพระแก้วดอนเต้า จึงกลายเป็น วัดพระแก้วดอนเต้าสุทธาดารามจนถึงปัจจุบัน (ที่มา: ยุทธภูมิ มั่นตรง)

วิหารทั้งสองวัดนี้คาดว่าได้รับการบูรณะมาโดยตลอด โดยเฉพาะวัดสุทธาดาราม ปรากฏหลักฐานการบูรณะวัดครั้งใหญ่โดยสาಂಗอริยะ และครอบครัว¹⁹ เมื่อปีพุทธศักราช 2463 แล้วเสร็จเมื่อปี 2465 ในการบูรณะวิหารครั้งนั้นเป็นการซ่อมแซมอาคารและเพิ่มเติมรายละเอียดการประดับตกแต่งงานกระฉก งานจิตรกรรมฝาผนัง²⁰ งานประดับลวดลายต่อมาราวปีพุทธศักราช 2526 ผนังห้องหลังสุดซึ่งเดิมภายในประดับตกแต่งด้วยพระพิมพ์จนเต็มทั้งห้องได้พังทลายลง จึงได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่อีกครั้งโดยกรมศิลปากร ในส่วนวัดหัวข่วงนั้นนอกจากการบูรณะครั้งใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2508 แล้ว ผู้เขียนได้พบป้ายสาบันทึกรของ แสนสุคันธรักษ์²¹ ชาวบ้านท่าเก้าม่วง ชุมชนวัดประตูป่อง ระบุว่า “ปกวิหารวัดหัวข่วง ศักราชได้ 1245 ปีเก่าเมิด” ศักราชที่ระบุเป็นปีจุลศักราชซึ่งตรงกับพุทธศักราช 2428 ซึ่งหากเป็นปีดังกล่าวคือน่าจะเป็นการบูรณะครั้งใหญ่ ซึ่งบันทึกนี้เป็นเพียงข้อความที่ระบุไว้สั้นๆ จึงเป็นปริศนา

ให้ค้นคว้ากันต่อไป (ภาพที่ 17, 14, 15)

2. กลุ่มวิหารเชียงแสนที่ได้รับการปรับปรุงบูรณะหรือสร้างใหม่ตามโครงสร้างเดิมแล้วประดับลวดลายตามอิทธิพลจากภาคกลางในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา เริ่มมีกระแสนิยมในรื้อถอนอาคารเก่าแบบพื้นเมืองแล้วสร้างใหม่แบบภาคกลาง เช่น การปิดโครงสร้างแบบมั่วต่างใหม่ที่ปิดตามกรอบหน้าจั่วแล้วนำลวดลายพรรณพฤกษา ลายครุฑ หรือช้างเอราวัณ แบบภาคกลางมาแทนที่ หรือการเปลี่ยนค้ำยันจากแบบพื้นเมืองกลายเป็นลวดลาย หนุมาน กิรี หรือเทวดา บางวัดเปลี่ยนวัสดุจากไม้แกะสลักมาเป็นงานปูนปั้นแทน วิหารแบบเชียงแสนกลุ่มนี้พบว่ามีจำนวนหลายวัดเช่น วิหารวัดนางเหลียว วัดป่าดัวะ²² วัดศรีล้อม²³ วัดน้ำล้อม เป็นต้น กระแสการเปลี่ยนแปลงรสนิยมทางศิลปะในช่วงเวลาดังกล่าวเข้ามาภายหลังการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองล้านนาเป็นมณฑลพายัพ²⁴ ซึ่งมีผลต่อสถาปัตยกรรมทั่วไปในจังหวัดลำปาง (ภาพที่ 8)

19 จารึกการบูรณะวิหารวัดสุทธาดารามระบุว่า “วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2463 จ.ศ. 1282 ปีวอกเดือน 4 เหนือขึ้น 5 ค่ำ สัทธิสาಂಗอริยะ แม่คำสุข แม่บัวคำแลบุตรทุกคนได้สละทรัพย์สร้างพระวิหาร อุโบสถ กำแพง กุฏิ ได้ยกถวายเป็นทานเมื่อ 2465 จ.ศ. 1584 ปีจอเดือน 8 เหนือขึ้น 15 ค่ำ”
 20 เขียนโดยช่าง ป.สุวรรณสิงห์ (ปวน สุวรรณสิงห์) ช่างผู้มีชื่อเสียงทางด้านงานเขียนงานจิตรกรรมฝาผนังและการเขียนป้ายที่มีชื่อเสียงของจังหวัดลำปางในอดีต
 21 แสนสุคันธรักษ์ หรือพ่อแสนธิ ต้นตระกูลสุคันธรักษ์ เป็นบุตรเขยของพญาราชวัง เมืองนครลำปาง สายตระกูลของอาจารย์สสสี ขัตติยวงศ์ ชุมชนวัดประตูป่อง อำเภอเมืองลำปาง
 22 สร้างเมื่อปีพ.ศ. 2472 แล้วเสร็จทำบุญฉลองเมื่อปีพ.ศ. 2474
 23 สร้างเมื่อปีพ.ศ. 2469 แล้วเสร็จทำบุญฉลองเมื่อปีพ.ศ. 2471
 24 วรลัญจก บุญยสุรัตน์. วิหารล้านนา. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2544. หน้า 52-55.

8. วิหารวัดป่าดัวะ ก่อสร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2472 แล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2474 โดยการอุปถัมภ์โดยกลุ่มเชื้อสายชาวเชียงแสนและพ่อค้าคหบดีในเมืองลำปาง ต่อมาได้รับการบูรณะใหม่เมื่อราว 2509 คือปรับเปลี่ยนค้ำยันเป็นปูนซีเมนต์ซ่อมแซมลดทลายหน้าจั่ว ชุ่มประตุเพิ่มลานระเบียงหน้าวิหาร

วิหารสกุลช่างเชียงแสนที่พบในเมืองลำปางถือได้ว่าเป็นหลักฐานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะมิติทางด้านงานศิลปกรรมที่ชี้ให้เห็นพัฒนาการรูปแบบโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมตั้งแต่ล้านานยุคราชวงศ์มังรายจนกระทั่งตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าและความเชื่อมโยงจากอิทธิพลภายนอกที่เข้ามาผสมผสานจนเกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของวิหารสกุลช่างเชียงแสน โดยเฉพาะในยุครอยต่อการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ที่เมืองเชียงแสนถูกทำลายลงอย่างราบคาบจนไม่เหลือหลักฐานที่สมบูรณ์ตกค้างอยู่ในเมืองเชียงแสนอีกเลย องค์ความรู้ทักษะฝีมือ และระสนิยมความงามของชาวเชียงแสนถูกกระจายตัวไปอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ แต่ทว่าในปัจจุบันวิหารสกุลช่างเชียงแสนเหล่านั้นถูกกลืนไปกับวัฒนธรรมที่หมุนผ่านไปตามกาลเวลาจนสูญหาย ร่องรอยความงามทางสถาปัตยกรรมที่เคยรุ่งเรืองอยู่ในเมืองเชียงแสนกลับตกค้างอยู่ในเมืองลำปางและยังคงเก็บรักษาความงามแห่งอดีตไว้เป็นอย่างดีด้วยคุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรมวิหารสกุลช่างเชียงแสนในเมืองลำปางจึงได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติจำนวนสองหลังคือ วิหารวัดสุทธาธาราม และวิหารวัดหัวข่วงการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวสถาปัตยกรรมวิหารสกุลช่างเชียงแสนในบทความนี้เป็นเพียงการเปิดประเด็นในเรื่องวิหารสกุลช่างเชียงแสน

เท่านั้น ซึ่งต้องใช้เวลาในการค้นคว้าวิจัยเพื่อประโยชน์ในการศึกษาและความภูมิใจในสมบัติชาติต่อไป

บรรณานุกรม

- ธวัชชัย ทำทอง. “มอกวินาร;วิธีการกำหนดระเบียบสัดส่วนในการออกแบบวิหารในภาคเหนือของไทย”, วารสารหน้าจั่ว ฉบับที่ 32 (มกราคม-ธันวาคม 2560).
- นิธิ เอียวศรีวงศ์,บรรณาธิการ. พื้นเมืองเชียงแสน. กรุงเทพฯ:อมรินทร์, 2546.
- ภูเดช แสนสา. คร่าวกฎหมายจารีตตำนาน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ล้านนา. เชียงใหม่:แม็กพริ้นดิง, 2556.
- วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. วิหารล้านนา.กรุงเทพฯ:เมืองโบราณ, 2544.
- สร้อยดี อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. (พิมพ์ครั้งที่ 10).กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นดิงแอนด์ดิสซิงจำกัด มหาชน, 2557.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. ค้นหาอดีตของเมืองโบราณ. กรุงเทพฯ:ด้านสุทธาการพิมพ์, 2538.
- เอกสิทธิ์ เรือนทอง. พัฒนาการของแผนผังโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อย. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.

การตั้งชื่อเด็กในลำนนา

เรื่อง: สนั่น ธรรมธิ¹

(ภาพ) ศิลปิน : พรชัย ใจมา

ชาวลำนนามีการ “ใส่ชื่อ” คือตั้งชื่อเด็ก หลังจากคลอดเด็กแล้วระยะหนึ่งหลังออกไฟแล้ว ซึ่งก่อนอื่นต้องหาฤกษ์ยามที่เหมาะสมและเป็นสิริมงคลก่อน จากตำราเดิมมีข้อกำหนดจากวันทั้งเจ็ดในสัปดาห์ให้พิจารณาดังนี้

อาทิตย์

อายุยืน มีสมบัติ มีปัญญา ฉลาดในการค้าขาย

จันทร์

ไร้สมบัติ มีเสน่ห์ มักมีคู่

อังคาร

ฉลาด แต่ดื้อรั้น สอนยาก และอายุไม่ยืน

พุธ

ขยันทำงาน ใจไม่แข็ง แต่อวดเก่งกล้า
จองหองไม่กลัวใคร

พฤหัสบดี

ฉลาดหลักแหลม เรียนเก่ง

ศุกร์

มีปัญญา แต่เชื่องช้า และมักมีคู่

เสาร์

เป็นคนหนักแน่นมั่นคง แต่มีใจหยาบช้า
ไร้ความเมตตา

1 ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เมื่อเลือกวันที่จะตั้งชื่อได้แล้ว ผู้ใหญ่ของเด็กจัดเตรียมพานรูปเทียนดอกไม้พร้อมด้ายผูกข้อมือ พร้อมอุ้มเด็กไปหาพระเถระหรือปู่ออาจารย์ที่เป็นที่เคารพนับถือเพื่อให้ตั้งชื่อให้ ซึ่งผู้ตั้งอาจตั้งตามวิธีต่างๆ กันไป ไม่ว่าจะตั้งตามวันเกิด ตามลักษณะ ตามลำดับพี่น้อง ตามเพศ หรือแม้กระทั่ง ตั้งให้ชื่อมีค่า ตั้งให้ผิวง่าย และตั้งตามหลักการของระบบทักษะ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตั้งตามวันเกิด

- อาทิตย์ เช่น ตี๋ แก้ว
- จันทร์ เช่น จัน คำ
- อังคาร ได้แก่ สาม
- พุธ ได้แก่ ปุ๊ต
- พฤหัสบดี ได้แก่ ผัด
- ศุกร์ ได้แก่ สุก
- เสาร์ ได้แก่ เส่า

ตั้งตามลักษณะ เช่น ขาว นวล แดง ดำ เปี้ย (แคระแกร็น) หน้อย (เล็ก)

ตั้งตามลำดับ เช่น อ้าย ยี่ สาม ... หล้า (สุดท้อง) ซ้อย (น้องของคนสุดท้อง)

ตั้งตามเพศ เช่น จาย (ชาย) นาง นาย (หญิงอันเป็นที่รัก)

ตั้งให้มีค่า เช่น แก้ว, แสง (รัตนชาติ) ก้อ (ทับทิม) คำ (ทองคำ) เป็ก (เพชร) นิล

ตั้งให้ผิวง่าย เช่น เน่า หมา ควาย

ตั้งตามระบบทักษะ (ชาย)

อาทิตย์ กลุ่มอักษร อ เช่น อิน อินแปง (อินทร์แปลง) อินเหลา อิน อุด อุ่น อุ่นใจ อุ่นเรือน อุด

จันทร์ กลุ่มอักษร ก - ง เช่น ก่องแก้ว ก้อนแก้ว ชัน คำ

อังคาร กลุ่มอักษร จ - ญ เช่น จ่อม จ้อย จัน จี ใจ ชม ชาย ชุ่ม ไชย

พุธ กลุ่มอักษร ฎ(ด) - ณ ดวง ดวงแก้ว ดวงดี ดวงดีบ ดอกแก้ว

พฤหัสบดี กลุ่มอักษร บ - ม เช่น บุญ บุญมา ใบ ป้อ เปี้ย ปา(พิมพ์) ปิน(พิน-มะตูม) มอย หมู

ศุกร์ กลุ่มอักษร ส - ฮ เช่น ลา ลุน สี ไส หวัน

เสาร์ กลุ่มอักษร ต - น เช่น ตัน ต้า ต้อย ทา ธา นวน

ราหู กลุ่มอักษร ย - ว เช่น ยอด ลา ลุน หล้า เล่า

ตั้งตามระบบทักษะ (หญิง)

อาทิตย์ กลุ่มอักษร อ เช่น ออน อ้อม อุด(อุดสาห์) อวล เอ้ย

จันทร์ กลุ่มอักษร ก - ง เช่น ก่อง ก้อน แก้ว ชัน ชันแก้ว เขียว คำ

อังคาร กลุ่มอักษร จ - ญ เช่น ชม ชุ่ม จี จ่อม ใจ

พุธ กลุ่มอักษร ฎ(ด) - ณ เช่น ดวง แดง ธิดา

พฤหัสบดี กลุ่มอักษร บ - ม เช่น บุญมา ป้อม ปัน ปิน พิมพ์(พิน-มะตูม) ปิม ปิมปา (พิมพ์ พิมพ์) เป็ก (เพ็ก-เพชร) ภา (แก้วภา) มุน

ศุกร์ กลุ่มอักษร ส - ฮ เช่น พา(ลา) พูน(ลุน) सा ไส หา (กันหา) หง

เสาร์ กลุ่มอักษร ต - น เช่น ตี๋ ตุ่น เต็ม ธา นาง นาย

ราหู กลุ่มอักษร ย - ว เช่น ยอด ลา ลุน หล้า หลังจากได้ชื่อเด็กแล้ว ผู้ตั้งชื่อจะจดจารชื่อเด็กลงใน “ชาตาเกิด” ซึ่งมักเป็นโลหะ แผ่นไม้

แผ่นไม้ไผ่ หรือใบลาน โดยระบุถึงรายละเอียดถึงมารดา วัน เดือน ปี เวลา ของเด็ก เช่น

“สวัสดิ์ ลูกนางต่อม เกิดมาชาย ๑ มีไชยชนะ จุลศักราช ๑๓๒๑ ปีกัดไก่ เดือน ๑๐ แรม ๑๐ ค่ำ เม็งวันผัส (พฤหัสบดี) ไทวันเต่าสะง่า ฤกษ์ ๓ ตัว ยามกลางวัน ใส่ชื่อว่าเด็กชายบุญส่ง อายุ วันฉิม ลุซัง พะลัง”

การตั้งชื่อที่กล่าวมา เป็นการตั้งชื่อที่นิยมกันโดยทั่วไปในแดนล้านนา แต่ในความเป็น

จริงนอกเหนือจากนี้ยังมีการตั้งชื่อโดยอาศัยความเชื่ออื่นๆ อีก อย่างเช่นการตั้งชื่อโดยการเสี่ยงทายหรือถามไถ่ผียามหนึ่งหรือผีปู่ด้ายดำ ผีท่อนเสา ผ่านการตีความเชิงสัญลักษณ์มาตั้งชื่อเด็กก็มีปรากฏกระจายอยู่ทั่วไปเช่นกัน ซึ่งการตั้งชื่อในลักษณะดังกล่าวมีรายละเอียดด้านพิธีกรรมอีกมากมาย คงต้องได้ติดตามศึกษาในเชิงลึกกันต่อไป

ชินเชียงแสน...ยอแสงแห่งอารยธรรม

เรื่อง: กฤตพงศ์ แจ่มจันทร์¹

จุดเริ่ม...

ย้อนกลับไปในอดีตร่วม 700 กว่าปีขึ้นไปมีอาณาจักรที่ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนที่เคยเจริญรุ่งเรืองด้วยสภาพเศรษฐกิจสังคมและศิลปวัฒนธรรมอันมีความสำคัญในการเป็นจุดเริ่มต้นของต้นสายกลุ่มชนที่เรียกตัวเองว่า “ไทยวน” โดยอาณาจักรดังกล่าวมีชื่อว่า “เมืองเชียงแสน” ซึ่งปัจจุบันชาวไทยวนได้กระจายตัวอยู่ในบริเวณ 7 จังหวัดภาคเหนือตอนบนและบริเวณบางส่วนของภาคกลางในประเทศไทยผ่านมาจนถึงปัจจุบันเมืองเชียงแสนยังคงเจริญรุ่งเรืองและมีผู้คนอาศัยอยู่อย่างเนืองแน่นเหมือนในอดีตแต่ทว่าบริบทของความเจริญได้เปลี่ยนแปลงไปจากการเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนาเป็นเมืองเศรษฐกิจการค้าเชื่อมความสัมพันธ์ 4 ประเทศเข้าไว้ด้วยกันนั่นคือ ไทย ลาว พม่า และจีน

จากความข้างต้นที่ได้กล่าวมาทำให้ทราบถึงบริบทของเมืองเชียงแสนในอดีตและปัจจุบันที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาจากการเป็นเมืองท่าโดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นทางเชื่อมโยงการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนกับสังคมภายนอก

ได้อย่างอิสระนำมาซึ่งความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจที่จะเป็นตัวผลักดันให้เมืองเชียงแสนมีวิวัฒนาการแบบก้าวกระโดดส่งผลกระทบต่อการพัฒนาอาณาจักรให้เจริญในทุกๆ ด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านศิลปวัฒนธรรมที่จะศิวิไลซ์ได้นั้นต้องหมายถึงผู้คนในอาณาจักรมีความเป็นอยู่ที่ดีก่อนเสมอ

แม่น้ำโขงหรือที่ชาวจีนเรียกว่า “หลานซางเจียง” (澜滄江) ซึ่งแปลว่าแม่น้ำที่มีความเชี่ยวกรากถือเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการนำพาอิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมจากสองอาณาจักรใหญ่อันมีที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของแม่น้ำโขงนั่นคืออาณาจักรจีนและจากอาณาจักรไทลื้อโดยอิทธิพลจากสองอาณาจักรใหญ่นี้ดังกล่าวดำเนินไหลลงมาสู่อาณาจักรเชียงแสนจนเกิดเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมและตกตะกอนเป็นรูปแบบวัฒนธรรมของกลุ่มชนไปในที่สุดอย่างไรก็ตามร่องรอยของอิทธิพลจากอาณาจักรทั้งสองยังคงปรากฏอยู่บนสิ่งทอโบราณของชาวเชียงแสนที่จะอธิบายต่อไปในบทความต่อจากนี้

ความสำคัญ...

“เชียงแสนโบราณ” เป็นอาณาจักรที่มีศิลปวัฒนธรรมอันเจริญรุ่งเรืองและบริสุทธิ์เป็นอย่างมาก ด้วยตะกอนทางความคิดที่ตกผลึกมาตั้งแต่อาณาจักรทริยุนครเงินยางซึ่งในปัจจุบันเป็นที่ทราบกันดีในแวดวงวิชาการว่าศิลปวัตถุที่มาจากเมืองเชียงแสนโบราณหรือที่มีความเกี่ยวเนื่องกับเมืองเชียงแสนโบราณจะหมายถึงศิลปวัตถุชิ้นเอกที่ประเมินค่ามิได้โดยเป็นสิ่งของหายากเพราะผ่านกาลเวลามามากหลายร้อยปีทั้งนี้อาจอยู่ในรูปแบบพุทธศิลป์เครื่องใช้ทำจากทองคำหรือโลหะมีค่าและรวมไปถึงสิ่งถักทอเช่นผ้าชิ้นอีกด้วย

ในบทความที่ผู้เขียนจะเขียนบรรยายต่อจากนี้คือบทความที่ว่าด้วยเรื่องราวของผ้านุ่งสตรีหรือที่เรียกกันว่า “ผ้าชิ้น” (ในภาษาล้านนา) โดยผู้อ่านจะสามารถเข้าใจถึงหลักการเหตุผลความเชื่อมโยงและความสำคัญของผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณซึ่งถือว่าเป็นหลักฐานผ้านุ่งที่เก่าแก่ที่สุดของชาวไทยวนเท่าที่มีปรากฏและในทางเดียวกันก็เป็นเสียงสะท้อนของอารยธรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่มาถึงยุคปัจจุบัน

กว่าจะมาเป็นชิ้นเชียงแสน...

ผ้าทอถือเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัยเช่นเดียวกับอาณาจักรเชียงแสนที่เก่าแก่ก็ย่อมมีสิ่งทอใช้กันภายในครัวเรือนจากการสันนิษฐานในช่วงแรกเริ่มคือสมัยของพญาลวจักรราชแห่งอาณาจักรทริยุนครเงินยางได้มีการสันนิษฐานว่าผ้านุ่งสตรีเป็นผ้าพื้นธรรมดา หรือหากมีลวดลายก็เป็นลวดลายอย่างง่าย ๆ ที่ไม่ซับซ้อนและน่าจะเป็นลวดลายขวางลำตัวเป็นทิวแถว โดยมีเทคนิคการสร้างลวดลายด้วยการมัดก้านเส้นยืน (มัดหมี่ทางเส้นยืน) เพียงเล็กน้อยตามแบบอย่างสิ่งทอของกลุ่มชนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่บริเวณนี้นั่นคือ “ชาวลัวะ” จวบจนอาณาจักรมีการติดต่อค้าขายและสานสัมพันธ์ทางสายเลือดกับเมืองอื่นๆ ดังมีหลักฐานปรากฏคือในสมัยของพญาลวเม็งกษัตริย์องค์ที่ 24 ของราชวงศ์ลวจักรราช (พระราชบิดาของพญามังรายกษัตริย์องค์ที่ 25) ได้อภิเษกสมรสกับนางอวมิ่งจอมเมือง (นางเทพคำข้าย) ราชธิดาในท้าวรุ่งแก่นชายเจ้าฟ้าเมืองเชียงรุ่งทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวลัวะ และชาวไทลื้อเรื่อยมา

ภาพเปรียบเทียบวิวัฒนาการชิ้นเชียงแสนโบราณ
ด้านซ้าย-ชิ้นของชาวลัวะ
กลาง-ชิ้นของชาวไทลื้อในยุคต้น
ด้านขวา-ชิ้นของชาวไทยวนเชียงแสนแบบเมืองน่าน

จวบจนเวลาผ่านมามากหลายยุคหลายสมัยการวิวัฒนาการของชาวไทยวนเชียงแสนก็ยังคงดำเนินเรื่อยไปอย่างช้าๆ ครอบคลุมเวลากว่า 700 ปี จนในที่สุดรูปแบบของผ้าชิ้นไทยวนก็เริ่มมีเอกลักษณ์เฉพาะที่ชัดเจนขึ้นพร้อมกับความแข็งแกร่งของอาณาจักรไทยวนเชียงแสนที่เพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน

จากอิทธิพลข้างต้นจะเห็นได้ว่าแท้จริงแล้วผ้าชิ้นแบบเชียงแสนโบราณเกิดจากวัฒนธรรมของกลุ่มชนดั้งเดิมที่ถูกผสมผสานจากวัฒนธรรมแวดล้อมรอบข้างแล้วพัฒนาต่อไปอย่างช้าๆ จนท้ายที่สุดกลายเป็นรูปแบบผ้าชิ้นเชียงแสนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของกลุ่มชนที่ตกผลึกแล้วโดยรูปแบบผ้าชิ้นดังกล่าวจะมีการใช้กันสืบต่อกันมาอีกหลายยุคหลายสมัย จนกระทั่งเมืองเชียงแสนแตกในช่วงปีพุทธศักราช 2347 เนื่องจากมีการขับไล่กองกำลังชาวพม่าออกจากเมืองเชียงแสนในช่วงรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์โดยการนำทัพของพระเจ้ากาวิละร่วมกับทัพจากเมืองน่าน ลำปาง เชียงใหม่ หลวงพระบาง อีกทั้ง มีเจ้าเมืองเล็กๆ อย่างเจ้าเมืองเทิง และเจ้าเมืองเชียงของ เข้าสมทบจากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ทัพของพระเจ้ากาวิละสามารถขับไล่กองกำลังพม่าออก

ภาพเปรียบเทียบพัฒนาการของผ้าซิ่นแบบโครงสร้างลวดลายที่ไม่สม่ำเสมอในระยะเวลาภายหลังจากที่เมือง เชียงแสนแตกด้านซ้าย-ซิ่นเชียงแสนโบราณยุคที่ 1 กลาง-ซิ่นเชียงแสนยุคที่ 2 ด้านขวา-ซิ่นม่านมีการทอตั้งแต่ ราชราทที่ 5 ลงมาซึ่งไม่จัดอยู่ในกลุ่มซิ่นแบบเชียงแสนโบราณ (ทั้งสามผืนมาจากจังหวัดน่าน)

จากเมืองเชียงแสนได้ จากนั้นได้กวาดต้อนประชากร ชาวเชียงแสนจำนวนสองหมื่นเศษอพยพไปยังเมืองต่างๆ ตามการจัดสรรปันส่วนให้กับเมืองที่ร่วมทำการศึกในครั้งนี้เป็นเหตุให้ชาวเชียงแสนได้กระจัดกระจายตัวไปอยู่ในสถานที่ต่างๆ คือจังหวัดน่าน ลำปาง เชียงใหม่ อุดรดิตถ์ สระบุรี ราชบุรี และรวมไปถึงแขวงไซบุรีในประเทศลาว อีกทั้งยังทำให้ผ้าซิ่นโบราณรูปแบบก่อนเมืองแตกได้สาบสูญไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด มีเพียงคำบอกเล่าที่เป็นมุขปาฐะ คงเหลือแต่ซิ่นเชียงแสนโบราณภายหลังการอพยพเท่านั้น ซึ่งปัจจุบันถือว่า ผ้าซิ่นรุ่นดังกล่าวเป็นหลักฐานเก่าแก่ที่สุดของผ้าซิ่นไทยวนเชียงแสนที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้

หลังการอพยพครั้งใหญ่ชาวเชียงแสนได้พลัดถิ่นไปอยู่ในสถานที่ที่ไม่ใช่ถิ่นฐานดั้งเดิมของตนเอง โดยการอยู่ร่วมกันกับชนกลุ่มอื่นๆ ในสถานที่นั้นๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงเกิดการแลกเปลี่ยนครั้งสำคัญเกิดขึ้น ทำให้ผ้าซิ่นของชาวไทยวนเชียงแสนได้พัฒนารูปแบบและลวดลายไปอย่างหลากหลายตามแต่อิทธิพลของกลุ่มชนแวดล้อมรอบข้าง แต่อย่างไรก็ดีในช่วงแรกหลังการอพยพรูปแบบผ้าซิ่นเชียงแสนของแต่ละพื้นที่ยังคงสอดคล้องกัน ทั้งลวดลายเทคนิคและสีสันทที่คล้ายคลึงกัน จึงเป็นหลักฐานสำคัญในการสันนิษฐานรูปแบบซิ่นโบราณในสมัยก่อนเมืองแตกได้ว่าน่าจะมีลักษณะทางกายภาพเป็นแบบไหน-อย่างไร ซึ่งผ้าซิ่นระยะแรกหลัง

เมืองแตกนี้จะเรียกว่า “ซิ่นเชียงแสนโบราณ” พอในช่วงระยะเวลาถัดมาซิ่นเชียงแสนได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยได้คลี่คลายไปจากรูปแบบดั้งเดิม จนในที่สุดได้กลายเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจนของชาวเชียงแสน หลังการอพยพในแต่ละพื้นที่ซึ่งจะเรียกผ้าซิ่นระยะที่สองนี้ว่า “ซิ่นเชียงแสน” และในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของผ้าซิ่นแบบเชียงแสนยุคสุดท้ายคือในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์รูปแบบผ้าซิ่นเชียงแสนได้พัฒนาไปจนแทบไม่เหลือเค้าโครงเดิม ซิ่นเชียงแสนแบบจารีตจึงไม่จัดให้อยู่ในกลุ่มซิ่นตระกูลเชียงแสน แต่จะเรียกตามเทคนิควัสดุหรือตามพื้นที่กำเนิดตัวอย่างเช่น “ซิ่นคำเคิบ” (ซิ่นที่ทอด้วยเส้นไหมสีเงินหรือทองมีประกายแวววาวของจังหวัดน่าน)

อิทธิพลจากวัฒนธรรมอื่น...ที่เจริญรุ่งเรืองกว่า

เมื่ออาณาจักรมีความเจริญรุ่งเรืองในระยะหนึ่งแล้ว ก็จะมีการรับเอาศิลปวิทยาการจากอาณาจักรอื่นๆ ที่มีความเจริญรุ่งเรืองกว่าเข้ามาปรับใช้ทั้งเรื่องของศาสนา ปรัชญาคติความเชื่อ หรือแม้แต่สินค้าที่ถือว่าเป็นของดี มีราคาและคุณภาพสูงทั้งนี้อาณาจักรเชียงแสนได้รับเอาอิทธิพลศิลปวิทยาการมาจากจีนตอนใต้เป็นหลัก โดยสังเกตได้จากโครงสร้างของสถาปัตยกรรมลวดลายประดับศาสนสถาน หรือแม้แต่เครื่องใช้ และเครื่องประดับสำหรับชนชั้นสูงที่เกือบทุกชิ้นจะมีลายละเอียด

ภาพเปรียบเทียบลวดลายของโบราณวัตถุสองชิ้นที่มีความคล้ายคลึงกันด้านซ้าย-ลวดลายสลักหุ่นบนของพลูทองคำลายลงเล่นเมฆของชนชั้นสูงพบที่เชียงแสน(สมบัติเอกชน) ด้านขวา-เครื่องเคลือบลายครามสมัยราชวงศ์หมิง(National Palace Museum)

แบบจีนผสมผสานอยู่ในสิ่งของเหล่านั้นไม่มากนักน้อย นอกเหนือจากอิทธิพลที่ได้รับมาจากจีนยังมีอิทธิพลจาก ลัทธิที่แทรกซึมเข้ามาผ่านการเผยแพร่พุทธศาสนาของ นิกายวัดป่าแดง หรือเข้ามาผ่านทางอาณาจักรสุโขทัย อีกทั้งอาณาจักรหริภุญไชยก็มีบทบาทในการส่งอิทธิพล เข้ามายังอาณาจักรเชียงแสนอีกด้วย โดยหลักฐานที่เป็น เครื่องชี้วัดกระแสดความนิยมจากอิทธิพลภายนอกที่เห็น เด่นชัดที่สุดคือปริมาณการนำมาใช้และความแพร่หลาย ในพื้นที่กว้างนั่นเอง

ผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณเป็นโบราณวัตถุอีกประเภท หนึ่งที่สามารถศึกษารูปแบบอิทธิพลในการเข้ามาของ วัฒนธรรมภายนอกได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น “ลาย โคมเจียงแสน” (โคมเชียงแสน) ซึ่งเป็นรูปแบบของ โคมกระดาดทรงสี่เหลี่ยมซ้อนชั้นใช้สำหรับจุดไฟให้ แสงสว่างในยามค่ำคืน หรือใช้จุดเป็นพุทธบูชาในวัน สำคัญทางศาสนา โดยรูปแบบโคมดังกล่าวเป็นรูปแบบ โคมไฟของชาวจีนที่ชาวเชียงแสนรับมาใช้จากนั้นได้ ถูกถ่ายทอดลงไปบนลวดลายผืนผ้าในที่สุดอีกทั้งลาย ลวดดอกชอกดอกซ้อนที่ปรากฏอยู่บนตัวผ้าชิ้นของชาว ไทยวนเชียงแสนจังหวัดสระบุรีสามารถสันนิษฐาน ได้ว่าได้ว่าน่าจะอิทธิพลจากอาณาจักรหริภุญไชย ที่แผ่ขยายยังอาณาจักรเชียงแสนในอดีตเพราะพบ ลวดลายดังกล่าวปรากฏเป็นลวดลายปูนปั้นประดับ สถาปัตยกรรมในเมืองเชียงแสนอย่างแพร่หลาย

ดินจกลายโคมเชียงแสนทอด้วยเทคนิคการจก“ชั้นสูงสูง” ซึ่ง สันนิษฐานว่าเป็นเทคนิคโบราณของการสร้างลวดลายผ้าแบบ ชาวเชียงแสนโบราณก่อนเมืองแตก (ภาพตัวอย่างคือชิ้นดินจก เชียงแสนโบราณที่อยู่ในช่วงรอยต่อระหว่างยุคที่ 1 กับยุคที่ 2 จากบ้านไหล่หินอำเภอกะคาจันท์ลำปาง)

นอกเหนือจากอิทธิพลของวัฒนธรรมภายนอกก็ยัง มี วัฒนธรรมที่เกิดจากการพัฒนาขึ้นเองภายในอาณาจักร และมืบทบาทมากเช่นกันอาทิเช่นลายกากบาทบน ผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณซึ่งสามารถพบเห็นได้โดยทั่วไป ของผ้าชิ้นแบบโบราณในช่วงระยะแรกอีกด้วย

ชิ้นไทลื้อยุคต้นมีอายุเวลาร่วมรุ่นกับชิ้นเชียงแสนโบราณมี
สองลักษณะคือแบบลวดลายตลอดทั้งผืนและแบบลวดลาย
ขวางลำตัวที่เป็นจังหวะสม่ำเสมอ

ลื้อเชียงแสน...ลื้อยุคต้น

คำว่าลื้อเชียงแสนอาจเป็นศัพท์ที่ไม่คุ้นชินสำหรับท่านผู้อ่านซึ่งคำว่า “ลื้อเชียงแสน” หรือ “ลื้อยุคต้น” หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มหนึ่งที่มีวิวัฒนาการร่วมสมัยกับชาวเชียงแสนตั้งแต่สมัยก่อนเมืองแตก และหลังจากเมืองแตกเรื่อยมาโดยมีความใกล้ชิดของถิ่นที่อยู่อาศัย และบางพื้นที่ก็อยู่ร่วมกับชุมชนชาวไทยวนเชียงแสน เช่น ในจังหวัดน่านโดยชาวไทลื้อกลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการส่งอิทธิพลของวัฒนธรรมการทอผ้าให้ชาวไทยวนเชียงแสนโดยตรง ซึ่งหากนำผ้าชิ้นไทลื้อยุคต้นมาเปรียบเทียบกับผ้าชิ้นเชียงแสนแบบโบราณจะเห็นได้ว่ามีความคล้ายคลึงกันของวรรณะสีวัสดุลวดลายบางประเภท หรือแม้กระทั่งเทคนิคการเย็บแบบสองตะเข็บ หรือสามตะเข็บโดยในปัจจุบันหมู่บ้านชาวไทลื้อเชียงแสนตั้งกระจายอยู่ทั่วไปของจังหวัดน่านและอีกกลุ่มใหญ่คือ ที่บ้านนาจัว แขวงไชยบุรี (ໄຊຍະບູລີ) ประเทศลาว

องค์ประกอบของผ้าชิ้นเชียงแบบแสนโบราณ...

หากจะเปรียบเทียบผ้าชิ้น 1 ผืนสามารถกล่าวได้ว่าเหมือนกับสรีระมนุษย์ 1 คนที่ประกอบไปด้วย 3 ส่วนเย็บต่อกันเป็นผ้าชิ้นหนึ่งผืนโดย 3 ส่วนดังกล่าวคือ ส่วนหัวส่วนตัวและส่วนตีนหรือเชิงผ้าชิ้น โดยส่วนประกอบทั้งสามส่วนมักจะแฝงไปด้วยวัตถุประสงค์การใช้งานลงไปนอกเหนือจากการออกแบบที่สวยงามตามทัศนธาตุ กล่าวคือ...

หัวชิ้นเป็นส่วนที่อยู่บนสุดของผ้าชิ้นซึ่งในการนุ่งผ้าชิ้นส่วนนี้จะอยู่ในบริเวณเอวผู้สวมใส่โดยหัวชิ้นแบบเชียงแสนโบราณจะใช้ผ้าฝ้ายมาเย็บต่อเป็นหัวชิ้นที่มีสีสันแตกต่างกันออกไป เช่น ขาว แดง น้ำตาล น้ำเงิน เขียว อาจจะมี 1 สี หรือ 2 แถบสีก็ได้ แต่ทว่าไม่พบเจอที่มี 3 แถบสีขึ้นไปในกรณีที่มี 2 แถบสี มักจะใช้ผ้าฝ้ายสีขาวอยู่ด้านบนสุด และส่วนด้านล่างจะเย็บต่อด้วยผ้าฝ้ายสีแดง น้ำตาล หรือสีอื่นๆ ทั้งนี้สาเหตุที่ต้องใช้ผ้าฝ้ายมาเย็บต่อเป็นหัวชิ้น เพราะจะช่วยให้ผ้าชิ้นมีการยืดเกาะของตะเข็บสันทบได้ดียิ่งขึ้น และเพื่อป้องกันไม่ให้ชายพกหลุดรูดออกมาในระหว่างการสวมใส่ เหตุผลอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือวัสดุที่ใช้ทอในส่วนของตัวชิ้นและตีนชิ้นแบบเชียงแสนโบราณจะนิยมใช้ไหมซึ่งมีน้ำหนักค่อนข้างมาก ดังนั้นผ้าฝ้ายตรงส่วนหัวชิ้นจะเป็นตัวรับแรงท่วงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตัวชิ้นเป็นลวดลายขวางลำตัวสลักกันเป็นริ้วๆ มีจังหวะที่สม่ำเสมอตลอดทั้งผืน อาจมีหนึ่งตะเข็บสองตะเข็บ หรือสามตะเข็บเย็บก็ได้ นิยมทอด้วยไหมล้วนหรือไหมแกมฝ้าย มีวรรณะสีพื้นคือสีแดง หรือสีเขียวนในส่วนของแถบริ้วสีอาจมีการสร้างลวดลายเพิ่มตรงกลางหรือคั่นระหว่างแถบริ้วสีด้วยเทคนิคการจก การขีดการมัดก่าน (มัดหมี่) การเกาะล้วงการยกมุมเส้นยืน โดยตัวชิ้นผืนอื่นๆ อาจมีการสร้างลวดลายครบทั้ง 5 เทคนิค หรือไม่มีการสร้างลวดลายเลยก็ได้ จะคงไว้เฉพาะแถบลายริ้วของเส้นสีที่สลักกันไปมาเท่านั้น

ตีนชิ้นหรือเชิงผ้าชิ้นจะมีตะเข็บเดียวสร้างลวดลายด้วยเทคนิคการจกด้วยฝ้ายหรือไหมสลักสับนผ้าพื้นสีแดง ลำงสุดของขอบผ้าจะมีเส้นสีเหลืองกว้างประมาณ 1-2 เซนติเมตร ทอดตัวตามแนวยาวของตีนชิ้นสำหรับการสร้างลวดลายจะใช้แม่ลายหลักเป็นรูปตัวหงส์ (สัตว์ในอุดมคติ) ซึ่งนิยมจกด้วยด้ายสีดำและลายประกอบคือ

หัว

ตัว

ตีน

ภาพแสดงลักษณะการนุ่งซิ่นของชาวเชียงแสนสันนิฐานว่าเป็นชาวเชียงแสนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดอุดรธานีเปรียบเทียบกับภาพแสดงองค์ประกอบของผ้าซิ่นซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ

ลวดลาย “หยู้อ” (如意) ที่ใช้ประปราย ซึ่งเห็นได้เด่นชัดที่สุดคือลวดลายที่เรียกว่า “หางสะเปา” โดยเป็นลวดลายที่อยู่ในตำแหน่งล่างสุดก่อนถึงท้องผ้าพื้นสีแดง โดยลวดลายดังกล่าวคือการนำเอาลายหยู้อมาเรียงต่อกันเป็นแนวยาวในลักษณะกลับหัว แล้วเติมยอดให้มีความยาวแหลม เพื่อเป็นการทิ้งท้ายชุดลายจาก นอกจากนี้ยังปรากฏและลวดลายพรรณพฤษาเลื้อยเป็นเถาว์ในแนวยาวมีชื่อเรียกต่างๆ กันตามแต่ละพื้นที่ เช่น “ลายสร้อยดอกหมาก” “ลายสร้อยกาบหมาก” หรือ “ลายคิ้วะดอกเอื้อง” ในส่วนวัสดุที่ใช้ในการทอนิยมใช้เส้นไหมเป็นหลัก และแกมด้วยเส้นฝ้ายเพื่อให้ตีนซิ่นมีน้ำหนักมากพอที่จะถ่วงน้ำหนักตัวซิ่นลงด้านล่างให้ผืนผ้าเกิดความทิ้งตัวนำมาซึ่งความงดงามและความคล่องตัวยามสวมใส่ในการทำกิจกรรมต่างๆ

โครงสร้างลวดลาย...

ผ้าซิ่นเชียงแสนโบราณจะมีโครงสร้างลวดลายอยู่ด้วยกัน 2 รูปแบบ คือรูปแบบแรกเป็นลวดลายขวางลำตัวที่สม่ำเสมอตลอดทั้งผืน ซึ่งถือได้ว่าเป็นรูปแบบมาตรฐานที่นิยมกันโดยทั่วไปของชาวไทยวนเชียงแสน และรูปแบบที่สองคือลวดลายขวางลำตัวที่ไม่สม่ำเสมอ มีทั้งจังหวะดูซ้ำๆ กันเป็นระเบียบปนกับจังหวะที่ไม่เป็นระเบียบอยู่ในผืนเดียวกัน โดยผ้าซิ่นแบบโครงสร้างไม่สม่ำเสมอจะพบเจอน้อยมากของซิ่นกลุ่มเชียงแสนโบราณแต่ก็ถือเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญในการอ้างอิงถึงการพัฒนาารูปแบบมาเป็น “ซิ่นม่าน” (จังหวัดน่าน) และ “ซิ่นตา” (จังหวัดราชบุรี) โดยผ้าซิ่นทั้งสองแบบที่ได้กล่าวมาจะเป็นผ้าซิ่นเชียงแสนในช่วงระยะที่สองนั่นเอง

ภาพเปรียบเทียบลักษณะ
โครงสร้างลวดลายผ้าชิ้นแบบ
เชียงแสนโบราณด้านซ้าย-ผ้า
ชิ้นเชียงแสนโบราณโครงสร้าง
ลวดลายแบบสมัยใหม่ (รูปแบบ
ในเวียงน่าน) ด้านขวา-ผ้าชิ้น
เชียงแสนโบราณโครงสร้างไม่
สมัยใหม่ (แบบราชบุรี)

ภาพเปรียบเทียบลักษณะ
โครงสร้างสีของชิ้นดินจาก
เชียงแสนโบราณ (ราชบุรี) กับ
ภาพวาดจิตรกรรมพระพุทธรูป
เขียนสีฝุ่นจากกรุเจดีย์วัดดอก
เงินอำเภอฮอดจังหวัดเชียงใหม่

ศาสตร์แห่งสีล้วน...

ชิ้นเชียงแสนโบราณมีการทอขึ้นด้วยเส้นใยย้อมสีที่ได้จากธรรมชาติ ได้แก่ ใบไม้ แก่นไม้ รากไม้ เมล็ดสีนแร่และจากสารคัดหลั่งที่ได้จากสัตว์ (ครึ่ง) โดยโครงสร้างจะเป็นแบบสี่แบบเบญจรงค์ที่ประกอบด้วยสีแดง เขียว ดำ ขาว เหลือง และคราม (หรือฟ้า) ซึ่งโครงสร้างหลักมักจะเป็นสีแดงแล้วหยอดเหลืองขาวดำเขียว และครามลงไปผสมกันจนเกิดเป็นลวดลายที่คมชัด และมีพลัง หากสังเกตอย่างละเอียดถี่ถ้วนจะเห็นได้ว่าชุดสีเหล่านี้ไม่ได้เกิดจากการนึกคิดเองแต่อย่างใดแต่เป็นกรอบ

ของจาริตที่สืบทอดกันมา อันเป็นเหตุผลที่ทำให้เราสามารถทราบได้ว่าผ้าชิ้นนี้เป็นชิ้นแบบเชียงแสนโบราณ แม้ว่าจะอยู่ต่างสถานที่ที่พบเจอก็ตาม และยังมีประเด็นความสัมพันธ์กับรูปแบบการใช้โทนสีที่ใกล้เคียงกันกับศิลปวัตถุรูปแบบอื่นๆ ซึ่งมีอายุใกล้เคียงกัน คือ ภาพจิตรกรรมพระพุทธรูปเขียนสีฝุ่นที่ขุดค้นเจอจากกรุเจดีย์วัดดอกเงิน อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยในปัจจุบันพื้นที่บริเวณดังกล่าวได้กลายเป็นเมืองบาดาลจมอยู่ใต้ผืนน้ำของเขื่อนภูมิพล

ภาพเปรียบเทียบลวดลายหงส์ดำบนดินจกเชียงแสนโบราณบ้านหลายน่านอำเภอเวียงสาจังหวัดน่านกับลวดลายหงส์ปูนปั้นประดับยอดเรือนซุ้มโขงวัดพระธาตุลำปางหลวงจังหวัดลำปาง

หงส์ดำลวดลายปริศนา...

หากผู้อ่านได้อ่านมาถึงความตอนนี้นะจะมีข้อสงสัยว่า “หงส์ดำ” คืออะไร? แท้ที่จริงแล้วลายหงส์ดำคือลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชิ้นเชียงแสนโบราณ โดยเป็นลวดลายที่พบเจอได้บ่อยครั้งทั้งในผ้าชิ้นแบบเชียงแสนโบราณ ผ้าชิ้นแบบเชียงแสนยุคที่สองเรื่อยมาจนถึงผ้าชิ้นของชาวไทยวนในสมัยราชกาลที่ 5 ลงมา ซึ่งลวดลายดังกล่าวจะเป็นรูปร่างของตัวหงส์แบบสองมิติ หันหน้าเข้าหากัน และมักจะเป็นสีดำ จึงเป็นที่มาของชื่อลวดลายว่า “หงส์ดำ” หรือ “เชียงแสนหงส์ดำ” โดยรูปแบบลวดลายของตัวหงส์ดังกล่าวผู้เขียนสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลมาจากลวดลายปูนปั้นประดับบนเรือนซุ้มอันเป็นที่นิยมใช้ประดับกันอย่างแพร่หลายทั่วล้านนา ซึ่งในพื้นที่ล้านนาจะเรียกว่า “ซุ้มโขง” โดยลวดลายดังกล่าวเป็นศิลปะที่ส่งต่อมาจากลวดลายประดับบนซุ้มไตรรงค์ของศิลปะแบบลังกา โดยได้มีการนำเข้ามาผ่านการเผยแพร่พุทธศาสนายังอาณาจักรสุโขทัย และส่งต่อไปทางล้านนาอีกครั้งหนึ่ง อีกทั้งถือได้ว่าเป็นลวดลายนี้เป็นลวดลายที่เก่าแก่ดั้งเดิมคล้ายคลึงกับลายโคมหรือลายกากบาทที่ปรากฏอยู่บนตัวผ้าชิ้นแบบเชียงแสนโบราณ

ชิ้นเชียงแสนโบราณในหลากหลายพื้นที่...

มาถึงบทนี้ผู้เขียนจะพาทุกท่านไปสัมผัสสุนทรีระความงามของผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณในระยะแรก (หลัง

เมืองแตก) ของพื้นที่ต่างๆ โดยไล่ตามลำดับความเก่าแก่ของผ้าชิ้นที่มีอายุเวลามากที่สุดไปหาผ้าชิ้นที่มีอายุน้อยที่สุด แต่อย่างไรก็ตามชิ้นเชียงแสนโบราณทุกพื้นที่ที่จะกล่าวดังต่อไปนี้จะอยู่ในรูปแบบผ้าชิ้นแบบเชียงแสนโบราณทั้งหมด เพียงแต่อาจมีระยะเวลาของการทอขึ้นที่เหลื่อมกันไปบ้างตามแต่ความพร้อมหรือปัจจัยแวดล้อมหลังการตั้งถิ่นฐานใหม่ อาทิเช่น ความพร้อมของสภาพจิตใจหรือความพร้อมในเรื่องการจัดหาวัสดุ-อุปกรณ์ เป็นต้น

สระบุรี...

สถานที่แรกที่ผู้เขียนตั้งสมมุติฐานว่าเป็นชิ้นเชียงแสนโบราณที่เก่าแก่ที่สุด เพราะได้ปรากฏลวดลายบนตัวผ้าชิ้นที่สามารถอ้างอิงกับลวดลายปูนปั้นประดับโบราณสถานที่เจดีย์วัดป่าสัก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดยการรับเอาอิทธิพลของลวดลายมาจากอาณาจักรทริภุญไชยนั่นก็คือลาย “ดอกซีกดอกซ้อน” และที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือพบลวดลาย “หยู้อี้” (如意) บนตัวผ้าชิ้นซึ่งลวดลายดังกล่าวเป็นลายมงคลจีน อันเป็นที่นิยมมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถังและนิยมกันอย่างแพร่หลายในสมัยราชวงศ์หมิงและสมัยราชวงศ์ชิง โดยถือว่าเป็นลวดลายที่ล้านนาเองก็นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย อาทิเช่น ลวดลายปูนปั้นประดับเสาหอหมากแลที่ซุ้มประตูโขง หรือลวดลายสลักบนแผ่นทองจังโกหุ้มพระธาตุลำปางหลวง เป็นต้น อีกประการหนึ่งที่สามารถ

ภาพเปรียบเทียบลวดลายบนตัวผ้าชิ้นกับศิลปวัตถุด้านซ้าย-ชิ้นเชียงแสนโบราณแบบราชบุรีด้านขวาบน-ลวดทองคำลายหุ้ยสมัยราชวงศ์หวน ด้านล่างขวา-ลายดอกชอกชอกซ้อนของปูนปั้นประดับเจดีย์วัดป่าสักอำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงรายซึ่งคาดว่าลายดอกชอกชอกซ้อนนอกจากจะใช้เป็นลายของตัวชิ้นก็ยังใช้เป็นโครงสร้างหลักของลวดลายตีนจกอีกด้วย

สังเกตเห็นได้ชัดเจนในกลิ่นอายของอิทธิพลจีนคือ การใช้วรรณสีแดงเป็นสีหลักแล้วจกลวดลายเป็นสีทอง ด้วยเส้นไหมค่าทำมาจากเส้นโลหะพันแกนด้ายลินิน โดยสีดังกล่าวคือสีที่เป็นความนิยมของจีนตอนใต้กล่าวคือเป็นสีแห่งความมั่งคั่งทั้งสีแดงและสีทองนั่นเอง

รูปแบบที่เรียบง่ายของสัดส่วนที่เป็นระเบียบและลวดลายที่ออกแบบอย่างพอดี ไม่ถี่ หรือห่างจนเกินไป ทำให้ทราบถึงสุนทรียะทางเชิงช่างที่ออกมาจากจิตใจของผู้ทอจนสามารถอนุมานได้ถึงรูปแบบผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณยุคก่อนที่เมืองเชียงแสนจะแตกได้ว่า คงมีรูปแบบที่ไม่แตกต่างจากผ้าชิ้นกลุ่มนี้มากนัก หรือบางครั้งอาจมีรูปแบบเดียวกันเลยก็เป็นได้ เพราะผ้าชิ้นกลุ่มดังกล่าวแทบไม่ปรากฏการผสมผสานจากอิทธิพลของกลุ่มชนอื่นๆ ในภายหลังการอพยพแต่ยังคงรูปแบบของผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณแบบรัฐจาริตไว้อย่างสมบูรณ์แบบ

แพร่...

ในการศึกษารูปแบบผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณที่อยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดแพร่ ถือเป็นเรื่องที่ท้าทายเป็นอย่างมาก เพราะหลักฐานที่หลงเหลือมาจากในอดีตแทบไม่มีหลงเหลืออยู่เลย ทั้งนี้อาจสูญหายไปตามกาลเวลาหรือถูก

เผาไปพร้อมกับผู้เป็นเจ้าของในวาระสุดท้ายของชีวิต อีกปัจจัยสำคัญคือพหุวัฒนธรรมนิยมลงในยุคสมัยหลังผ้าชิ้นแบบเก่าก็ไม่แตกต่างไปจากผ้าผืนเก่าที่ใช้แล้ว การเข้ามาแทนที่ของผ้าสมัยนิยมจึงเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ผ้าโบราณถูกลืมเลือนและหายไปในที่สุด

ผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณที่พบมีลักษณะลวดลายของตีนจกที่ใกล้เคียงกับลวดลายของตีนจกแบบสระบุรีด้วยเหตุนี้จึงพอสันนิษฐานได้ว่าชิ้นเชียงแสนโบราณของแพร่น่าจะมียุคเวลาในการทอขึ้นหลังจากแบบสระบุรีไม่นานมากนัก แต่อย่างไรก็ตามลวดลายในส่วนตัวของผ้าชิ้นได้มีการดัดทอนลงให้เป็นลวดลายแบบง่ายๆ โดยเป็นแถบริ้วสลับสีตรงกลางลายริ้วมีลวดลายจากเทคนิคการขีดด้วยด้ายสีเหลืองทอสลับกับท้องผ้าพื้นสีเขียวล้วนเป็นชุดลายซ้ำกันตลอดทั้งตัวชิ้น อีกทั้งยังปรากฏการนำผ้าตัวชิ้นอีกลวดลายที่มีความแตกต่างจากลวดลายของตัวชิ้นหลักมาเย็บต่อกันคือลาย “โคม” โดยทอด้วยเทคนิคการมัดกาน (มัดหมี่) ซึ่งหากสังเกตอย่างละเอียดจะเห็นว่าลวดลายโคมแท้จริงแล้วคือลวดลายดอกชอกชอกซ้อนที่เปลี่ยนจากเทคนิคการจกมาเป็นการมัดกาน และด้วยลักษณะข้อจำกัดของเทคนิคมัดกานลวดลายที่ได้ออกมาจึงไม่คมชัดเท่ากับเทคนิคการจกหรือการขิดนั่นเอง

ภาพด้านซ้าย-ชิ้นเชียงแสนโบราณแบบแพร่ภาพด้านขวา-การเปรียบเทียบระหว่างตีนจกเชียงแสนแบบสระบุรีทางด้านบนและตีนจกเชียงแสนแบบแพร่ทางด้านล่างซึ่งมีลวดลายที่คล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก

ราชบุรี...

ชาวเชียงแสนกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดของการอพยพได้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่จังหวัดราชบุรีซึ่งการเกาะกลุ่มกันขนาดใหญ่เป็นปัจจัยที่ดี ทั้งนี้เพราะจะสามารถรักษาวัฒนธรรมการทอผ้าของกลุ่มชนเอาไว้ได้ แต่อย่างไรก็ตามผ้าชิ้นยังคงมีการพัฒนาไปตามยุคสมัยและอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมใกล้เคียงเช่นกัน ซึ่งผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณของจังหวัดราชบุรียังคงไว้ซึ่งเทคนิคดั้งเดิมนั้นคือการมัดก้านหรือการมัดหมี่อันเป็นเทคนิคการสร้างลวดลายแบบเก่าแก่ของชาวเชียงแสนโบราณที่ตกทอดมาจากต้นตระกูลคือ “ลัวะ” รูปแบบชิ้นเชียงแสนของกลุ่มนี้จะปรากฏทั้งแบบโครงสร้างที่สม่ำเสมอซึ่งแบบมาตรฐานที่มีความนิยมใช้กันอย่างแพร่หลายและชิ้นแบบโครงสร้างที่ไม่สม่ำเสมอซึ่งหาได้น้อยมากในกลุ่มชิ้นเชียงแสนโบราณดังนี้

ผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณแบบที่มีโครงสร้างสม่ำเสมอ เป็นผ้าที่มีการเย็บสองตะเข็บหรือสามตะเข็บต่อด้วยตีนจกที่ใช้ด้ายหลากสีบนพื้นสีแดงล้วนตัวชิ้นเป็นริ้วลวดลายขวางที่เกิดจากการสลับสีเส้นด้ายและมีการขีดหรือการจกเป็นลวดลายเล็กๆ แทรกอยู่สลับกับลวดลายที่มาจากเทคนิคการมัดก้านเป็นลาย “ขอ” หรือลาย

“โคม” หรือลาย “งูห้อยข้าว” (ลายคลื่น) โดยใช้วรรณะสีของตัวผ้าชิ้นเป็นสีแดง และสีเขียวในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน เชื่อมทั้งสองสีนี้ด้วยสีเหลืองและสีขาวจึงทำให้องค์รวมของผ้าชิ้นดูสว่างไม่มีดทึบ สำหรับตีนจกที่นำมาต่อเป็นตีนชิ้นจะมีลวดลายที่พัฒนาให้มีความแน่นและมีรายละเอียดของลวดลายเพิ่มมากขึ้นจากเดิม แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งการใช้สีมาตรฐานแบบเชียงแสนโบราณ

ผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณที่มีโครงสร้างไม่สม่ำเสมอ ถือเป็นหลักฐานที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก เพราะพบเจอชิ้นรูปแบบดังกล่าวได้น้อยมาก โดยปรากฏเพียงสองแห่งเท่านั้นคือราชบุรี และที่อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน อย่างไรก็ตามชิ้นเชียงแสนโบราณรูปแบบดังที่ได้กล่าวมาของราชบุรีจะพัฒนามาเป็น “ชิ้นดำ” และของอำเภอนาหมื่น จะพัฒนามาเป็น “ชิ้นมาน” ในระยะที่ 2 ของผ้าชิ้นแบบเชียงแสน

ในรายละเอียดของผ้าชิ้นรูปแบบนี้มักนิยมทอด้วยลวดลายที่มีขนาดใหญ่ดูแปลกตาและมีสามตะเข็บเสมอ ซึ่งทอด้วยหลากหลายเทคนิคผสมผสานกันในผ้าชิ้นผืนเดียวแสดงให้เห็นถึงทักษะอันเป็นเลิศของช่างผู้ทอที่ผนวกกับความสามารถทางความคิดผสมผสานลวดลายให้ลื่นไหลไปตามโครงสร้างแบบไม่สม่ำเสมอโดยมีความแตกต่างใน

ภาพเปรียบเทียบลักษณะของชิ้นเชียงแสนโบราณแบบท้าววังผาด้านซ้าย-ชิ้นแบบโครงสร้างลวดลายสม่ำเสมอต่อเนื่องด้วยตีนจกกลาง-ชิ้นแบบโครงสร้างลวดลายสม่ำเสมอต่อเนื่องที่เรียกว่าชิ้นลื้อเชียงแสนด้านขวา-ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว เป็นภาพกลุ่มสตรีนุ่งชิ้นที่มีลายกากบาทมีทั้งแบบต่อเนื่องและไม่ต่อเนื่อง

กระบวนการทอผ้าชิ้นแบบโครงสร้างสม่ำเสมอที่จะเป็นลักษณะของการทำซ้ำๆ จึงถือว่าผ้าชิ้นโครงสร้างแบบไม่สม่ำเสมอคือสุดยอดของมรดกชิ้นเชียงแสนโบราณที่บรรพบุรุษได้ทิ้งเอาไว้ให้

น่าน...

นครน่านถือเป็นเมืองที่มีผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณที่หลากหลายรูปแบบ ทั้งนี้เพราะเป็นเมืองแบบพหุสังคมที่มีกลุ่มชนมากกว่าหนึ่งกลุ่มอยู่อาศัยร่วมกัน จึงเกิดการผสมผสานแลกเปลี่ยนกับกลุ่มชนรอบข้างจนเกิดเป็นชิ้นเชียงแสนโบราณที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองน่านไปในที่สุดโดยสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 รูปแบบดังนี้

รูปแบบแรกคือแบบท้าววังผา (วัดหนองบัว) ถือเป็นชุมชนเก่าแก่ของเมืองน่านก่อนการย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อำเภอภูเพียงในปัจจุบัน โดยกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่นี้มีสองกลุ่มใหญ่นั่นคือชาวไทยวน และชาวไทลื้อ ซึ่งชาติพันธุ์ทั้งสองกลุ่มนี้มีความใกล้ชิดกันมาตั้งแต่สมัยก่อนเมืองแตก โดยผ้าชิ้นรูปแบบเชียงแสนโบราณของบริเวณดังกล่าวยังปรากฏไปไกลจนถึง

แถบแขวงไชยบุรีในประเทศลาว ทั้งนี้ผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณกลุ่มดังกล่าวมีจำนวนน้อยมาก เนื่องจากเป็นชิ้นเชียงแสนโบราณยุคเริ่มแรกของเมืองน่านซึ่งอาจสูญหายไปตามกาลเวลา

ผ้าชิ้นกลุ่มนี้จะใช้วัสดุในการทอคือไหมแบบพื้นบ้าน ที่มีเส้นใหญ่และหยาบ โดยทอเป็นชิ้นแบบสองตะเข็บหรือสามตะเข็บ เย็บนิยมโครงสร้างลวดลายแบบสม่ำเสมอเป็นลวดลายริ้วขวางสลับกับท้องผ้าที่มีลวดลายที่เกิดจากการมัดก้านเส้นพุ่ง (มัดหมี่) เป็นรูปหงส์คาบโคม หรือการจกด้วยสีต่างๆ เป็นรูปดอกจัน (ตาเหลว) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการปกป้องคุ้มครองหรือลายกากบาท ซึ่งเป็นลวดลายดั้งเดิมของชิ้นแบบเชียงแสนโบราณสืบมาในสมัยก่อนเมืองแตกอีกทั้งยังปรากฏหลักฐานจากภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังที่วัดหนองบัวเป็นกลุ่มสตรีนุ่งชิ้นเชียงแสนโบราณลายกากบาทแบบต่อเนื่องและไม่ต่อเนื่องแบบชิ้นลื้อเชียงแสน

สำหรับผ้าชิ้นรูปแบบดังกล่าวสามารถใช้ได้ทั้งชาวไทลื้อและชาวไทยวน โดยมีข้อสังเกตคือหากต่อเนื่องด้วยผ้าพื้นสีครามและปรากฏแถบสีเหลืองบริเวณส่วน

ภาพแสดงลักษณะของชินเชียงแสนโบราณแบบราชบุรีด้านซ้าย-ชินแบบโครงสร้างลวดลายสม่ำเสมอ
ต่อด้วยตีนจกด้านขวา-ชินแบบโครงสร้างลวดลายไม่สม่ำเสมอจนทอรวดไม่มีตีนจก

ท้ายสุดของตัวชินจะเป็นผ้าชินของชาวไทลื้อเท่านั้น ซึ่งจะเรียกว่า “ชินลื้อเชียงแสน” แต่หากเป็นชินที่มีการต่อด้วยตีนจกสามารถเป็นได้ทั้งผ้าชินของชาวไทยวนและของชาวไทลื้อ กล่าวคืออาจมีการผสมผสานวัฒนธรรมกันทางเครือญาติ ตัวอย่างเช่น ครอบครัวชาวไทยวนได้ลูกสะใภ้เป็นชาวไทลื้อ และได้มีการแลกเปลี่ยนเทคนิคทางเชิงช่างภายในครัวเรือนจนเกิดการผสมผสานกันของตีนจกแบบไทยวน และตัวชินแบบไทลื้อ ทั้งนี้ผ้าชินในรูปแบบนี้อาจจะเป็นได้มากกว่าผ้าที่สวมใส่คืออาจใช้ในพิธีกรรมสำคัญหรือใช้เป็นผ้ามรดก (มุลมั่ง) ก็อาจเป็นได้

รูปแบบที่สองคือแบบในเวียง (ในเมือง) หลังจากที่มีการอพยพย้ายถิ่นฐานจากเมืองบัว (อำเภอบัว) มาตั้งเมืองหลวงแห่งใหม่ซึ่งปัจจุบันคือ อำเภอกู่เพียง ผ้าชินกลุ่มนี้จึงได้ทอขึ้นใหม่ในระยะเวลาถัดจากจาก ชินเชียงแสนโบราณรูปแบบท้าวผา (เมืองเก่า) โดยรูปแบบยังคงมีความคล้ายคลึงกับชินแบบท้าวผาแต่จะลดทอนลวดลายบางส่วนลงให้มีความเป็นแบบแผนและเรียบร้อยตามรสนิยมแบบชาวเวียง ซึ่งจะนิยมสร้างลวดลายบนตัวชินด้วยเทคนิคการจกเป็นลายเล็กละเอียดและนิยมโครงสีที่ไม่ตัดกันมากจนเกินไป

ผ้าชินเชียงแสนโบราณแบบในเวียงจะมีลักษณะเป็นผ้าชินสองตะเข็บ หรือสามตะเข็บก็ได้ ลวดลายบนตัวชินเป็นโครงสร้างแบบสม่ำเสมอมีแถบลายริ้วจาก

การพุ่งเส้นด้ายสลับสีตรงกลางลายริ้วมีการขิดลายเล็กและคันด้วยส่วนที่เป็นท้องผ้าซึ่งจะมีการสร้างลวดลายด้วยเทคนิคการจกด้วยสีต่างๆ เป็นลวดลายดอกลอยห่างๆโดยมีลักษณะเป็นทรงเรขาคณิตหรือลาย “โคม” ด้วยเทคนิคแบบ “ขึ้นฮูลงฮู” (ขึ้น 1 รูลง 1 รูลงของช่องฟิม) ต่อด้วยตีนจกลายเชียงแสนหงส์ดำที่มีพื้นสีแดงล้วน ผ้าชินเชียงแสนโบราณแบบในเวียงบางผืนได้รับเอาเทคนิคการทอผ้าจากราชสำนักสยามเข้ามาใช้ด้วยเทคนิคการ “ถมเกสร” เป็นดอกลอยบางครั้งมีการใช้ผ้าเข้มขาบมาเย็บต่อตรงตีนชิน เพื่อแสดงฐานะของผู้สวมใส่อีกทั้งยังมีการใช้วัสดุมีค่าในการทออย่างพุ่มเพ็ญ เช่น ไหมค่าที่ต้องนำเข้ามาจากประเทศอินเดีย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผ้าชินเชียงแสนโบราณรูปแบบนี้จะใช้เฉพาะสำหรับรสนิยมแบบชนชั้นสูงหรือชาวในเวียงเท่านั้น

รูปแบบที่สามแบบนาหมื่นเวียงसानน้อย ผ้าชินเชียงแสนโบราณกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ทอขึ้นภายหลังจากสองแบบแรกที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่มีความพิเศษเพราะมีการใช้เทคนิคการทอที่มีความหลากหลายเป็นอย่างมาก โดยพื้นที่สามอำเภอในบริเวณดังกล่าวมีกลุ่มชนอาศัยอยู่ร่วมกันสามกลุ่มใหญ่คือชาวไทยวนชาวไทพวน และชาวไทลื้อ ซึ่งเป็นสาเหตุให้มีการผสมผสานแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมการทอผ้ากันอย่างอิสระทำให้ชินเชียงแสนโบราณกลุ่มนี้มีความวิจิตรงดงามไปโดยปริยาย

ภาพแสดงลักษณะของชิ้นเยี่ยงแสนโบราณแบบในเวียงคำชัย-ชิ้นแบบโครงสร้างสม่ำเสมอ
ที่ต่อตีนจกและไม่ต่อตีนจกกลาง-เทคนิคการถักเกร็ดด้านขวา-แถบผ้าเข้มขาบ

สำหรับชิ้นล้อเชียงแสนที่อยู่ในบริเวณดังกล่าวจะมีลักษณะตัวชิ้นที่เย็บประกอปกันสองตะเข็บหรือสามตะเข็บ ต่อด้วยผ้าฝ้ายสีครามเป็นเชิงผ้าชิ้นลวดลายบนตัวชิ้นเป็นโครงสร้างที่สม่ำเสมอ มีชุดริ้วแถบสีคั่นด้วยลวดลายเรขาคณิตจากเทคนิคการเกาะลัว้งด้วย

ด้ายสีสันต่างๆ ในส่วนแถบสีเหลืองด้านล่างสุดของตัวผ้าชิ้นแต่เดิมจะเป็นแค่แถบสีเหลืองธรรมดา (แบบท้าวผา) แต่สำหรับล้อเชียงแสนในบริเวณนี้จะมีการเปลี่ยนแถบสีเหลืองดังกล่าว เป็นการขีดลวดลายด้วยด้ายสีเหลืองแทน

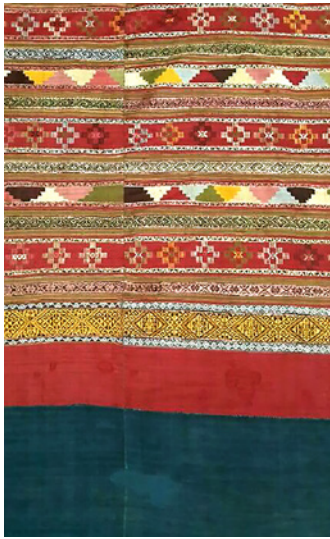
ผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณแบบที่ต่อกับตีนจกมีการทอตัวชิ้นด้วยหลายเทคนิค เช่น เกาะลัว้ง จก ขิด มัด ก่าน (มัดหมี่) และปั่นไก อยู่ในลักษณะโครงสร้างที่สม่ำเสมอ เย็บต่อกับตีนจกลายเชียงแสนหงส์ดำที่มีการผูกลวดลายอย่างไม่ซับซ้อน โดยใช้วัสดุหลักในการทอเป็นไหมแบบพื้นบ้านและมีวัสดุอื่นๆ ผสมคือไหมจีน ฝ้ายและเส้นไหมคำ ซึ่งวัสดุเหล่านี้อาจเกิดจากการแลกเปลี่ยนกับชุมชนชาวไทยกลุ่มอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันนั่นเอง

การทอชิ้นลวดลายพิเศษรูปแบบดังกล่าวมีทั้งการนำมาสวมใส่จริงในวันพิเศษ เช่น ประเพณีงานบุญสำคัญ วันกินแขกแต่งงาน หรือเป็นการทอขึ้นเพื่อใช้เป็นผ้ามรดก (มูลมัง) ให้ลูกหลานเก็บรักษาไว้เป็นสมบัติของวงศ์ตระกูลและบางผืนก็ทอขึ้นเพื่อสำหรับใช้ในพิธีกรรม

โดยตรง นั่นคือเป็นการทอขึ้นเฉพาะเพื่อใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงบรรพบุรุษ และนอกเหนือจากผ้าชิ้นยังมีข้าวของเครื่องใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ อีกด้วย ได้แก่ ขันหมากมีดดาบน้ำตัน (คนโท) ทับผ้า ซึ่งเครื่องของเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีความพิเศษไม่ต่างไปจากผ้าชิ้นโดยมีวิธีการเก็บรักษาแบบกระจายอยู่กับบ้านลูกหลานในวงศ์ตระกูลครั้งถึงงานพิธีเขาเหล่านั้นต้องนำเครื่องของทั้งหมดมารวมกันเพื่อประกอบพิธีเลี้ยงบรรพบุรุษที่จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ และนั่นก็คือกุศโลบายที่บรรพบุรุษได้วางเอาไว้ เพื่อเป็นการบังคับให้ลูกหลานต้องเข้าร่วมพิธีกรรมสำคัญอย่างพร้อมหน้ากันนั่นเอง

ลำปาง...

อำเภอเถินและอำเภอเกาะคาในปัจจุบันคือบริเวณที่ชาวเชียงแสนได้ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่หลังการอพยพโดยผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณที่ปรากฏอยู่ในบริเวณนี้มีรูปแบบที่ค่อนข้างเรียบง่ายและมีความดิบของวัสดุค่อนข้างมาก ซึ่งนิยมใช้วัสดุหลักในการทอคือไหมพันธุ์พื้นบ้านเส้นใหญ่และหนา อีกทั้งยังมีการมีวิธีการผลิตเส้นไหมที่ไม่ปราณีตมากนัก โดยสังเกตได้จากเส้นไหมบางตำแหน่งก็มีขนาดใหญ่หรือบางตำแหน่งก็มีเส้นที่เล็กบางไปจนถึงปมปมที่เกิดจากซี่ไหม (เปลือกของรังไหมที่อยู่ชั้นในสุด) ซึ่งสามารถพบเห็นลักษณะดังกล่าวได้ทั่วไปของผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณของกลุ่มนี้

ภาพแสดงลักษณะของชิ้นเชิงสนโบราณแบบนาหมื่นเวียงสาหรือน้อยด้านซ้าย-ชิ้นลื้อเชิงสนด้านขวา-ชิ้นแบบโครงสร้างสามเหลี่ยมต่อด้านจกและภาพขยายเทคนิคการเกาะลิ้งด้วยไหมสีต่างๆเป็นลวดลายเรขาคณิต

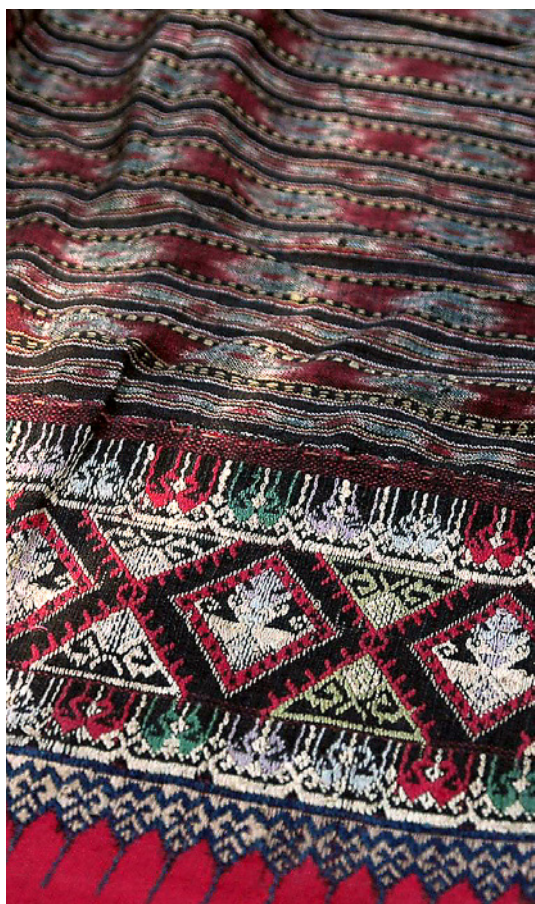
ภาพแสดงลักษณะของชิ้นเชิงสนโบราณแบบลำปางด้านซ้าย-ชิ้นจกทั้งผืนลายคิ้วดอกเอื้องด้านขวา-ชิ้นตีนจกต่อด้านลายริ้วธรรมดา

สำหรับความเรียบง่ายเกิดจากการตัดทอนลวดลายให้มีรูปแบบที่ไม่ซับซ้อนทั้งลวดลายของตัวผ้าชิ้นหรือลวดลายของตีนจกรวมถึงกรรมวิธีการทอที่ลดทอนเทคนิคลงจนกลายเป็นชิ้นแบบตะเข็บเดียว กล่าวคือลวดลายสลับริ้วสีขวงลำตัวเกิดจากเส้นด้ายในทางเส้นยืนและลวดลายจกเกิดทางเส้นพุ่ง ซึ่งแตกต่างจากชิ้นโบราณที่ร่วมร่นกันของกลุ่มอื่นๆ ที่มักจะสร้างลวดลายริ้วสลับสีทางเส้นพุ่งและจกหรือขีดลวดลายทางเส้นพุ่งด้วยเช่นกัน

ลักษณะของชิ้นเชิงสนโบราณกลุ่มนี้มีอยู่ด้วยกันสองรูปแบบคือ ชิ้นตีนจกที่ตัวเป็นลายจกและชิ้นตีนจกที่ตัวเป็นผ้าพื้นลายทางริ้วธรรมดา โดยผ้าชิ้นตีนจกที่ต่อกับตัวจกนิยมลวดลายที่มีลักษณะของเครือเถาพรรณพฤษชาเลื้อยทอดตัวในแนวยาว ซึ่งมีชื่อลายเรียกว่า “สร้อยดอกหมาก” หรือ “คิ้วดอกเอื้อง” ต่อกับตีนจกลายเชิงสนหงส์ดำลายต่างๆ บนผ้าพื้นสีแดงล้วนหรือสีแดงสลับกับสีเขียวของเส้นยืน

ภาพแสดงลักษณะของซิ่นเชียงแสนโบราณ แบบเชียงใหม่-ลำพูน (ซ้าย) - ซิ่นตีนจกตัวซิ่นมัดก้านลายโคมและลายงูห้อยข้าวแบบเชียงใหม่ (กลาง) - ซิ่นตีนจกต่อตัวมัดก้านลายโคมแบบเชียงใหม่, (ขวา) - ซิ่นตีนจกต่อตัวซิดแบบลำพูน

ภาพขยายลักษณะการย่นเส้นยืนสองสีด้วยสีแดงและสีดำแบบเชียงใหม่

เชียงใหม่-ลำพูน...

ซิ่นเชียงแสนโบราณของเชียงใหม่ปรากฏด้วยกันสองพื้นที่คือ อำเภอสอด และอำเภอแม่แจ่ม ส่วนจังหวัดลำพูนพบที่อำเภอลี้ โดยผ้าซิ่นกลุ่มนี้มีลักษณะพิเศษร่วมกันคือ เป็นซิ่นแบบสองตะเข็บเย็บตัวซิ่นนิยมใช้วรรณะสีเขียวเป็นหลัก และนิยมการสร้างลวดลายด้วยเทคนิคการมัดก้านหรือคาคก้าน (มัดหมี่) เป็นลาย “โคม” ซึ่งเป็นการมัดกันสี 3 สีคือ สีแดงสีเขียว และสีเหลืองสำหรับลาย “งูห้อยข้าว” ที่มีลักษณะเหมือนลอนคลื่นจะมัดกันสีสองสีคือสีเขียว และสีเหลือง นอกจากเทคนิคการมัดก้านอันเป็นที่นิยมยังมีการสร้างลวดลายบนตัวซิ่นด้วยเทคนิคการจก และการซิด เป็นลายเรขาคณิตขนาดเล็กแต่ก็ได้รับความนิยมมากนัก

ตีนซิ่นจกแบบอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน หรืออำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ บางผืนมีลักษณะลวดลายคล้ายคลึงกับตีนจกของผ้าซิ่นเชียงแสนโบราณในกลุ่มลำปาง กล่าวคือนิยมลายตีนจกลายเชียงแสนหงส์ดำที่ผูกวลลายแบบต่างๆ จกด้วยเส้นไหมสลัสนับผ้าพื้นสีแดง และสีเขียวสลับกันของเส้นยืนเป็นช่วงๆ โดยจะมีพื้นที่สีแดงมากกว่าพื้นที่สีเขียวแต่สำหรับตีนจกของอำเภอสอดจังหวัดเชียงใหม่ ในบางผืนยังพบว่ามีการใช้เส้นยืน

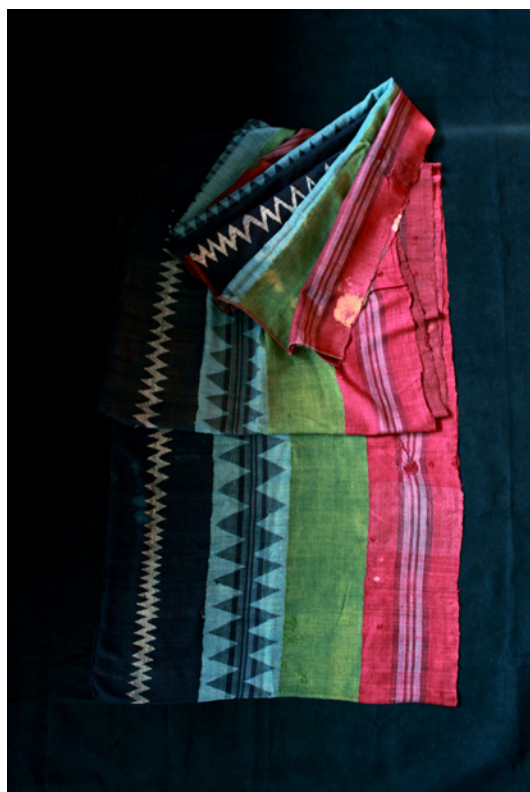

ภาพเปรียบเทียบลวดลายบนตัวขึ้นเชิงแสนโบราณแบบอูตรดิตถ์ในด้านซ้ายกับลวดลายชนิดสีเหลืองที่อยู่บริเวณส่วนล่าง
ตัวขึ้นลือเชิงแสนแบบนาหมื่นเวียงसानน้อยซึ่งมีลักษณะที่ใกล้เคียงกันทั้งสีเส้นและโครงสร้างการผูกมัดลวดลาย

เป็นสองห้องสี โดยการใช้ด้ายสีดำเป็นพื้นหลังของส่วนที่เป็นลวดลายจาก และพื้นสีแดงสำหรับส่วนที่เป็นพื้นที่ว่างไปจนสุดริมผ้า ทั้งนี้ลักษณะการใช้เส้นยืนสองสีดังกล่าวได้กลายมาเป็นเอกลักษณ์ของตีนจกในสมัยรัชกาลที่ 5 ลงมา และเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายทั่วเขตล้านนาตอนบนซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าในอดีตเมืองเชียงใหม่ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาย่อมมีการพัฒนาการที่รวดเร็วกว่าหัวเมืองอื่นๆ เนื่องด้วยปัจจัยในการเข้ามาของอิทธิพลภายนอกที่ส่งมายังเมืองหลวงโดยตรง จากนั้นจึงส่งอิทธิพลให้กับเมืองลูกหลวงอื่นๆ ต่อไป ด้วยเหตุผลนี้เองที่ทำให้ผ้าขึ้นเชิงแสนโบราณของอำเภอฮอดจังหวัดเชียงใหม่มีลักษณะค่อนข้างแตกต่างจากผ้าขึ้นเชิงแสนโบราณรูปแบบดั้งเดิมเพราะเกิดจากการพัฒนาที่รวดเร็วกว่าผ้าขึ้นเชิงแสนโบราณร่วมรุ่นในกลุ่มอื่นๆ นั่นเอง

อูตรดิตถ์...

จังหวัดอูตรดิตถ์มีชาวเชียงแสนอาศัยอยู่บริเวณสองที่คืออำเภอท่าปลา และอำเภอลับแล โดยขึ้นเชิงแสนโบราณยุคที่หนึ่งจะปรากฏที่อำเภอท่าปลา ส่วนอำเภอ

ภาพแสดงลักษณะของผ้าด้อยทอดด้วยเทคนิคเกาะล้งด้วยไหมสีที่แตกต่างกันเป็นลายจิกแซกตลอดความยาวของผืนผ้า

ลับแลไม่ปรากฏขึ้นเชียงแสนโบราณแบบยุคที่หนึ่ง แต่จะพบขึ้นเชียงแสนโบราณแบบยุคที่สองเป็นต้นมา สำหรับขึ้นแบบอำเภอท่าปลาจะเป็นขึ้นเชียงแสนโบราณที่มีการทอขึ้นล่าช้ากว่าขึ้นเชียงแสนโบราณในยุคเดียวกัน อีกทั้งมีรูปแบบที่คลี่คลายไปจากแบบจารีตค่อนข้างมาก เนื่องด้วยอิทธิพลของชาวไทยลาวและชาวไทพวนที่อาศัยอยู่ร่วมชุมชนในบริเวณดังกล่าว อีกทั้งยังมีอาณาเขตติดต่อกับชุมชนไทลื้อของอำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน ซึ่งมีการส่งต่ออิทธิพลของรสนิยมในการใช้สี หรือรสนิยมของการผูกมัดลายที่ซับซ้อนตามความถนัดของกลุ่มชาวไทยลาวและไทลื้อ

ขึ้นเชียงแสนโบราณกลุ่มนี้จะใช้วรรณะสีร้อนเป็นหลัก กล่าวคือใช้สีแดงเป็นผ้าพื้นแล้วสร้างลวดลายหลักด้วยด้ายสีเหลือง และสีขาว จนทำให้ผืนผ้าดูร้อนแรงและมีความสว่างเป็นอย่างมาก ในส่วนของตีนจก

ได้มีการพัฒนาลวดลายให้มีความแน่นละเอียด และมีขนาดพื้นที่ของลวดลายจากค่อนข้างกว้าง โดยบางผืนมีลวดลายจากเต็มทั่วทั้งผืนผ้าจนแทบไม่เหลือพื้นที่ที่เป็นผ้าพื้นตามแบบอย่างของตีนจกเชียงแสนโบราณแบบจารีตนิยม

เอกลักษณ์ของผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณในกลุ่มนี้คือ ลวดลายจกสีเหลืองขนาดใหญ่บนตัวผ้าชิ้นที่เป็นแนวขวางลำตัว มีลักษณะลวดลายคล้ายคลึงกับแถบลายขีดสีเหลืองที่ปรากฏอยู่ด้านล่างสุดของตัวชิ้นไทลื้อเชียงแสนแบบนาหมื่น เวียงสา นาน้อย ซึ่งลวดลายจากบนตัวชิ้นที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเรียกว่าลาย “ดอกเคี้ยะ” ที่แปลว่าดอกลำเจียก โดยตามธรรมชาติของดอกลำเจียกจะเป็นเครือย่อยลงมามีกลีบแหลมสลับกัน ขยายขวากคล้ายกับดอกของต้นหมาก ด้วยเหตุนี้ชื่อลายดอกเคี้ยะจึงไม่สัมพันธ์กับรูปแบบลวดลายที่ปรากฏบนตัวผ้าชิ้น แต่จะคล้ายคลึงกับลายเรขาคณิตที่พบบนตัวชิ้นของชาวไทลื้อเชียงแสนมากกว่าในส่วนตัวว่า “ดอกเคี้ยะ” สามารถนำไปอ้างอิงได้กับชิ้นเชียงแสนโบราณกลุ่มลำปางที่มีลวดลายเป็นลายเครือเถาว์มีกลีบแหลมสลับกันขยายและขวา จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ทราบได้ว่าลาย “ดอกเคี้ยะ” แต่เดิมน่าจะเป็นลายเถาว์พฤษภาเลื้อยอยู่บนตัวชิ้นซึ่งมีกลีบแหลม ต่อมาชาวชาวไทยวนเชียงแสนที่อาศัยอยู่บริเวณอำเภอกาฬศิลาได้ทำการทอผ้าชิ้นขึ้นมาใหม่ โดยยังคงยึดถือโครงสร้างของผ้าชิ้นในแบบดั้งเดิมแต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงลวดลายอันเป็นอิทธิพลของชาวไทลื้อเชียงแสน ซึ่งยังคงเรียกขานตัวชิ้นที่มีลวดลายขวางลำตัวในลักษณะนี้ว่า “ชิ้นดอกเคี้ยะ”

ผ้าด้อย...

นอกเหนือจากผ้าชิ้นแบบเชียงแสนโบราณที่ใช้สำหรับสตรีตามที่ผู้เขียนได้อธิบายไว้ในบทความตอนบนยังมีผ้าโบราณอีกกลุ่มหนึ่งที่มีอายุเวลายาวนานกับกับชิ้นเชียงแสนโบราณแบบท้าวังผาและขึ้นไป นั่นคือผ้านุ่งของฝ่ายชายซึ่งจะเรียกรวมๆว่า “ผ้าด้อย” โดยผ้านุ่งนี้จะเป็นผ้าผืนใหญ่ และมีความยาวประมาณ 3 เมตรทอด้วยไหมพื้นบ้านล้วน ย้อมเส้นใยด้วยสีธรรมชาติตามแบบอย่างโครงสร้างแบบเชียงแสนโบราณ ด้วยเทคนิคการเกาะลัว้งทั้งผืน ทั้งนี้ผ้านุ่งดังกล่าวถือว่าเป็นผ้าหายากที่พบ

เจอได้ไม่มากนัก เพราะกลุ่มชนที่ใช้ผ้านุ่งดังกล่าวจะเป็นระดับชนชั้นปกครอง เช่น ตำแหน่งแสน หรือเจ้าหลวง โดยมีหลักฐานการพบเจอศิลปวัตถุคือได้พบผ้าด้อยในลักษณะนี้เจอพร้อมกับผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณของแพร่ ทำให้ทราบได้ว่าเป็นผ้าที่มาจากฐานเดียวกันและมีความสำคัญมาก เนื่องจากมีการเก็บรักษาส่งต่อมาหลายรุ่นจนถึงปัจจุบัน

ความตอนท้าย...

บทความเรื่อง “ชิ้นเชียงแสน...ยอแสงแห่งอารยธรรม” เป็นบทความเรื่องที่ 2 ที่ผู้เขียนได้มีโอกาสเขียนลงในวารสารร่วมพยอม ทั้งนี้เพื่อวัตถุประสงค์คือต้องการเผยแพร่เนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับผ้าชิ้นเชียงแสนโบราณให้แก่ผู้ที่สนใจโดยผู้เขียนได้เรียบเรียงเนื้อหาและนำเสนอในรูปแบบบทความกึ่งวิชาการซึ่งมีการเชื่อมโยงการเปรียบเทียบการตั้งสมมุติฐานและการไขเหตุผล โดยผู้อ่านสามารถนำความรู้ไปต่อยอดทางความคิดแล้วนำไปพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรมต่อไป

การเขียนบทความจะสมบูรณ์แบบไม่ได้ถ้าหากขาดรูปภาพของศิลปวัตถุที่ใช้ในการประกอบบทความซึ่งผ้าโบราณเหล่านี้ส่วนใหญ่ล้วนเป็นสมบัติส่วนตัวของเอกชน โดยผู้เขียนได้รับความอนุเคราะห์จากท่านทั้งหลายในการบันทึกภาพและการให้ข้อมูลประวัติความเป็นมาของผ้าในแต่ละผืน จึงขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้อนุเคราะห์มาในกาลนี้

จากการศึกษาเรื่องชิ้นเชียงแสนเป็นอีกหนึ่งความท้าทายของผู้เขียนเอง ทั้งนี้เพราะต้องอาศัยการเก็บข้อมูลและหลักฐานที่จำเป็นต่อการศึกษางานเชิงลึก ซึ่งหลักฐานดังกล่าวได้หลงเหลือมาถึงยุคปัจจุบันน้อยมาก ประกอบกับการศึกษาเรื่องสิ่งทอไม่มีหลักฐานยืนยันได้ชัดเจนเหมือนการอ่านจารึกหรือการเปรียบเทียบพุทธศิลป์โดยทั่วไป ดังนั้นความบางตอนอาจคลุมเครือไปบ้างเปรียบเหมือนพระอาทิตย์อสดงในยามเช้าที่พอทำให้เห็นทางแต่ก็ไม่ได้สว่างจ้าชัดเจนแจ่มคล้ายกับสิ่งที่บรรพบุรุษได้ทิ้งศิลปวัตถุชิ้นสำคัญเอาไว้ให้พวกเราซึ่งเราต้องมีหน้าที่ตามหาคำตอบ เพื่อรู้วาระหนึ่งเขาเหล่านั้นคิดอะไรทำอะไรเพราะ “หากไม่มีพวกเขา ก็ไม่มีพวกเราในวันนี้”

อาหารรักษาโรค

เรื่อง: พญ.ลลิตา ชีระศิริ¹

บรรพบุรุษของเราใช้อาหารเป็นยามานับพันปี สำหรับคนสมัยก่อนมีอาหารที่ต้องกินเพื่อรักษาสุขภาพ และมีของแสลงที่ห้ามกินด้วย

สมัยที่การแพทย์ของเรายึดหลักแนวคิดเกี่ยวกับธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ ผู้รักษาสุขภาพในสมัยนั้นจึงพิถีพิถันเป็นพิเศษ หากคนธาตุดินไม่ย่อยากป่วย จะต้องกินอาหารประเภทหนึ่ง มีอาหารต้องห้ามอีกประเภทหนึ่ง คนธาตุน้ำจะมีของกินของแสลงอีกแบบหนึ่ง ไม่เหมือนกัน แต่หากป่วยแล้ว คนสมัยก่อนก็หันมาใช้อาหารเป็นยา รักษาโรค ลองรักษาตัวเองก่อน ก่อนที่จะใช้สมุนไพร ไปหาหมอเมือง หรือกระทั่งไปหาหมอฝรั่ง หรือแพทย์แผนปัจจุบันตามลำดับ ด้วยวิธีนี้ผู้ใหญ่ในบ้านที่มีประสบการณ์มาก่อน สามารถดูแลลูกหลานคนในบ้านได้ นับเป็นวัฒนธรรมล้านนา ที่สร้างความเหนียวแน่น อบอุ่นในครอบครัว ในชุมชน

ลองนึกย้อนดูว่าสมัยก่อนแม่อุ้ยป้ออุ้ย ให้กินอาหารประเภทไหน เมื่อมีอาการป่วย แล้วนำภูมิปัญญานั้นกลับมาใช้ บางทีเราอาจจะไม่ต้องกินยาเคมีแผนปัจจุบัน กระทั่งตามประสบการณ์การใช้อาหารเป็นยา ของศูนย์ธรรมชาติบำบัดลัทธิมีดังต่อไปนี้

โรคกระเพาะ

โรคเกี่ยวกับกระเพาะ ตั้งแต่โรคกระเพาะอักเสบ แผลในกระเพาะ ไปจนถึงกรดไหลย้อน ลำไส้แปรปรวน ซึ่งเป็นโรคสมัยใหม่ ทั้งหมดนี้มีอาการคล้ายคลึงกัน จนคนโบราณเหมาว่าเป็นโรคกระเพาะลำไส้พิการหมด กลุ่มอาการเหล่านี้ได้แก่ ปวดท้อง แสบท้อง เรอเปรี้ยว หิวก็ปวด อิ่มก็ปวด ลมในท้องมาก แน่นท้อง

คนโบราณมีวิธีแก้ดังต่อไปนี้

1. กินกล้วยดิบตากแห้ง

วิธีทำคือ ตัดเอากล้วยน้ำว้าดิบมาจากเครือสักหัวหนึ่ง ปอกเอาเปลือกออกบ้าง แล้วหั่นเป็นแว่น ปล่อยให้หนาเกินไป เอาใส่กระด้งตากแดดไว้จนแห้ง แล้วเก็บไว้ให้เคี้ยวกินครั้งละ 2-3 แว่น ก่อนกินข้าววันละสามมื้อ และหากรู้สึกแสบท้อง กรดไหลย้อน ก็เอามาเคี้ยวกินได้อีก

ภายใน 1 สัปดาห์ อาการจะทุเลาลง

หมายเหตุ คนโบราณว่ากล้วยดิบมีฤทธิ์ฝาดสมาน แถมมีแป้งเอาไว้ต้านกรดในกระเพาะที่หลั่งออกมา กล้วยดิบแห้งจึงใช้ได้ดีในกรณีโรคกระเพาะ

2. กินขมิ้นชัน

ขมิ้นเหลือง เอามาฝานแล้วตากแห้ง นำมาบดแล้วปั้นกับน้ำผึ้งเป็นลูกกลอน กินครั้งละเท่าปลายก้อย ก่อนอาหาร

หมายเหตุ ขมิ้นใช้แก้อาการอักเสบในกระเพาะ ลำไส้ได้ แคมมีฤทธิ์ขับลม จะทำให้สบายท้องได้

สังเกตบ้างไหมว่า อาหารพื้นเมืองทางเหนือที่เขาใส่ขมิ้นเข้าไปเป็นเครื่องปรุงมีมากมาย ตั้งแต่ไส้อั่ว แอ็บปลา กระบอง แกงฮังเล กระทั่งใช้เป็นเครื่องต้มยำ ฯลฯ ทั้งหมดนี้ก็เพื่อใช้ขมิ้นเข้าไปช่วยย่อยอาหารที่อาจจะมียะมันมากเกินไป และใช้ดับคาวปลา

3. ต้มน้ำกะหล่ำปลี

วิธีทำคือ เอากะหล่ำปลีปลอดสารพิษมา ½ หัว คั้นแยกกาก เอาแต่น้ำมาดื่ม แต่อย่าให้นานกว่า 2 สัปดาห์ หากอยากอร่อยสามารถเติมแอปเปิ้ลไปคั้นด้วยกันสัก 1 ลูก

1 ผู้อำนวยการศูนย์ธรรมชาติบำบัดลัทธิ

รูปที่ 1 กล้วยดิบริกษาโรคกระเพาะ

รูปที่ 2 ผักฮ้วนหมู หรือกระทุงหมาบ้า
เอามาแกงได้ทั้งยอด ใบอ่อนและดอก

หมายเหตุ กระหล่ำปลีสีมักลุดาไทโอนเป็นสารต้านอนุมูลอิสระฤทธิ์แรง สามารถแก้อาการอักเสบของกระเพาะอาหารได้ดี เคยมีรายงานว่าคนดื่มน้ำกะหล่ำปลีเป็นประจำติดกันประมาณ 2 สัปดาห์ จะหายจากโรคกระเพาะได้ อยากลองดูก็คงไม่เสียหาย เพราะปริมาณกะหล่ำปลีสตขนาดนี้ไม่ได้รับกวนการทำงานของต่อมไทรอยด์แต่อย่างใด

อีกประการหนึ่งน้ำแอปเปิ้ลเป็นต่างอ่อนๆ เหมาะสำหรับโรคกระเพาะ เมื่อนำมาคั้นรวมกัน ก็จะรักษากระเพาะได้ดีขึ้น

ป้องกันและรักษาไข้หวัด

เวลาอากาศเปลี่ยนแปลง จากฤดูร้อนเป็นฝน จากฤดูฝนเป็นฤดูหนาว ส่วนมากคนเรามักจะป่วย รู้สึกตะครันตะครอ ยิ่งช่วงไหนอากาศเดี๋ยวยร้อน เดี๋ยวนหนาว บางครั้งฝนตกทำให้อากาศเย็นลงรวดเร็ว ร่างกายปรับตัวตามไม่ทัน ประกอบกับเชื้อไวรัสในอากาศแพร่พันธุ์อย่างรวดเร็ว คนโบราณล้านนานิยมใช้อาหารกินเพื่อความสบายเนื้อสบายตัวในระยะนี้ ยกตัวอย่างเช่น

1. แกงผักฮ้วนหมู (กระทุงหมาบ้า)

วิธีทำคือ เก็บยอดฮ้วนหมูมาล้างน้ำ แกงกับปลาแห้ง ซึ่งเป็นแกงพื้นบ้านแบบล้านนา แล้วชดน้ำแกงเข้าไประ้อนๆ ให้เหี่ยวออก แค่นี้อาการร้อนรุ่มไม่สบายตัวก็จะหายไปเอง

หมายเหตุ คนโบราณนิยมปลูกผักฮ้วนหมูไว้ในบ้าน เพื่อเก็บเอามาใช้ยามไม่สบาย ผักฮ้วนหมูมีรสขมเย็น ใช้บรรเทาความร้อนในร่างกาย จึงสามารถกินแกงไข้หวัดได้ชะงัดนัก

2. กินดอกแค กินมะระขี้นก

ภาคกลางนิยมกินแกงส้มดอกแคแก้ไข้หวัด แต่การกินดอกแคแบบบ้านเราเพื่อรักษาไข้หวัดนั้นจะไม่นิยมเอาก้านเกรสสีเขียวๆ ที่มีรสขมออกส่วนมะระขี้นกก็นิยมเอามาลวกกินกับน้ำพริกเช่นเดียวกัน

หมายเหตุ คนโบราณทางเหนืออาศัยความขมที่หาได้ในบ้านมาใช้บรรเทาอาการตะครันตะครอที่เกิดขึ้นยามอากาศเปลี่ยน

3. สะเดากินกับย่ำถั่วแปบ

ต้นฤดูหนาวที่เรามาจะเป็นไข้หวัด เป็นฤดูกาลของถั่วแปบพอดี คนโบราณนิยมเก็บมายำแบบพื้นบ้าน โดยนึ่งถั่วแปบก่อนแล้วหั่นบาง ตำพริกย่าง กระเทียม กะปิ หอมแดง ถั่วเน่า จากนั้นเจียวกระเทียมหอมแดง เติริ้วมะนาว ผัดน้ำพริกข้างต้น ใส่สาบิ หมูสับ ผัดพอหมูนุ่ม จึงใส่ถั่วแปบ น้ำปลาร้า ผัดให้เข้ากันโรยหน้าด้วยผักชีต้นหอม กระเทียมเจียว หอมแดงเจียว เท่านั้น

ที่ขาดไม่ได้คือ สะเลียมหรือสะเดาแกล้ม เมนูนี้แก้ไข้หวัดชะงัดนัก

รูปที่ 3 สะเลียม (สะเดา)
นิยมกินกับย่ำถั่วแปบในต้นฤดูหนาว แก้ไข้หวัด

รูปที่ 4 แกงผักขี้หูดแก้อีห้วลม

รูปที่ 5 น้ำพริกแดงคู่กันกับมะกอก

รูปที่ 6 (ซ้าย) มะขามป้อม
มีวิตามินซีมากที่สุด

รูปที่ 7 (ขวา) น้ำบ้านะ
หรือน้ำสมอไทย มีวิตามินซีสูงเช่นกัน

4. แกงผักขี้หูด

ผักขี้หูดเป็นผักหน้าหนาว มีรสเผ็ดนิดๆ ขมน้อยๆ คนสมัยก่อนนิยมกินแกงผักขี้หูดใส่ปลาแห้ง ชดน้ำร้อนๆ อาศัยความขมมาแก้อีห้วลมเช่นเดียวกัน

โรคหวัด ไอ เจ็บคอ เสมหะมาก

เมื่อเป็นหวัด มีไข้ เจ็บคอ ไอ มีเสมหะ คนโบราณก็มีอาหารสำหรับกินแก้เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยก่อนคนล้านนานิยมสูบบุหรี่ขี้โย เวลาเป็นหวัดจึงมักจะทำให้เกิดเสมหะ และไอเรื้อรัง ต้องอาศัยอาหารที่มีวิตามินซีสูงๆ มากินเพิ่มภูมิต้านทาน เช่น มะกอก มะขามป้อม และยอดผักที่มีรสเปรี้ยวปนฝาด สำหรับคนโบราณจึงมีรายการอาหารแก้เสมหะที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. หอมแดง

คนโบราณใช้หอมแดง 7 หัวมาบดแล้วต้มน้ำให้เด็กเล็กกิน เพื่อขับเหงื่อลดไข้ ทั้งยังทำให้เสมหะกลืนหอมแดงจะทำให้เด็กหายใจโล่ง สำหรับเด็กทารกผู้ใหญ่นิยมบดหอมแดงปิดกระหม่อมไว้ด้วยซ้ำไป

หมายเหตุ หอมแดงมี quercetin สารประกอบตัวหนึ่งของวิตามินซี แพทย์แผนโบราณบอกว่า หอมแดงมีพลังอุ่น ใช้ขับเหงื่อ แก้กัดจุมก น้ำมูกไหล เสมหะในคอ โดยเฉพาะเด็กเล็ก

2. มะกอกกับน้ำพริกแดง

หากมีอาการเจ็บคอ ไอ มีเสมหะในคอ คนโบราณล้านนาจะหามะกอกมาผ่าเอาเม็ดออก เอาน้ำพริกแดงปริมาณสักปลายนิ้วใส่ลงไปพร้อมกับ น้ำอ้อย เกลือ และขิง ใช้หมกแทนเมี่ยงไปเรื่อย ๆ จนกว่าอาการจะทุเลาลง

หมายเหตุ มะกอกอุดมด้วยสารต้านอนุมูลอิสระ นับเป็นผลไม้ที่มีวิตามินซีสูงมากชนิดหนึ่ง จึงใช้บรรเทาอาการอักเสบของคอ แก้อเสมหะ และใช้เพิ่มภูมิต้านทานได้ดี

3. น้ำมะขามป้อม

มะขามป้อมเป็นผลไม้ที่มีวิตามินซีสูงสุด โบราณแนะนำให้กินมะขามป้อมวันละ 4 ลูก เพื่อรักษาอาการไอเรื้อรัง นับเป็นวิธีเพิ่มภูมิต้านทานแบบหนึ่ง สมัยนี้การทำน้ำมะขามป้อมดื่มน่าจะสะดวกและอร่อยกว่า

รูปที่ 8
(ซ้าย) :
บ่านะเข้าเย็น (สมอไทย)
(ขวา) :
คั่วบ่านะใช้บ่ายเข้า (ทำข้าวสอได้)

รูปที่ 9 ล้าผักพะ หรือย้าผักปารวมมิตรโครที่เคยกิน
แล้วจะบอกได้ว่าอร่อยจนกินข้าวได้มากขนาดไหน

วิธีทำคือ เอามะขามป้อมมา 4 ลูก ฉေးเอาเม็ดออก ใส่ในเครื่องปั่น เติมนํ้า 1 ถ้วย ปั่นให้ละเอียดแล้วกรอง เอากากออก เติมนํ้าเล็กน้อย อย่าเติมนํ้าตาล เพราะนํ้าตาลหวานๆ จะยิ่งทำให้เสมหะเหนียว ออกยากมากขึ้น หรือจะคั้นนํ้าบ่านะ (สมอไทย) กินด้วยวิธีเดียวกัน ก็จะได้ผลอย่างเดียวกัน

กินเข้าบ่ล้า

อาการเบื่ออาหารมักจะพบในผู้สูงอายุและในเด็ก การกินอาหารไม่ได้ ไม่เพียงพอจะทำให้ร่างกายอ่อนแอลง คนล้ามีวิธีกระตุ้นความอยากอาหาร ยกตัวอย่าง เช่น การใช้บ่านะหรือสมอไทย และกินยอดผักป้าที่มีสี ส้มแดง มีรสเปรี้ยวมากระตุ้นความอยากอาหาร

1. คั่วบ่านะ

ปกติ คนล้าไม่นิยมกินสมอไทยสด ๆ กับนํ้าพริกแดง หรือกินกับข้าวเย็น จนมีคำกล่าวที่รู้กันทั่วไปว่า เวลาเรียกหาสมอไทย คนล้าจะกล่าวถึง “บ่านะเข้าเย็น” เสมอ

วิธีทำคั่วบ่านะคือ เอาบ่านะมาปอกเปลือก ฉေးเอาเม็ดออก และโขลกให้ละเอียด เอาน้ำมันใส่กระทะ ขึ้นตั้งไฟ เอาหมูสับลงผัดก่อน ตามด้วยบ่านะ ข่าโขลกละเอียดและเต้าเจี้ยวอย่างดี คั่วให้แห้ง แล้วตักขึ้นเก็บไว้ “บ่ายเข้า” กินกับข้าวเหนียว รับรองว่าจะ “กินเข้าล้า” แน่แน่นอน

หมายเหตุ เนื่องจาก สมอไทยอุดมด้วยวิตามินซี และสารประกอบวิตามินซี เมื่อถูกความร้อนวิตามินซี

อาจจะสลายตัวไป แต่สารประกอบวิตามินซียังคงเหลืออยู่ รสชาติเปรี้ยวและฝาดจะกระตุ้นความอยากอาหาร เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการเพิ่มนํ้าหนัก

2. ล้าผักพะ

ยามเข้าหน้าหนาว ผักในป่าละเมาะออกยอด ออกดอก คนโบราณจะเก็บมารวมๆ กัน มี ยอดผักชีด้ว (ยอดผักด้ว) ยอดและดอกปูย่า ยอดเหมือด ดอกครั้ง ยอดผักจ้า ยอดมะม่วง ยอดดอกโคก เป็นต้นนอกจากนี้ ยังเก็บผักที่ปลูกตามบ้านมาผสมเป็นผักรวมมิตร มี ผักคาวตอง ผักชีฝรั่ง ผักกาดจ้อน หรือผักกาดต้นเล็ก และ ลูกมะกอก เป็นต้น เอาทั้งหมดมาयरรวมกันกับนํ้าพริกหนุ่มหรือนํ้าพริกแดง ใส่เนื้อปลาเผา เท่านั้นแหละ อร่อยเจริญอาหารตื่นัก

หมายเหตุ ยอดผักป้าเหล่านี้ จะมีรสชาติฝาด มันเปรี้ยว รวมกันแล้วทำให้เกิดรสชาติกลมกล่อม แฉม มีกลิ่นหอม คนโบราณกินแล้วหยุดไม่ได้ ทำให้กินข้าวได้มากขึ้น

รูปที่ 10 แกงฉีเหล้งแบบบ้านเก่า ใส่ผักคื่นไຍ่านางแทนกะทิ แก่ท้องผูกและช่วยทำให้ร้อนหลับสบาย

ท้องผูก

ท้องผูกเป็นอาการของโรคพระเพลาไส้ที่พบบ่อย การไ้ยาระบายไม่ใช่ทางออก เนื่องจากยาระบายจะบีบรัดลำไส้เพื่อรีดเอาอุจจาระออกมา ทำให้ลำไส้บวมและเคลื่อนไหวลำบากมากกว่าเดิม ดังนั้นคนโบราณนิยมแก้ปัญหาท้องผูกด้วยอาหารที่มีสารเส้นใยสูง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดโรคริดสีดวงทวารตามมา

กินกล้วยน้ำว้าวันละ 1-2 ลูกในตอนเช้าเพื่อเพิ่มสารเส้นใย

กินมะละกอ เป็นประจำ อาศัยสารเส้นใยในมะละกอไปหล่อลื่นลำไส้

กินน้ำมะขามเปียก อาศัยความเปรี้ยวของมะขามทำให้ลำไส้เคลื่อนไหวเร็วขึ้นจะได้ขับอุจจาระออกมาง่าย

กินแกงผักชีเหล้ง

ผักชีเหล้งมีสารเส้นใยสูง ช่วยในการระบาย ทำให้ถ่ายสะดวก

ประกอบกับมีสารแอนทราควิโนน ช่วยสงบประสาทและทำให้ร้อนหลับ

แต่ใบชีเหล้งมีพิษเป็นเหตุให้เซลล์ตับอักเสบได้ จึงต้องมีวิธีการกำจัดพิษก่อนกินเป็นยา การต้มน้ำทิ้ง แล้วชงยาให้สะอาดหลายครั้ง จนกระทั่งคลายความขมลง ก่อนนำมาปรุงอาหาร คือวิธีการเอาพิษทิ้งไปเสียบ้าง ดังนั้นหากต้องการกินใบชีเหล้งเป็นยาควรจะต้องต้มน้ำทิ้งสัก 3 น้ำทุกครั้งไป

อนึ่งการกินแกงผักชีเหล้งเป็นยาควรกินแบบแกงพื้นบ้าน คือไม่ใส่กะทิ แต่ให้แกงกับน้ำคั้นไຍ่านางแทน อาศัยความหวานของไຍ่านางไปแก้ความขม กะทิจะทำให้แกงผักชีเหล้งคั่งอยู่ในกระเพาะอาหารนานเกินไป ทำให้รบกวนการย่อย และรบกวนการนอน มีผลทางยาไม่ดีเท่ากับการแกงใส่ไຍ่านาง

วิธีทำแกงชีเหล้งมีดังนี้ ใบชีเหล้งต้มแล้ว หนักรวม ๕ มื้อ มะเขือพวง ปลาอินทรีเค็ม พริกแห้ง กระเทียมหอมแดง ตะไคร้ ไຍ่านางคั้นขึ้นๆ ปูรงรสด้วยเกลือหรือน้ำปลา

ท้องเสีย

ท้องเสียคืออาการผิดปกติของทางเดินอาหาร เกิดได้หลายสาเหตุ ที่พบบ่อยได้แก่ อาหารเป็นพิษ ติดเชื้อไวรัส ติดเชื้อแบคทีเรียหรือแคทีเรียอื่น หรือเกิดจากการแพ้อาหารบางอย่างก็ได้

คนโบราณมีวิธีการรักษาอาการท้องเสียด้วยสมุนไพรที่มีรสฝาดที่หาได้ใกล้ตัวในบ้าน แล้วแต่ว่าจะหยิบฉวยอะไรได้ เช่น ใบชา ใบเมี่ยง ใบฝรั่ง มะตูม เปลือกผลทับทิม แก่นฝาง เปลือกผลมังคุด เปลือกต้นแคบ้าน เปลือกสีเสียด หรือขมิ้นชัน เป็นต้น

ตัวอย่างที่คนโบราณใช้สมุนไพรแก้ท้องเสีย เช่น

1. เอาใบชาแห้ง 2-3 หยิบมือ มาชงกับน้ำเดือด ชงแ่ๆ ต้มไปเรื่อยๆ จนกว่าจะหยุดถ่าย
2. ใช้ใบฝรั่งแ่ๆ 8 ใบ เอามาเคี้ยวให้ละเอียดแล้ว ตีมน้ำตาม หรือจะต้มในน้ำ 2 ถ้วย เคี้ยวให้เหลือ 1 ถ้วยก็ได้ วิธีหลังน่าจะเหมาะกว่าเพราะได้น้ำทดแทนน้ำที่เสียไปกับการถ่ายอุจจาระ ถ้ายังไม่หยุดถ่าย ก็ไปเก็บใบฝรั่งมาอีก 8 ใบ ต้มแล้วดื่มไปเรื่อยๆ จนกว่าจะหยุดถ่าย
3. เอามะตูมแห้งมา 3 ชิ้น ต้มกับน้ำ 2 ถ้วย เคี้ยวให้เหลือ 1 ถ้วย ต้มไปจนหยุดถ่าย
4. เปลือกผลทับทิม ¼ ผลเอามาฝนละลายน้ำชงๆ กินครั้งละ 1 ช้อนแกงจนกว่าจะหยุดถ่าย
5. แก่นฝาง 4-6 ชิ้น ต้มน้ำดื่มจนกว่าจะหาย
6. เปลือกมังคุด 1 ส่วนต้มน้ำ 10 ส่วน ต้มจนหยุดถ่าย
7. เปลือกสีเสียด 1 ส่วนชงกับน้ำ 10 ส่วน ต้มครั้งละ 2 ช้อนโต๊ะ จนกว่าจะหาย

อาหารไม่ย่อย

ดูเหมือนว่าคนโบราณล้านนาจะให้ความสำคัญเรื่องท้องอืดอาหารไม่ย่อยเป็นพิเศษ เวลาที่มีอาหารที่ปรุงจากเนื้อสัตว์ และอาหารที่มีไขมันสูง เราจะมีผักกินเป็นกับแกล้มเสมอ เช่น เมื่อใดมีลาบหมู จะต้องมีผักกินกับลาบอีกจานใหญ่ๆ

อาการท้องอืด อาหารไม่ย่อย แก้ได้ด้วยผักพื้นบ้านที่มีรสร้อน กลิ่นหอมเพราะมีน้ำมันหอมระเหย เช่น ชিংกะเพรา พริกไทย ตะไคร้ กระชาย ทั้งหมดนี้อาจจะเอามาประกอบอาหาร หรือสมัยนี้อาจจะนำมาต้มเป็นชาสมุนไพรก็ได้

หรือสามารถใช้ผักพื้นบ้านแบบโบราณ ดังต่อไปนี้

1. ตำลึง ลวกจิ้มน้ำพริก หรือแกงจืด จะช่วยย่อยแบ่งได้ดี
2. สับปะรด แคนสับปะรด มีเอนไซม์บรอโมเมลอน ช่วยย่อยอาหารประเภทโปรตีน เอามาประกอบอาหารหรือคั้นน้ำดื่มก็ได้
3. อาหารจานที่มีเนื้อสัตว์เป็นหลัก ให้กินแกล้มผักเสมอ เช่น ผักชีฝรั่ง ใบคาบตอง ผักไผ่ ผักชี ต้นหอม สะระแหน่ โหระพา ขมิ้นขาว ชিং ที่มีรสร้อน และช่วยขับลม
4. เวลากินอาหารจานมันๆ ให้ใส่ใบกะเพราและขิงลงไป กะเพราช่วยย่อยไขมันได้ดี ขิงจะช่วยขับน้ำดีให้การขับไขมันในลำไส้สะดวกขึ้น ร่างกายจะย่อยไขมันได้ง่ายกว่าเดิม

อาหารเพิ่มน้ำมัน

อาหารเพิ่มน้ำมันของคนโบราณล้านนาก็เป็นเช่นเดียวกับอาหารของคนไทยภาคอื่น นั่นคือใช้แกงเลียงที่ใส่พริกไทยมากๆ ไปเพิ่มความอบอุ่นให้กับร่างกาย และใช้แกงหัวปลีเป็นหลัก การที่แม่ขณะให้นมได้กินน้ำจากน้ำแกงเข้าไปมากๆ จะทำให้น้ำมันมีปริมาณเพิ่มขึ้น และดูเหมือนว่าแกงหัวปลีจะเป็นที่นิยมของคนล้านนามากกว่า เนื่องจากน้ำแกงมีสีออกขาวขุ่นคล้ายน้ำมัน จึงเชื่อกันว่าเมื่อแม่กินเข้าไป ก็จะมีน้ำมันมากขึ้นเอง

แกงหัวปลี

คนทางเหนือนิยมกินแกงหัวปลีที่ได้มาจากหัวปลีของกล้วยปามากกว่ากล้วยน้ำว้า เนื่องจากเวลาเอามา

รูปที่ 11 ปลีกกล้วยปาดหัวปลีมีลักษณะป้อมและเกลี้ยง (ซ้าย) แกงปลีกกล้วยปาด (ขวา) เคล็ดลับอยู่ที่ต้องแกะหัวปลีใส่ลงไปในหม้อแกง ในขณะที่น้ำกำลังเดือดจัด จึงจะได้น้ำแกงออกสีขาวเป็นสีน้ำมัน

แกงแล้วเนื้อปลีนุ่มอร่อยกว่า แต่ถ้าไม่มีปลีกกล้วยปาด ใช้ปลีกกล้วยน้ำว้าก็จะได้ผลเพิ่มน้ำมันเช่นเดียวกัน

คนโบราณนิยมแกงหัวปลีใส่ปลาอย่างหรือกระดูกหมู เครื่องแกงใช้หอมแดง กระเทียม กะปิ ใส่พริกน้อยหรือไม่ใส่พริกเลย เนื่องจากกลัวว่าทารกที่ตึมนมแม่จะเผ็ด ใส่ผักขอม ใบชะพลู และมะเขือเทศ ปรุงรสด้วยน้ำปลาหรือเกลือ

สรุป

ในสมัยโบราณ คนบ่าเก่ายังไม่ได้รับยาที่เป็นสารเคมีสังเคราะห์มากนัก ไม่มีหมอแผนปัจจุบัน ไม่มีโรงพยาบาล ป้ออัยแม่อัยย ยังคงอยู่กับพืชในบ้านผัก ริมรั้ว ปลูกข้าวสาลีข้าวสาลีอยู่ฉางกินเอง นับว่าใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่าคนในสมัยนี้

คนแต่ก่อนใช้อาหารเป็นยา ใช้สมุนไพรในบ้าน แก้ปัญหาสุขภาพ และพึ่งบริการ “หมอเมือง” ในยามเจ็บป่วย ซึ่งก็อาศัยสมุนไพรเป็นยารักษาโรคอีกเช่นกัน สมัยนั้นการป้องกันไม่ให้เจ็บป่วยจึงยอมดีกว่าปล่อยให้โรครุมเร้า ดูเหมือนว่าทุกบ้านจะมีความรู้เรื่อง ...ป่วยแบบไหนต้องกินอะไร โดยถือหลักว่า มีอาการไม่สบายเพียงเล็กน้อยหากได้รับการแก้ไขทันท่วงทีโดยครัวในบ้าน สุขภาพดีก็กลับคืนมาด้วยวิธีนี้ จะว่าไปคนโบราณดูแลสุขภาพได้ดีกว่าคนสมัยนี้มากมายนัก

หากอยากจะใช้อาหารรักษาโรค ลองรื้อฟื้นความทรงจำว่าสมัยก่อนหากป้ออัยแม่อัยยป่วย เขากินอะไรกันแล้วกินตาม น่าจะดีกว่าอะไรๆ ก็หยิบยาเคมีเข้าปากไว้ก่อนเป็นไหนๆ

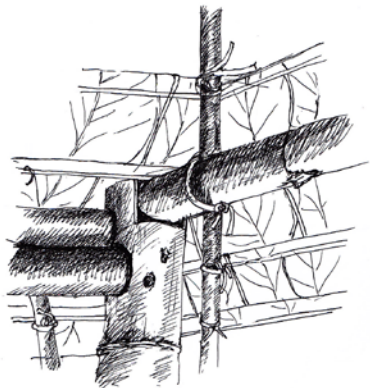

พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนามีชีวิต

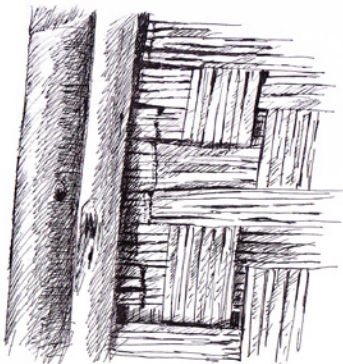
แหล่งเรียนรู้วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมล้านนา และชาติพันธุ์

เรือนเครื่องผูก

โครงสร้างส่วนกลางของหลังคาเรือนเครื่องผูก
ที่ใช้วิธีเจาะ บาก และยึดหลังคาตองตั้งด้วยการมัดตอก

ฝาเรือนที่ทำมาจากไม้ไผ่สับ แล้วนำมาสานขัดกัน

เรือนล้านนาเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง มีขนาดเล็กใหญ่ขึ้นอยู่กับฐานะ และจำนวนสมาชิกในครอบครัว ตัวเรือนหันหน้าจั่วไปทางแกนทิศเหนือหรือใต้ เพื่อป้องกันลมเข้าสู่เรือน ส่วนเรือนนอนอยู่ทางทิศตะวันออกจะได้รับแสงแดดเข้ามาในเรือนนอนทุกเช้า

รูปแบบเรือนล้านนามีหลายแบบ ขึ้นอยู่กับวัสดุที่ใช้ ช่วงเวลา กลุ่มชาติพันธุ์ โดยในวารสารร่มพยอมฉบับนี้ จะนำเสนอเรือนล้านนาแบบดั้งเดิม คือ

1. เรือนเครื่องผูก เป็นเรือนที่สร้างขึ้นด้วยไม้ไผ่ ตัวเรือนขนาดเล็ก ดังจะเห็นรูปแบบของเรือนเครื่องผูกนี้ได้ตามภาพจิตรกรรมฝาผนังของล้านนา มีรูปแบบเป็นเรือนจั่วเตี้ยยกพื้นสูง ในอดีตเรือนเครื่องผูกเป็นเรือนของชาวบ้านทั่วไป ที่สร้างขึ้นกันเองโดยการตัดไม้ไผ่มาประกอบกันขึ้นเป็นโครงสร้างของเรือน แล้วใช้ตอกหรือเส้นหวายยึดให้ติดกัน อาจมีการใช้เสาเรือนด้วยไม้จริงบ้าง แต่โดยรวมแล้วองค์ประกอบของเรือนส่วนใหญ่จะทำมาจากไม้ไผ่ เช่น โครงสร้างหลังคา ฝาและพื้นเรือนที่ทำมาจากไม้สับฟาก นอกจากนั้นเรือนเครื่องผูกยังเหมาะสำหรับคู่แต่งงานที่กำลังเริ่มสร้างครอบครัวใหม่ มักสร้างเป็นเรือนเครื่องผูกแบบชั่วคราวก่อนที่จะเก็บเงินและไม้จริงได้พอเพียงสำหรับขยายเรือนต่อไป

เรือนไม้จริง

2. เรือนไม้จริง เป็นเรือนที่สร้างขึ้นจากไม้เนื้อแข็งทั้งหมด ส่วนใหญ่นิยมใช้ไม้สักเพราะหาได้ง่าย มีอายุการใช้งานนาน อีกทั้งเนื้อไม้ไม่แข็งมากนัก ขนาดของเรือนขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าของเรือน มักทำเป็นเรือนที่มีทั้งจั่วเดียวและสองจั่ว โดยเรือนที่มีจั่วเดียวจะมีโครงสร้างเช่นเดียวกับเรือนเครื่องผูก ตั้งแต่โครงสร้างหลังคาไปจนถึงฝาและพื้นเรือนที่ทำด้วยไม้กระดาน ด้านหน้าเรือนทำเป็นชานโล่ง แล้วเชื่อมต่อตัวชานกับเรือนด้วยเต็น ส่วนเรือนที่สร้างแบบสองจั่วหรือเรือนจั่วแฝด ทางล้านนาเรียกว่า “เรือนสองหลังฮ่วมพื้น” มีการแบ่งพื้นที่การใช้สอยเป็นระเบียบมากขึ้น โดยจั่วที่มีขนาดใหญ่อยู่ทางด้านตะวันออกเป็นเรือนนอน อีกจั่วที่ขนาดเล็กลงมาอยู่ทางด้านตะวันตกเป็นส่วนของเรือนครัวหรือครัวไฟ ใช้เป็นที่ประกอบอาหารและเก็บเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ระหว่างชายหลังคาของเรือนทั้งสองที่มาจรดกันจะสร้าง “ฮ่อมริน” หรือรางรินสำหรับระบายน้ำฝน ส่วนชานก็จะสร้างทั้งด้านหน้าเรือนและหลังเรือน

ฮ่อมริน

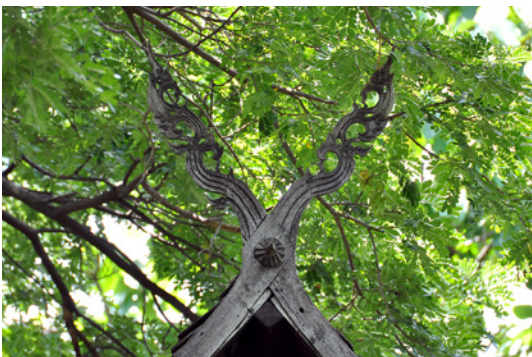

พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนามีชีวิต

แหล่งเรียนรู้วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมล้านนา และชาติพันธุ์

เรือนกาแล

กาแล

ส่วน “เรือนกาแล” ที่เจ้าพญาและคหบดีนิยมสร้าง
นั้น มีรูปแบบเป็นเรือนจั่ว

แผดขนาดใหญ่เช่นเดียวกับเรือนสองหลังอ่วมพื้น
เพียงแต่เพิ่ม “กาแล” ติดไว้บน

ยอดจั่วหลังคา มีลักษณะเป็นแผ่นไม้รูปกากบาท
แกะสลักด้วยลวดลายที่สวยงาม เชื่อว่า

รูปแบบของเรือนกาแลนี้มีพัฒนาการมาจาก
โครงสร้างหลังคาเรือนที่ใช้ไม้ไผ่วางไขว้กัน

เหนือยอดจั่วเรือน ต่อมาจึงมีการแกะสลักลวดลาย
อย่างสวยงามบนไม้เนื้อแข็ง

ลักษณะของเรือนกาแล ถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ
ของล้านนา เนื่องจากเป็น

เรือนที่นิยมสร้างกันมากในกลุ่มคนยวนล้านนาโดย
มีพื้นที่ใช้สอยสัมพันธ์กับวิถี

ชีวิตประจำวันและคติความเชื่อ ซึ่งแบ่งออกเป็น
พื้นที่ต่างๆ ดังนี้

เรือนนอน อยู่ด้านตะวันออก เป็นห้องนอนขนาดใหญ่ห้องเดียวตลอดตัวเรือน แต่จะแบ่งออกเป็นห้องเล็กๆ ให้กับลูก โดยใช้ผ้ากั้นหรือผ้า màn ขึงไว้ตามช่องเสาการนอนต้องหันศีรษะไปทางทิศตะวันออก บริเวณฝาผนังด้านปลายเท้าเป็นที่วางหีบหรือซ้าสำหรับใส่เสื้อผ้าหรือของใช้ส่วนตัว และมี “**แป้นตอง**” ที่ทำจากไม้กระดานวางเป็นแนวยาวตลอดตัวเรือน เพื่อเป็นทางเดินออกไปด้านนอกห้องนอนโดยเกิดเสียงดังรบกวนผู้อื่นบริเวณหัวเสาเอกหรือเสาพญามี “**หิ้งผีเรือน**” เป็นชั้นไม้ ใช้งานของสักการะ

เต็น เชื่อมต่อกับชานด้านหน้าของตัวเรือน โดยยกพื้นสูงขึ้นจากระดับพื้นชานให้พอนั่งพักเท้าได้ เป็นพื้นที่กึ่งอเนกประสงค์มีผนังปิดเพียงด้านที่ติดกับห้องนอน ใช้สำหรับอยู่อาศัยในช่วงกลางวัน เช่น ทำงาน จักสาน นั่งเล่น รวมถึงใช้เป็นที่รับแขกบริเวณฝาเรือนด้านตะวันออกมีหิ้งพระสำหรับสักการะบูชา

เรือนไฟ หรือเรือนครัวใช้เป็นพื้นที่ประกอบอาหารและเก็บของใช้ต่างๆ ในอดีตมีเตาไฟเป็นก้อนหินสามเหลี่ยมวางบนกระเบสสี่เหลี่ยม ต่อมาจึงใช้เตาอิฐโล่แทนเหนือเตาไฟมีชั้นวางของทำมาจากไม้ไผ่สานโปร่งๆ ใช้วางเครื่องใช้ประเภทงานจักสานและเก็บเครื่องปรุง จำพวกหอม กระเทียม ฯลฯ จะช่วยป้องกันมอด แมลงต่างๆ ได้ ฝาผนังของเรือนครัวจะทำแบบท่างๆ หรือทำเป็นไม้ระแนงเพื่อช่วยระบายอากาศจากควันไฟ

ชาน เป็นพื้นที่เปิดโล่งอยู่ทางด้านหน้าเรือนเชื่อมกับบันไดทางขึ้น บริเวณขอบชานด้านที่ติดกับเต็นมี “**ฮ้านน้ำ**” สร้างเป็นชั้นไว้เป็นที่วางหมอน้ำดื่ม หากเป็นชานด้านหลังเรือนจะเชื่อมกับเรือนครัว ใช้เป็นที่ซักล้างและวางภาชนะต่างๆ

ใต้ถุนเรือน ชาวล้านนาจะไม่นิยมอยู่อาศัยใต้ถุนเรือน เพราะบริเวณนี้เป็นที่เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ และเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ ส่วนห้องนํ้าก็จะสร้างแยกออกมาจากตัวเรือน มักอยู่ด้านหลังเรือนใกล้กับทางขึ้นบันไดหลัง

ห่อหนึ่งเห็ดตะมอด

เรื่อง: สุนทร บุญมี¹

ภาพจาก <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Spaltbl%C3%A4ttlinge.jpg>

เห็ดตะมอด เห็ดแครงหรือเห็ดแครงเป็นเห็ดชนิดหนึ่งของทางภาคเหนือซึ่งเป็นชนิดเดียวกับเห็ดตีนตุ๊กแกหรือเห็ดแครง ของทางภาคกลาง ขึ้นตามขอนไม้ทั่วไปทุกภูมิภาค ซึ่งจะพบมากในภาคใต้ ปัจจุบันมีการขยายพันธุ์เพาะเลี้ยงในเชิงเศรษฐกิจแล้ว เห็ดตะมอดเป็นเห็ดขนาดเล็กมีรูปทรงคล้ายพัดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1-4 เซนติเมตร มีสรรพคุณยับยั้งเซลล์มะเร็งในระบบทางเดินอาหาร คนล่านานานิยมนำมาคั่วใส่ไข่หรือทำห่อหนึ่ง ซึ่งในการทำห่อหนึ่งมีวิธีการทำดังต่อไปนี้

ส่วนผสมและเครื่องปรุง

เห็ดตะมอด	2	ถ้วยตวง
ไข่ไก่	2	ฟอง
กระเทียม	10	กลีบ
หอมแดง	4	หัว
พริกชี้ฟ้า	3-5	เม็ด
กะปิ	2	ช้อนชา
น้ำปลา	1	ช้อนโต๊ะ
ใบตอง ไม้กลัด		

วิธีทำ

1. ล้างเห็ดให้สะอาดตัดต้นเห็ดทิ้งแล้วพักไว้ให้สะเด็ดน้ำ
2. โขลกกระเทียม หอมแดง พริกชี้ฟ้าพอหยาบๆ เติมหะปี้แล้วโขลกให้เข้ากันตักใส่ชาม
3. เติมห็ดลงในชามเครื่องแกงแล้วต๋อยไข่ลงไปคนให้เข้ากันปรุงรสด้วยน้ำปลา
4. ตักส่วนผสมลงในใบตองที่รองสองชั้นห่อทรงเตี้ยกลัดด้วยไม้กลัดนำไปนึ่งให้สุกประมาณ 20 นาที

หมายเหตุ: ถ้าไม่มีใบตองจะตักใส่ภาชนะทนความร้อนแล้วนำไปนึ่งก็ได้แต่อาจจะมียอน้ำหยดลงบนอาหาร

1 อาจารย์สุนทร บุญมี ครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 7 ด้านโภชนาการ

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับแขกแก้วมาเยือน

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยอาจารย์วิจิตร พานิชพันธ์ กรรมการอำนวยการผู้ทรงคุณวุฒิ ประจำสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับ และบรรยายในหัวข้อประวัติศาสตร์ศิลป์ วิถีถิ่น ล้านนา แก่คณะผู้เข้าอบรมหลักสูตรพัฒนาแนวคิด เพื่อปรับชีวิตสู่จุดหมาย สถาบันการต่างประเทศ เทเวศรวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ ในวันที่ 17 ธันวาคม 2560 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณ ล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม นำโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัลย์ เสวตเศรณี รักษาการแทนผู้อำนวยการ พร้อมด้วยบุคลากรสำนักฯ ให้การต้อนรับคณะศึกษาดูงานจากงานพัฒนานักศึกษากองวิชาการและการพัฒนานักศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ที่เข้าศึกษาดูงานพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา และงานด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ในวันที่ 5 มกราคม 2561

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับ คณะกรรมการบริหารที่ประชุมสภาข้าราชการ พนักงาน และลูกจ้างมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย (ปชมท) ที่เข้าร่วมการประชุมคณะกรรมการบริหาร ปชมท. ครั้งที่ 1/2561 ในวันที่ 26 มกราคม 2561 ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย เชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัลย์ เสวตเศรณี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยบุคลากรสำนักฯ ให้การต้อนรับคณะศึกษาดูงาน จากกองแผนงาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่เข้าศึกษาดูงานด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา ในวันที่ 31 มกราคม 2561 ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

ทัศนศึกษาและการเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับคณาจารย์และนักศึกษาจาก Hampshire College, USA ที่เข้าทัศนศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมเรือนโบราณล้านนา และเข้าเยี่ยมชมนิทรรศการหมู่บ้านล้านนา วันที่ 4 มกราคม 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับนักศึกษาแลกเปลี่ยนจาก Tzu Chi University of Science and Technology ประเทศไต้หวัน ภายใต้โครงการแลกเปลี่ยนนักศึกษาคณะพยาบาลศาสตร์กับสถาบันการศึกษาต่างประเทศ คณะพยาบาลศาสตร์ มข. โดยนักศึกษากลุ่มดังกล่าวได้เข้ามาทัศนศึกษาแหล่งสถาปัตยกรรมล้านนา และประวัติศาสตร์ของเรือนโบราณล้านนา ในวันที่ 19 มกราคม 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับคณาจารย์และนักศึกษาจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่เข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา เพื่อศึกษาและเก็บข้อมูลด้านสถาปัตยกรรมเรือนล้านนา ในวันที่ 10 มกราคม 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับนักศึกษาจากวิทยาลัยเทคโนโลยีพณิชยการเชียงใหม่ ที่เข้าเยี่ยมชมนิทรรศการหมู่บ้านล้านนา และศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนโบราณล้านนา ในวันที่ 19 มกราคม 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้การต้อนรับกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลหนองป่าครั่ง ที่ได้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานศูนย์กิจกรรมและบริการผู้สูงอายุ เพื่อเสริมสร้างสุขภาพกาย สุขภาพจิตผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลหนองป่าครั่ง ที่เข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ในวันที่ 19 มกราคม 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับคณาจารย์และนักศึกษาหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ที่เข้าศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมภายในเรือนโบราณล้านนา ในวันที่ 29 มกราคม 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับคณาจารย์และนักศึกษาจากคณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ที่เข้าเยี่ยมชมนิทรรศการหมู่บ้านล้านนา และเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมเรือนโบราณล้านนา ในวันที่ 30 มกราคม 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับคณาจารย์และนักศึกษาจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เข้าศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมเรือนโบราณล้านนา ในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัลย์ เสวตเศรณี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับและมอบของที่ระลึกให้แก่เยาวชนในโครงการ จากตากใบสู่เชียงใหม่ด้วยใจแบ่งปัน โดยโครงการดังกล่าวเป็นโครงการทุนกัลยาณมิตร โดยการนำของครูเบลล่า นลิ อินทรนันท์ ที่เปิดโอกาสให้เยาวชนจากอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 20 คน เดินทางมาทัศนศึกษา เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา และเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ณ จังหวัดเชียงใหม่

พร้อมทั้งได้รับชมการแสดงหุ่นเชิดโดยนักศึกษาคณะจิตรศิลป์ และบุคลากรสำนักฯ ในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

กิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม และทำนุบำรุงศาสนา ของสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดพิธีไหว้พระภูมิเจ้าที่ และพิธีทำบุญเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ พุทธศักราช 2561 โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัลย์ เสวตเศรณี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักฯ เป็นประธานในพิธี พร้อมด้วยคณะผู้บริหาร และบุคลากรสำนักฯ เข้าร่วมพิธีดังกล่าว ในวันที่ 19 มกราคม 2561 ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มข.

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดกิจกรรมฝึกปฏิบัติงานหัตถกรรมล้านนา ได้แก่ การฝึกปฏิบัติการเย็บถุงผ้า เย็บมือ การฝึกปฏิบัติงานกระดาซเครื่องสักการะล้านนา การฝึกปฏิบัติจักสานไทลื้อบ้านธิ จ.ลำพูน ระหว่างวันที่ 2 - 3 กุมภาพันธ์ 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีปอยหลวง และฝึกปฏิบัติงานหัตถกรรม และทัศนศึกษางานประเพณีปอยหลวง โดยมีนายสนั่น ธรรมธิ เป็นวิทยากรบรรยาย โดยในกิจกรรมดังกล่าวได้มีการทัศนศึกษางานประเพณีปอยหลวง ณ วัดประตูปา ตำบลประตูปา อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ในวันศุกร์ที่ 16 กุมภาพันธ์ 2561 ณ ห้องประชุมสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และวัดประตูปา อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

กิจกรรมและอบรมหลักสูตรระยะสั้น ศิลปวัฒนธรรม กับนานาชาติ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัลย์ เสวตเศรณี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้เกียรติเป็นวิทยากรบรรยายพิเศษในหัวข้อ Introduction to Thai Dancing and Thai Puppetry ให้แก่นักศึกษาจาก Nanyang Technological University ประเทศสิงคโปร์ ระหว่างวันที่ 21-23 ธันวาคม 2560 ณ ห้องประชุม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อาจารย์ ดร.วิไล พานิชพันธ์ กรรมการผู้อำนวยการ ผู้ทรงคุณวุฒิ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้เกียรติเป็น วิทยากรบรรยายและทัศนศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม ใน หัวข้อ Lanna Art and Culture : Today and the Past ให้แก่นักศึกษาและคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกียวโต เซกะ ประเทศญี่ปุ่น ที่เข้ามาศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม ล้านนา ภายใต้โครงการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้าน ศิลปวัฒนธรรมศึกษา ให้กับนักศึกษาและคณาจารย์จาก มหาวิทยาลัยเกียวโตเซกะ ประเทศญี่ปุ่น ประจำปี 2561 ในวันจันทร์ที่ 26 กุมภาพันธ์ 2561 เวลา 09.00-16.00 น. ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดการบรรยายใน หัวข้อ Lanna Music และฝึกปฏิบัติด้านดนตรีล้านนา ให้แก่นักศึกษาและคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกียวโต เซกะ ประเทศญี่ปุ่น ที่เข้ามาศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม ล้านนา ภายใต้โครงการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้าน ศิลปวัฒนธรรมศึกษา ให้กับนักศึกษาและคณาจารย์จาก มหาวิทยาลัยเกียวโตเซกะ ประเทศญี่ปุ่น ประจำปี 2561 ในวันอังคารที่ 27 กุมภาพันธ์ 2561 ณ สำนักส่งเสริมศิลป วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดการบรรยายในหัวข้อ Lanna Puppet และฝึกปฏิบัติด้านการเชิดหุ่นกระบอกล้านนา ให้แก่นักศึกษาและคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกี่ยวโตเซก ประเทศญี่ปุ่น ที่เข้ามาศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา ภายใต้โครงการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้านศิลปวัฒนธรรมศึกษา ให้กับนักศึกษาและคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกี่ยวโตเซก ประเทศญี่ปุ่น ประจำปี 2561 โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัลย์ เสวตเศรณี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักฯ เป็นวิทยากรบรรยายในหัวข้อดังกล่าว ในวันที่ 2 มีนาคม 2561 ณ ห้องประชุม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดการบรรยาย ในหัวข้อ Lanna Dance และฝึกปฏิบัติด้านการฟ้อนรำล้านนา ให้แก่นักศึกษาและคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกี่ยวโตเซก ประเทศญี่ปุ่น ที่เข้ามาศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา ภายใต้โครงการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้านศิลปวัฒนธรรมศึกษา ให้กับนักศึกษาและคณาจารย์ จากมหาวิทยาลัยเกี่ยวโตเซก ประเทศญี่ปุ่น ประจำปี 2561 โดยมี อาจารย์ แววดาว ศิริสุข เป็นวิทยากรบรรยาย ในวันที่ 5 มีนาคม 2561 ณ ห้องประชุม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกี่ยวโตเซก ประเทศญี่ปุ่น ภายใต้โครงการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้านศิลปวัฒนธรรมศึกษา ให้กับนักศึกษาและคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกี่ยวโตเซก ประเทศญี่ปุ่น ประจำปี 2561 ร่วมกับนักศึกษาประบวนวิชา Lanna Dance คณะวิจิตรศิลป์ ร่วมการฝึกปฏิบัติ Lanna Martial Arts โดยมีอาจารย์ศรัณย์ สุวรรณโชติ เป็นผู้ควบคุมการฝึกปฏิบัติดังกล่าว ในวันที่ 7 มีนาคม 2561 ณ ห้องประชุมสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกียวโตเซกะ ประเทศญี่ปุ่น ภายใต้โครงการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้านศิลปวัฒนธรรมศึกษา ให้กับนักศึกษาและคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกียวโตเซกะ ประเทศญี่ปุ่น ประจำปี 2561 ร่วมกับนักศึกษาระบบวนวิชาศิลปะหุ่นเอเชีย คณะวิจิตรศิลป์ ร่วมการฝึกปฏิบัติการเชิดหุ่นกระบอกล้านนา โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัลย์ เสวตเศรณี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักฯ เป็นผู้ควบคุมการฝึกปฏิบัติดังกล่าว ในวันที่ 7 มีนาคม 2561 ณ ห้องประชุมสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัลย์ เสวตเศรณี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มอบใบประกาศนียบัตรแก่นักศึกษาและคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกียวโตเซกะ ประเทศญี่ปุ่น ที่สำเร็จการอบรมเชิงปฏิบัติการด้านศิลปวัฒนธรรมศึกษาที่สำนักฯ ได้จัดขึ้นให้กับนักศึกษาและคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกียวโตเซกะ ประเทศญี่ปุ่น ในระหว่างวันที่ 25 กุมภาพันธ์ – 11 มีนาคม 2561 โดยในพิธีดังกล่าวได้มีการแสดงด้านศิลปวัฒนธรรมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเกียวโตเซกะร่วมกับนักศึกษาคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการบูรณาการและเปิดโอกาสให้นักศึกษาจากทั้งสองมหาวิทยาลัยได้แลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมร่วมกัน ในวันศุกร์ที่ 9 มีนาคม 2561 ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

กิจกรรมพัฒนาบุคลากร และการศึกษาดูงานของผู้บริหาร และบุคลากรสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

ใช้สอย ลดความสิ้นเปลืองในการดูแลรักษา เกิดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างประหยัด เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2560 ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดกิจกรรม Happy CPAC เพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้กับบุคลากร สำนักฯ โดยการจัดกิจกรรมเฉลิมฉลองวันคล้ายวันเกิดให้แก่บุคลากรที่มีวันคล้ายวันเกิดในเดือน ธันวาคม ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ในวันที่ 22 และ 25 ธันวาคม 2560

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดโครงการพัฒนาองค์กร สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2561 ณ จังหวัดนครปฐม และ จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อให้บุคลากรสำนักฯ ได้รับความรู้จากการศึกษาดูงานและนำความรู้ที่ได้มาพัฒนางานที่รับผิดชอบ โดยได้ศึกษาดูงานด้านต่างๆ ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ภาพยนตร์ไทย สถาบันศิลปกรรม กรมศิลปากร ศึกษาทางด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม งานด้านประกันคุณภาพและเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์มานุษยวิทยาวัฒนธรรมและเรือนไทย มหาวิทยาลัยมหิดล รวมทั้งศึกษาวิถีชีวิต และสถานที่สำคัญของจังหวัดกาญจนบุรี และเยี่ยมชมเมืองมัลลิกา ร.ศ.124 ในระหว่างวันที่ 15-17 มีนาคม 2561

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดกิจกรรม Happy Soul ภายใต้โครงการ HAPPY CPAC องค์กรแห่งความสุข ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2561 กิจกรรมดังกล่าวจัดขึ้นเพื่อสร้างความสุขกับการทำงาน เสริมสร้างแรงจูงใจแก่บุคลากร เพื่อให้ทำงานอย่างมีคุณภาพ คุณธรรม จริยธรรม มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน และมีคุณภาพชีวิตที่ดีในการทำงาน สามารถขับเคลื่อนให้การปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผลขึ้นได้ ซึ่งในครั้งนี้ได้นำบุคลากรสำนักฯ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมไปชมพิพิธภัณฑ์ต่างๆ ได้แก่ หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ คุ่มเจ้าบุรีรัตน์ และพิพิธภัณฑ์ใหม่เอี่ยม ในวันที่ 12 มกราคม 2561

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดการอบรมให้ความรู้เรื่องการจัดการความรู้ โดยมี ศ.ดร.สุพล อนันตา และ ผศ.ดร.สิริวดี ชมเดช เป็นวิทยากรการบรรยายดังกล่าว ในวันที่ 16 มกราคม 2561 ณ ห้องประชุมสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัลย์ เสวตเศรณี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้เกียรติมอบโล่รางวัลบุคลากรดีเด่น ประจำปี พ.ศ. 2560 ของสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้แก่นางสาวชุตีมา พรหมวัฒน์ และนายปัญญา แก้วคำ ในวันศุกร์ที่ 19 มกราคม 2561

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยงานบริการและประกันคุณภาพ จัดการบรรยายเรื่อง การประกันคุณภาพการศึกษาตามเกณฑ์ CMU-EdPEX:32 System Approaches โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัลย์ เสวตเศรณี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยบุคลากรสำนักฯให้การต้อนรับ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัจฉราพร ศรีภูษณาพรรณ รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักพัฒนาคุณภาพการศึกษา ที่ได้ให้เกียรติเป็นวิทยากรการบรรยายดังกล่าว ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2561 ณ ห้องประชุมสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดการบรรยายเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษาตามเกณฑ์ CMU-EdPEx: System Approaches ของคณะพยาบาลศาสตร์ และคณะอุตสาหกรรมเกษตร มข. โดยได้รับเกียรติจาก อ.ดร.ณัฏฐ์ เฉลิมสุข ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายพัฒนาคุณภาพองค์กรและด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะพยาบาลศาสตร์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีสุวรรณ นฤนาทวงศ์สกุล รองคณบดีฝ่ายนโยบายและแผนและประกันคุณภาพ การศึกษา คณะอุตสาหกรรมเกษตร เป็นวิทยากรบรรยาย ในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2561 ณ ห้องประชุมสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดการบรรยาย เรื่อง การบริหารความเสี่ยง (Risk Management) โดยมี ศ.ดร.สุพล อนันตา และ ผศ.ดร.สิริวดี ชมเดช เป็นวิทยากรการบรรยายดังกล่าว ในวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2561 ณ ห้องประชุมสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

..... การจัดการประชุมของสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดการประชุมชี้แจง การทำ TOR และ JA ให้แก่บุคลากรสำนักฯ โดยมี นางสาวปัทมา จักขุรัตน์ เลขานุการสำนักฯ เป็นประธาน การประชุม ในวันที่ 16 มกราคม 2561 ณ ห้องประชุม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดการประชุม พิจารณาตัวชี้วัดการรับรองการปฏิบัติงานของสำนักฯ และตัวชี้วัดแผนยุทธศาสตร์สำนักฯ ในวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2561

ร่วมกิจกรรม งานต่างๆ

นางสาวปัทมา จักชูรัตน์ เลขาธิการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยบุคลากรสำนักฯ เป็นผู้แทนรักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เข้าร่วมพิธีทำบุญตักบาตรวันขึ้นปีใหม่ พุทธศักราช 2561 โดยมีนายปวิณ ขำนิประศาสน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ประธานในพิธี เพื่อความเป็นสิริมงคล และร่วมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม สืบทอดพระพุทธศาสนา ณ บริเวณด้านหน้ามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 1 มกราคม 2561

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัลย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นผู้แทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เข้าร่วมงานเลี้ยงขอบคุณ “วัฒนธรรมล้านนา เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ในวันศุกร์ที่ 1 ธันวาคม 2560 ณ ลานลีลาวดี ธาราคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือจังหวัดเชียงใหม่

นางสาวฐาปณีย์ เครือระยา หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นผู้แทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เข้าร่วมพิธีเปิดนิทรรศการผ้าฝ้ายแกมไหม ครั้งที่ 12 “ไหมฝ้ายล้านนาผ้าชาติพันธุ์” ในวันที่ 8 ธันวาคม 2560 ณ ห้องศาลาไทย หอประชุมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นางสาวปัทมา จักชูรัตน์ เลขาธิการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยบุคลากรสำนักฯ เป็นผู้แทนรักษาการแทนผู้อำนวยการฯ เข้าร่วมพิธีทำบุญวันคล้ายวันสถาปนามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปี 2561 ในวันที่ 24 มกราคม 2561 ณ ศาลาธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นางสาวปัทมา จักชูรัตน์ เลขาธิการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นผู้แทนรักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักฯ เข้าร่วมพิธีทำบุญเนื่องในโอกาสทำบุญครบรอบ 37 ปี วันคล้ายวันสถาปนาสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในวันที่ 30 มกราคม 2561 ณ อาคารรวมวิจัยและบัณฑิตศึกษา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัลย์ เสวตเศรณี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยบุคลากรสำนักฯ ร่วมพิธีทำบุญตักบาตรเนื่องในวันมาฆบูชา ประจำปี 2561 ที่จัดขึ้นโดยคณะกรรมการดำเนินงานด้านส่งเสริมศาสนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมีศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.อาวุธ ศรีศุกรี อุปนายกสภามหาวิทยาลัย และรักษาการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธานในพิธี พร้อมด้วยคณะผู้บริหาร คณาจารย์ บุคลากร นักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และพุทธศาสนิกชน เข้าร่วมพิธีดังกล่าว ณ ถนนสายวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 1 มีนาคม 2561

ร่วมยินดี

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ขอแสดงความยินดีกับรองศาสตราจารย์ นพ.อำนาจ อยู่สุข รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายพัฒนาคุณภาพนักศึกษาและกิจการพิเศษ ที่ได้รับรางวัลกองทุนอธิการบดี ประจำปี 2560 ในวันที่ 24 มกราคม 2561 ณ ศาลาธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ขอแสดงความยินดีกับศาสตราจารย์คลินิก นายแพทย์ศุภชัย เชื้อรัตนพงษ์ รักษาการแทนประธานกรรมการอำนวยการประจำสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ในโอกาสที่ได้รับการอนุมัติแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ศาสตราจารย์คลินิก ตามมติที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในคราวประชุมครั้งที่ 1/2561 เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2561

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

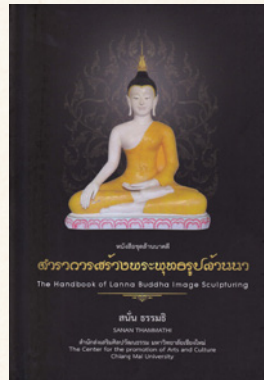
239 ถนนห้วยแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200 โทร 053-943637, 08-6117-5277

ผีในความเชื่อล้านนา

ถ้อยคำสำนวนล้านนา

ตำราการสร้าง
พระพุทธรูปล้านนา

เรือนล้านนากับวิถีชีวิต

ติดต่อสอบถามได้ที่ : สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถนนห้วยแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200 โทร 053-943637, 08-6117-5277

๑๑๑๑ คาเฟ่ เดอ เมีย

ที่ร้าน สไตล์ฝรั่งเศส ในบรรยากาศของพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา เป็นที่สำหรับผ่อนคลาย หลีกหนีจากความวุ่นวายภายนอก ตั้งแต่อาหารรสชาติดี และจินตนาการหลากหลาย เสริมพร้อมขนมอบแบบฝรั่งเศส แยมทำเองที่มีรสเลิศ คลอเคล้า เสียงดนตรี ที่จะนำพาทุกท่าน ชื่นชมย์ สำราญอิริยาบถทุกครั้งที่ได้มาเยี่ยมเยือน ounge คาเฟ่ เดอ เมีย

RACHAMANKHA
CHIANG MAI

Rachamankha Hotel and Restaurant.
Your Home in Chiang Mai.

6 RACHAMANKHA 9, PHRA SINGH, CHIANG MAI 50200, THAILAND
T. +66 53 904 111 F. +66 53 904114 E-MAIL SALES@RACHAMANKHA.COM WWW.RACHAMANKHA.COM